

DÂHİ VE DİNDAR:
ISAAC NEWTON

**Din ve Bilim İlişkisinde
Konuşma Sırası Newton'da**

ENİS DOKO

İstanbul Yayınevi

Eser Adı: Dâhi ve Dindar: Isaac Newton

Yazar: Enis Doko

1. Baskı: 2011

2. Baskı: 2019

Editör: Alper Bilgili

Sayfa Düzeni: Adem Şenel

ISBN: 978-605-88082-1-8

Baskı ve Cilt: Asya Basım Yayın Sanayi Tic. Ltd. Şti
Tevfikbey Mah. Halkalı Cad. No: 162/7

Küçükçekmece – İSTANBUL

Tel: 0212 693 00 08

Sertifika No: 36150

Genel Dağıtım

İstanbul Yayınevi

Cağaloğlu Yokuşu Evren Han No:17 Kat:1 Daire:33

SİRKECİ – İSTANBUL

Tel: (0212) 519 62 72 - 522 22 26

www.istanbulyayinevi.net

bilgi@istanbulyayinevi.net

Web sitemizden kitaplarımızı set halinde indirimli olarak alabilirsiniz.

Bizi sosyal medya hesaplarımızdan takip edebilirsiniz.

DÂHİ VE DİNDAR:
ISAAC NEWTON

**Din ve Bilim İlişkisinde
Konuşma Sırası Newton'da**

ENİS DOKO

Genişletilmiş 2. Baskı

İÇİNDEKİLER

Sunuş / 9

Önsöz / 13

Tanrı ve Mesih Hakkında 12 Madde / 32

Twelve articles on God and Christ / 34

Metin Hakkında Açıklamalar / 36

Genel açıklama / 42

Scholium Generale / 50

Metin Hakkında Açıklamalar / 57

Gerçek Din'in Kısa Bir Planı / 61

A short Schem of the true Religion / 65

Metin Hakkında Açıklamalar / 69

Newton'dan Richard Bentley'e Mektup / 71

Newton's Letter to Richard Bentley / 77

Metin Hakkında Açıklamalar / 83

Son Söz Yerine / 88

Ek: Tanrı'ya inanç rasyonel midir? / 123

Referanslar / 149

*Newton gibi din ve bilim arasındaki harmoniyi
yakalamayı başaran değerli bilim insanı
Prof. Dr. Ferhan Özmen'e...*

Sunuş

» » »

Charles Darwin, evrim teorisini anlattığı *Türlerin Kökeni* isimli kitabına, modern bilimin kurucusu sayılan Francis Bacon'dan bir alıntıyla başlar. Bacon, *Öğrenmenin Gelişimi* isimli eserinde yer alan bu paragrafta, insanların Tanrı'nın işleri ile Tanrı'nın sözleri arasında bir tercihe zorlanmaması gerektiğini ifade eder. Tanrı'nın sözleri olan Kutsal Kitaplar ile Tanrı'nın işleri olan doğa kanunları ancak birbirlerini tamamlayıcı olarak görülebilir. Ünlü astronom ve matematikçi Kepler, Tanrı'nın en temiz sesine ulaşmak için doğaya bakmamız gerektiğini söylerken veya Hollandalı anatomici Jan Swammerdam, mikroskop aracılığıyla yaptığı gözlemlerin Tanrı'ya ilişkin bilgisini artırdığını anlatırken tam olarak bu çizgidedir. Esasen sadece Kepler ve Swammerdam değil, Bacon ve sonrasında yaşamış birçok bilim insanı, bu yaklaşımı benimsemiş, bilimin bugünkü seviyesine ulaşmasında büyük rol oynamışlardır. Bu büyük dâhiler için din-bilim çatışması gibi bir kavram son derece anlamsızdır. Modern kimyanın kurucusu sayılan Robert Boyle'un, İncil'i daha iyi öğrenmek için Latince ve Eski Yunanca'nın yanı sıra İbranice, Aramice, Süryanice

öğrendiğini hatırlamakta fayda var. Yine, modern jeolojinin kurucularından William Buckland, iki ciltlik *Jeoloji ve Mineralojinin Doğal Teoloji Işığında Değerlendirilmesi* adlı eserinde Tanrı'nın sanatının izlerini doğada aramıştır. Bu örneklere, astronom Kopernik'i, mikrobiyolog Pasteur'ü, genetiğin kurucusu Mendel'i, çağdaş fosil bilimci Simon Conway Morris'i, günümüzde yürütülen en büyük genetik projesinin önceki direktörü Francis Collins'i ve daha yüzlerce saygın bilim insanını eklemek mümkündür. Bu bağlamda, Isaac Newton, dini konulardaki pozisyonu itibarıyla, modern bilimleri inşa eden diğer bilim insanları arasında istisnai bir figür olmaktan ziyade, modern bilimin en büyük dâhileriyle aynı çizgidedir. Bu nedenle elinizdeki kitabın sadece büyük bir bilim insanının din ve bilimle ilgili görüşleri olarak okunmaması gerektiği kanaatindeyim.

Fizik ve felsefe alanında Türkiye'nin en yetkin isimlerinden olan Dr. Enis Doko, bu kitabında Newton üzerinden bir bilim tarihi okuması yaparak din ve bilimin birbirini nasıl tamamladığını somut verilerle ortaya koyuyor. Burada dikkatlerden kaçmaması gereken husus, Doko'nun bunu gerçekleştirirken "Newton gibi büyük bir dâhi dindardır, o halde din doğrudur" veya "Newton ateizmin saçma olduğunu düşünüyor, o halde ateizm geçersizdir" gibi bir akıl yürütmede bulunmadığıdır. Bu anlamda o, Allah'ın varlığına inanmayan bilim insanlarına atıfla, din ile bilimi çatıştırıyor gösteren yeni ateistlerin yaptığı hataya düşmez. Tarihteki

bilim insanlarının dini görüşleri tek başlarına ne teizmin ne de ateizmin doğruluğunu ispat edebilir. Enis Doko'nun bu kitapta amaçladığı, yaygın bir mitle hesaplaşmak ve Newton'un görüşleri üzerinden şu mesajı vermektedir: Bilim tarihi, düşünüldüğü gibi, "dinle çatışmanın tarihi" olmaktan çok uzaktır. Bilim insanları sanıldığı –ve bazıları tarafından umulduğu– gibi dini, kendilerini sınırlayıcı, kendisinden kurtulunması gereken bir unsur olarak görmemişlerdir. Tersine birçok bilim insanı, yukarıda da belirttiğim gibi, bilimi, Tanrı'ya ulaşmada bir araç olarak görmüş, bu motivasyonla bilim yapmışlardır. Yani insanı cehaletin değil, bilimin Tanrı'ya götüreceğine inanmışlardır. Bu eser mütevazı hacmine karşılık bu iddiayı örneklendirmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Doç.Dr. Alper Bilgili

(Acıbadem Üniversitesi)

Önsöz

» » »

“Tanrı eserleri aracılığıyla bilinir”

Isaac Newton

Isaac Newton tarihin gördüğü en önemli bilim insanlarından biridir. 1687 yılında yayımlanan eseri *Philosophiæ Naturalis Principia Mathematica* (Doğa Felsefesinin Matematiksel İlkeleri) ya da daha çok bilinen adı ile Principia uçaklarımızı uçuran, arabaların ve günlük hayatta kullandığımız diğer eşyaların yapımında kullanılan klasik mekaniğin temellerini attı. Bu kitap tartışmasız bir biçimde yazılmış en önemli bilimsel eserdir. Newton yerçekimi kanununu ve kendi adıyla anılan üç meşhur hareket yasasını keşfetmiş ve matematiksel olarak formüle etmiştir. Gezegenlerin eliptik yörüngelerde hareket etmesi gerektiğini ve Güneş’in sistemimizin merkezinde olması gerektiğini matematiksel olarak göstermiş, böylece Dünya merkezli Evren anlayışının sonunu getirmiştir. Newton’dan önce, Aristo’nun etkisiyle, Newton’dan önce gökyüzündeki yasalar, daha doğrusu Ay üstü evreninin yasaları ile Dünya’daki yasaların farklı olduğuna inanılıyordu. Newton fizik yasalarının evrensel olduğunu göstermiştir. Newton ışığın yapısının homojen

olmadığını göstermiş, renk teorisini bulmuş, ışığın parçacık doğasını keşfederek, yansıma ve kırılmayı açıklamıştır. Newton ışığın parçacıklardan oluştuğunu savunsa da bugün Newton halkaları olarak anılan ve aslında ışığın dalga özelliğini gösteren bir girişim olayını da keşfetmiştir. Bugün halen kullanılan aynalı teleskobu o geliştirmiş, böylece kendisinden öncekilerden daha sağlıklı gözlemler yapılmasını olanaklı kılmıştır. Bugün Newton'un soğuma yasası olarak da bilinen maddenin empirik soğuma yasasını keşfetmiştir. Bu yasaya göre maddenin soğuma hızı ortamın sıcaklığı ile cismin sıcaklık farkı ile doğru orantılıdır. Newton sıcaklığı nesnel şekilde ölçme yollarını aramış ve ilk sıcaklık skalasını geliştirmiştir. İlginç bir şekilde, modern Celsius skalasından önce, suyun donma noktasını 0 kabul edip, keten yağının hacminin sıcaklığa göre değişimini ölçerek, sıcaklığı tespit etmiştir. Newton akışkanlar mekaniğinin de öncüleridir. Newton çoğu akışkanın yüklenme (deformasyon) hızı ile kayma gerilmesi arasında doğrusal orantı olduğunu keşfetmiştir. Bugün su, hava, yağ, benzin gibi bu özelliği gösteren akışkanlara Newton akışkanları denmektedir. Zor bir konu olan, dalgaların akışkan içindeki hareketini ve özellikle de ses dalgalarını ilk inceleyen bilim insanlarından. Newton yasalarını kullanarak dünyanın kutuplarda basık olduğunu öngörerek, dünyanın geoit şeklini öngörmüştür. Newton aynı zamanda tarihin en önemli matematikçilerden biridir. Türev ve integrali Leibniz'le aynı

zamanda keşfetmiş¹, bu şekilde eğik yüzeylerin alan ve hacmini hesaplamayı olanaklı kılmış, hız gibi anlık değişimlerin matematiksel tanımını geliştirmiştir. Newton aynı zamanda kareköklerin yaklaşık değerini veren kendi ismini taşıyan metodu ve binom açılımı teoremini de bulmuştur. Genel görelilikte bile kullanımı olan, iki farklı tür simetrik polinom arasındaki ilişkiyi veren Newton eşitliğini keşfetmiştir. Özellikle bilgisayarla yapılan numerik hesaplarda en çok kullanılan metotlardan biri olan ve fonksiyonların köklerini bulmayı sağlayan Newton metodunu geliştirmiştir. Matematiğin doğa bilimlerinde başarıyla kullanılabileceği önceden iddia edilmişse de bunu gösterip matematikle fiziği birleştiren kişi odur. *Principia*'nın yayımlandığı 1687 yılı tarihçiler tarafından Aydınlanma Çağı'nın başlangıcı olarak kabul edilir. 2003'te Royal Society'deki bilim insanları arasında yapılan ankette “Einstein mı yoksa Newton mu daha önemli bilim adamı?” sorusu sorulmuş, sonuç olarak Newton galip gelmiştir. Michael Hart'ın meşhur “Tarihte

1 Newton türev ve integrale ilgili çalışmalarına 1666 yılında başladı, ancak çalışmalarına sadece birkaç dipnotta yer verdi. Leibniz ise türev ve integral üstüne çalışmaya 1674 yılında başladı ve 1684 yılında bu çalışmalarını yayımladı. O tarihe kadar Newton çalışmalarını hâlâ yayımlamamıştı. Newton, çalışmalarının Leibniz tarafından yayımlandığını görünce Leibniz'i hırsızlıkla suçladı. Bu da uzun yıllar sürecek olan Newton-Leibniz çekişmesine ve türev ve integrali kimin bulduğu tartışmalarına neden oldu. Bugün genel olarak kabul edilen görüş, Newton ve Leibniz'in farklı problemler üstünde çalışırken türev ve integral metotlarına ihtiyaç duydukları ve birbirlerinden bağımsız bir şekilde aynı metotları geliştirdikleri yönündedir.

En Etkili 100 Kişi” listesinde Newton, Hz. Muhammed’in arkasından 2. sırayı almıştır, aynı listede Hz. İsa 3., Einstein ise 10. sıradadır.

Newton’un çok az bilinen ikinci bir yönü daha vardır. Newton bir ilahiyatçı, din felsefecisi ve din tarihçisidir. Günde 18 saat çalışan Newton, zamanının büyük bir kısmını bilimden ziyade, ilahiyata ayırmıştır. Yakın zamanda toplanan Newton’un el yazmalarının büyük bir çoğunluğu dinî yazılardır. Özellikle Aydınlanma Çağı’nın Fransız materyalistleri mekanikçi görüşlerini savunurken, mekanik Evren tablosunu savunan, materyalist bir Newton imajı çizmişlerdir. Oysa bu ilerde de göreceğimiz gibi Newton’un inandıklarıyla taban tabana zıttır. Newton’un bu yönünün gizli kalmasının diğer bir sebebi de dinî yazılarını yakın çevresi hariç hiç kimseye paylaşmamasıdır. Zira Newton’un ilahiyat alanındaki iddiaları o dönemler için çok tehlikeli iddialardır. Newton, Katolik ve Anglikan Kilisesi’nin gerçek Hristiyanlık’ı savunmadığını, bu dinlerin gerçek Hristiyanlık’ın tahribatı olarak ortaya çıktığını iddia etmiştir. Geleneksel Hristiyanlık’ın önemli bir ögesi olan “üçleme”yi² reddetmiş, onu Tanrı’ya bir hakaret olarak görmüştür. Tanrı’nın

2 Üçleme ya da teslis, geleneksel Hristiyanlık’ta tek Tanrı’nın üç kişiliği olduğu inancıdır. Bu üç kişilik: Baba, Oğul (İsa) ve Kutsal Ruh (Rûh-ul Kuds)’tur. Üç kişiliğe sahip olmakla birlikte Hristiyanlara göre Tanrı tek varlıktır. Üçleme doktrini Hristiyanlık dışında, başta Hint dinlerinde olmak üzere çeşitli antik dinlerde de kendini gösterir. Diğer İbrahîmî dinler İslam ve Yahudilik bu doktrini reddeder. Üçlemeyle ilgili daha geniş bilgi için kitabımızın son sözüne bakabilirsiniz.

maddi olmadığını savunmuştur. İnsanın ölümsüz bir ruha sahip olduğu iddiasını reddetmiş, Tanrı'nın insanı ölümden sonra tekrar bedeniyle beraber canlandıracağını iddia etmiştir. Şeytanın bir varlık değil kişinin kötü tarafının metaforik bir gösterimi olduğunu düşünmüştür. Bütün bunların hepsi Newton'un yaşadığı dönemde ifade edilmesi yasak olan şeylerdi. Üçlemeyi reddeden insanlar öldürülmeye varan ağır cezalarla cezalandırılabilirlerdi. Newton üçlemeyi reddettiği için en iyi ihtimalle üniversiteden atılacaktı. Nitekim, Cambridge Üniversitesi'nde Newton'un yerini alan William Whiston, 1710 yılında üçlemeyi reddettiği için görevden alınacaktı. Şimdi Newton'un din ve Tanrı anlayışını daha detaylı incelemeye başlamadan önce Newton'un hayatına bir göz atalım.

Hayatı

Newton, Gregorian takvimine göre 25 Aralık 1642'de (günümüzde kullanılan takvimle 5 Ocak 1643'te) İngiltere'de doğdu. O soğuk kış günü hasta ve erken doğan bebeğin öleceği tahmin ediliyordu. Ancak Newton herkesi şaşırtıp hayata tutundu. Babası o doğmadan 2 ay önce ölmüştü. İç savaş ortamında hem çocuklara bakmak hem de çiftçilikle uğraşmak Newton'un annesi Hannah Ayscough'u çok zor

durumda bıraktı. Bunun sonucunda Newton daha üç yaşındayken Hannah, North Witham’da din adamı olan Barnabus Smith ile evlendi. Fakat Newton, Woolthorpe’da büyükanesinin yanında kaldı. Annesinden uzakta büyüyen Newton, günlüklerinden anladığımız kadarı ile üvey babasına ve onunla evlendiği için annesine kin duyuyordu.

Newton hiçbir zaman evlenmedi, tüm hayatını çalışmalarına adadı. Çocukluğu boyunca oyun oynamamış bunun yerine çeşitli yel değirmeni ve araba modelleri yapmış, üvey babasının kütüphanesindeki kitapları okumuştur. Özellikle derin İncil bilgisi ile tüm arkadaşları ve öğretmenlerini şaşırtmıştır. 14 yaşına geldiğinde annesi tekrar dul kaldığı için çiftliğe geri dönmek zorunda kalan Newton, o dönemde 3 küçük kardeşi ve annesine bakmak için okuldan ayrılıp çiftlikte çalışmak zorunda kaldı. Ancak öğretmenleri müdahale edip annesini ikna etti ve Newton’a burs sağlayıp okula geri aldılar. Bu olay Newton’u derinden etkilemiş ve kısa sürede Newton’un en başarılı öğrenci olmasını sağlamıştı.

Newton daha sonra üniversite eğitimi için Cambridge Trinity College’a devam etti. Maddi olarak tutunabilmek için her gün saatlerce çeşitli işlerde çalıştı, hocalarına yardım etti ve yemek dağıttı. Okulda öğretilen Aristo’ya ilgi duymayıp, Descartes, Galileo, Kepler gibi yeni düşünürleri okuduğu için Cambridge’deki hocalarının dikkatini çekmedi, sıradan bir öğrenci görüntüsü çizdi. Ancak evde kendi başına yaptığı çalışmalar bilimi tamamen değiştirecekti. Not

defterlerinden anladığımız kadarı ile bu dönemlerde ilahiyata ilgi duydu. O dönemlerde yükselen Descartes'ın Mekanik Evren düşüncesine Tanrı'yı yok saydığı gerekçesi ile karşı çıkıyordu. Nitekim onun bilimsel projesi Tanrı'nın Evren'de aktif olduğu düşüncesini savunmak üstüne kurulmuştu.

Newton 1665 yılında mezun olduğunda veba salgını başlamıştı. Veba nedeniyle okul eğitime ara verince yüksek eğitim planları yapan Newton evine geri dönmek zorunda kaldı. Evinde kaldığı sürece matematikteki çalışmalarına devam etti, meşhur binom açılımını çoktan geliştirmişti bile. Yine bu dönemde yerçekimi fikrini bulmuş, yerçekimi kuramı üstünde çalışmaya başlamıştı. Bu dönemler Newton'un ilahiyata ilgisinin de arttığı dönemlerdir. O yıllarda İncil'in tahribata uğrayıp uğramadığını anlamak için antik metinleri incelemeye girişmiştir. Yine aynı dönemlerde üçlemenin gerçek Hristiyanlık'ta olmadığı sonucuna varmış, onun Hristiyanlık'taki tahrifat sonucu ortaya çıktığına inanmaya başlamıştır.

Newton 1667 yılında Cambridge'e yüksek lisans eğitimi için geri döndü ve orada ders vermeye başladı. Bu dönemde optik üstüne ciddi çalışmalar yaptı. 1672 yılında Royal Society'ye üye oldu ve teleskobunu sundu. O dönemlerde artık Katoliklik ve Anglikan Kilisesi ile olan bağını tamamen koparmıştı. Mevcut Katolikliğin tahrif olduğuna kanaat getirmişti. Ancak o dönemde Cambridge Trinity College'da ders veren tüm hocaların yedinci yılın

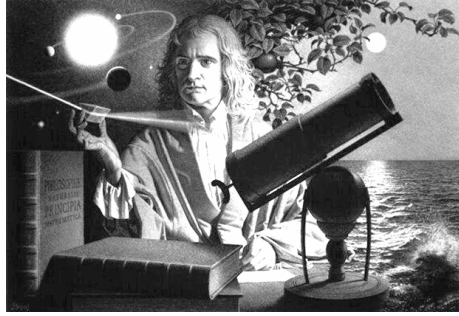
sonunda Anglikan Kilisesi'ne bağlı papazlığa atanması gerekiyordu. Üçlemeyi reddeden, Anglikan Kilisesi'ni sapkın bulan Newton'un böyle bir göreve gelmesi kabul edilemezdi. Bu yüzden Newton Londra'ya gidip Kral'la konuşma kararı aldı, çünkü bu atamadan kurtulmanın tek yolu Kral'ın o kişinin istisna olabilmesine izin vermesiydi. Ancak dönemin kralı II. Charles daha önce kimseye böyle bir hak tanımamıştı. Newton altı haftalık bir uğraştan sonra istediğini aldı ve papaz olarak atanmaktan kurtuldu. 1687 yılında devrim yaratacak eseri *Principia* yayımlandı. Newton 1689 ve 1690 yıllarında İngiltere parlamentosuna seçildi. Bu dönemlerde ciddi bir şekilde simyayla ilgilendi. Çok daha sonraları önemli kimyacıların tekrarlayacakları deneyleri o önceden yaptı. Amacı diğer simyacılar gibi metalleri altına çevirip zengin olmak değildi. Doğayla Tanrı'yı anlamayı hedefleyen Newton, simya yoluyla Tanrı'nın Evren'i ve yaşamı nasıl yarattığını bulmayı hedefliyordu.

1690 yılında çok çalışmaktan hasta düştü, o dönemden sonra doğa bilimlerinden çok İncil'le ilgilenmeye başladı. Kendisi gibi üçlemeye inanmayan ünlü filozof John Locke'a gönderdiği ve hiç yayımlanmayan, üçlemeyi çürütmeyi hedefleyen bir metin hazırladı. O dönemlerde dinî kitaplar yazdı, ama yayımlamadı. Ancak ölümünden sonra 1733'te *Daniel ve St. John'un Vahyi Üstüne Gözlemler* ve 1754'te *İncil'de Dikkate Değer İki Tahrifin Tarihsel Nedenleri* isimli kitapları yayımlandı. Ama asıl vurucu eserleri yayımlanmadı.

1727 yılında hayata gözlerini yummadan önce Sakrament³ olarak bilinen dinî ayinlere katılmayı reddederek etrafındaki insanlara Katolik ve Anglikan Kilisesi'nin bozulmuş bir dini temsil ettiğine inandığını itiraf etmiş ve onun bir parçası olmayı reddederek Dünya'ya gözlerini yummuştu.

Isaac Newton ve Tanrı

Isaac Newton'un simyacı yönünün medyada ve yakın zamanda yayımlanmış bazı romanlarda gözler önüne serilmesine rağmen, Newton'un ilahiyatçı kişiliği hâlâ halk tarafından fazla bilinmemektedir. Oysa Newton simya ve bilim alanlarından çok, ilahiyat alanında yazmıştır. Simya alanında yaklaşık bir milyon kelime yazan Newton, din ve din tarihi ile ilgili üç milyon kelime kaleme almıştır. Daha da önemlisi Newton'un bilim ve simya alanında yazdıklarının da aslında dinî motivasyonlarla yazılmış olmasıdır. Newton genç papaz Richard Bentley'e

3 Sakrament geleneksel Hristiyanlık'ta Tanrı'nın bizzat katıldığına inanılan ayinlere verilen isimdir. Katoliklik'te 7 tane sakrament vardır. Sakramentlerden en meşhuru vaftizdir (Hristiyanlık'a kabul töreni). Metinde bahsettiğimiz Sakrament, ölü ve hastalara uygulanan yağ sürme ayinidir.

1692 yılında yazdığı mektupta şunları söylüyordu: “Sistemimiz hakkında inceleme yazdığımda, insanların Tanrı’ya inancı dikkate almalarını sağlayabilecek ilkeleri seçmeye özen gösterdim ve hiçbir şey beni onların bu sebeple kullanılmalarından daha fazla memnun edemez.”⁴ Newton’a göre Tanrı hakkında bilgi edinmemizin iki yolu vardı, birincisi kutsal kitaplar, ikincisi de Tanrı’nın diğer eseri olan doğa. “Tanrı eserleri aracılığıyla bilinir” sözü Newton’un bilim felsefesini özetlemektedir. Newton’a göre doğa bilimlerinin arkasındaki en önemli amaç Tanrı’yı anlamaktır ve o hem bilimle hem de simyayla bu yüzden uğraşmıştır. Evreni de Hristiyanlık’ın bozulmamış halini de Tanrı’nın yarattığına inanan Newton bu ikisinin çelişemeyeceğini düşünüyordu. Dolayısıyla hem bilimin dine, hem de dinin bilime yol gösterdiğine inanıyordu.

Newton, hayatı boyunca, Evren’e objektif bir biçimde baktığımız zaman tasarım göreceğimize ve bu tasarımdan Tanrı’yı bulacağımıza inanmıştır. Dolayısı ile Newton günümüz felsefecilerinin “tasarım kanıtı” dedikleri “Tanrı varlık kanıtı”nı savunmuştur. Daha üniversite öğrencisiyken canlılardaki simetrisinin şans eseri açıklanamayacağını, ancak bir tasarım eseri gelişebileceğini savunmuştur. Bentley’le mektuplaşmaları sırasında Newton, Güneş sisteminin yapısının ancak üstün bir yaratıcı ile açıklanabileceğini söylemiş, aynı

4 Bu mektubun tam metnini kitabımızın ilerleyen sayfalarında okuyucu ile paylaşıyoruz.

görüşü devrim niteliğindeki *Principia*'nın “*Genel Açıklama*” bölümünde de tekrarlamıştır. Ona göre Güneş sisteminde aynı yönde, eliptik yörüngelerde hareket eden gezegenler ve özellikle de kuyruklu yıldızlar büyük bir Matematikçi ve Mekanikçi'yi işaret etmektedir. Ancak Newton'a göre Tanrı Evren'deki yasaları yaratıp çekilmemiştir, hâlâ aktiftir ve Evren'e müdahale etmektedir. Newton'un yerçekimi teorisine göre bütün cisimler birbirini çekmektedir. Doğal olarak Newton'un aklında şöyle bir soru canlanıyordu, neden her şey bir noktada birleşmiyor, Evren sabit duruyordu? Newton'a göre bunun olmasını Tanrı engelliyordu, devamlı olarak gök cisimlerini birbirinden uzakta tutuyordu. Dolayısı ile Newton, yerçekiminin hem Tanrı'nın var olduğunu, hem de Tanrı'nın devamlı olarak Evren'de aktif olduğunu gösterdiğini düşünüyordu. Newton'a göre İncil'in gösterdiği de buydu. İncil, Evren'e devamlı müdahale eden, onu yöneten bir Tanrı'dan bahsediyordu ve bilim yasaları da aynı şeyi söylüyordu.

Newton ikinci ünlü eseri *Opticks*'in basılmamış ilk versiyonunda Tanrı'nın bilimin ilk aksiyomu olduğunu söylüyordu. Newton'a göre bilim, Tanrı'nın varlığını kabulle başladı, ancak bu kabul dogmatik olmazdı, Tanrı'ya tümevarım metoduyla ulaşıldı. Newton *Optik*'in yayımlanmamış bu ön versiyonunda din felsefesinde “*Âlem Delili*” ya da “*Kozmolojik argüman*” olarak bilinen Tanrı varlık delilinin bir versiyonunu ortaya atıyordu. Newton'a göre

bilim, metot olarak sonuçtan sebebe doğru hareket ederdi. Bunun sonucunda kaçınılmaz bir biçimde Evren'in ilk sebebine ulaşırdı. *Opticks*'in sonundaki 28. Soruda bu görüşünü şöyle özetliyordu Newton: "Doğa felsefesinin başlıca işi...kesinlikle mekanik olmayan gerçek ilk nedene ulaşana kadar sonuçlardan nedenleri çıkarsamaktır." Bu pasajdan da anlaşılacağı üzere Newton ateistik bir mekanistik felsefeyi reddediyor, evrenin var oluşunu mekanik olmayan bir nedene bağlıyordu. Newton'a göre Tanrı'nın özelliklerini bildirmek bilimin işidir, biz Evren'i inceleyerek Tanrı hakkında bilgi alırız. Dolayısı ile Newton'un bilim yasalarını kullanan bir inançsız, Newton'a göre ister istemez Tanrı'ya inanmaya başlayacaktır.

Newton Tanrı'nın, Evren'in her yerine ve her anına yayıldığını düşünüyordu. Uzay Tanrı'nın duyu organı gibidir. Tanrı'nın yarattığı her şey otomatik olarak Tanrı tarafından algılanır. Newton her ne kadar yayımladığı eserlerde yerçekiminin kaynağı konusunda yorum yapmaktan kaçınsa da, çekim yasasının her yere ulaşması ile Tanrı'nın her yerde bulunmasından yola çıkarak yerçekiminin de sürekli Tanrı tarafından aktif tutulduğu iddiasına ihtimal verdiğini özel yazılarından biliyoruz.

Newton'un deist (Tanrı'ya inanan ama dinleri reddeden kişi) olduğunu iddia edenler de vardır. Ancak bu iddia Newton'un el yazmaları ile açıkça yalanlanmıştır. Newton, Tanrı'nın aktif bir güç olarak Dünya'ya müdahale etmesinin

yanında, çeşitli zamanlarda peygamberler aracılığı ile Dünya'ya dinler indirdiğine inanır. Ona göre Hristiyanlık da özünde bu dinlerden biridir, ancak zamanla bozulmuş, değiştirilerek kirletilmiştir. Newton'a göre Hristiyanlık'a verilen en büyük zarar ona üçleme olarak bilinen doktrinin sokulmasıdır. Üçleme bugün neredeyse bütün Hristiyan mezheplerinin kabul ettiği, Hristiyanlık'ın temel inançlarından biridir. Buna göre Tanrı'nın üç ayrı kişiliği vardır: Baba, Oğul (İsa) ve Kutsal Ruh. Dolayısıyla İsa, Tanrı'nın bu üç yüzünden biridir ve Tanrı'nın beden bulmuş halidir. Newton bu görüşe şiddetle karşı çıkmıştır, ona göre Tanrı tek bir kişiliktir ve İsa, Tanrı'nın vücut bulmuş hali olamaz. Ona göre üçleme inancı Hristiyanlık'a IV. yüzyılda girmiş ve ondan sonra Hristiyanlık doğru yoldan sapmış, I. yüzyıldaki orijinal Hristiyanlık'tan uzaklaşmıştır. Anglikanizm, Kalvinizm, Katoliklik hepsi doğru yoldan sapmışlardır. Newton üçlemeyi "Büyük Apostazi" (Hristiyanlıktan büyük çıkış) olarak görmüş, üçlemeciliği "yanlış cehennemi din" ve "Tam zina" gibi sıfatlarla suçlamıştır. Üçleme savunucularını, "Putperest", "Kafir" ve "Ruhani Zinacılar" gibi ağır ifadelerle itham etmiştir. Üçleme onun için bir entelektüel hata değildir, Tanrı'nın birliği ve otoritesine zarar veren iğrenilecek bir şeydir.

Newton'un üçlemeyi reddetmesinin arkasında üç önemli neden vardır. Birincisi Newton'a göre üçleme İncil'de yer almaz. Üçleme kavramının ya da bugün kabul edilene

benzer bir üçleme tanımının İncil’de bulunmamasının yanında, İncil Tanrı’nın tekliğini vurgulamaktadır. Newton’a göre İncil’in 1. Korintliler 8:5 (“Bizim için tek bir Tanrı Baba vardır.”) ve 1.Timoteyus 2:5 (“Çünkü tek bir Tanrı ve Tanrı ile insanlar arasında tek bir aracı vardır.”) bölümleri açıkça üçleme inancıyla çelişmekte, Tanrı’nın birlik ve bütünlüğünü vurgulamaktadır. Newton’a göre gerçek Tanrı, Hristiyanların “Baba” dediğidir, Kutsal Ruh ve İsa, Tanrı değildir: “Kutsal metinlerde Tanrı birdir denildiğinde, Baba kastedilmektedir”⁵. Aynı makalede Newton daha da net bir biçimde bu iddiayı şöyle tekrarlamaktadır: “Baba’ya verilen ‘her şeye kadir’ sıfatı yerindedir. Zira her şeye kadir Tanrı’dan biz her zaman Baba’yı anlarız.”

Newton’un üçlemeyi reddetmesinin ikinci nedeni ise yaptığı Hristiyanlık tarihi araştırmalarıydı. Newton kilise ve Kutsal Kitap tarihine çok meraklı idi. İlk dönem tarihi kaynakları detaylı bir şekilde incelemiştir. Yeni Ahid’in korunup korunmadığı noktasında şüphelenen Newton, Vahiy Kitabının yirmi farklı el yazması kopyasını toplayıp, metinleri üstüne incelemeler yapmıştır. Hristiyanlık tarihi araştırmaları sonucunda Newton üçleme kavramının Yunanlı papazlar tarafından IV. yüzyılda Hristiyanlığa sokulduğuna inanmaya başladı. Yunan metafiziği ve Platonizm’in etkisi altındaki bu papazlar Tanrı’nın özü ve yapısı hakkındaki düşüncelerini

5 Isaac Newton’un 1670’lerde yazdığı, “İsa’yı Tanrı’dan Ayıran 12 Madde” isimli makalesinden. Makalenin tam metnini kitabımızın ilerleyen sayfalarında bulabilirsiniz.

Hristiyanlık'a sokmuş ve böylece İsa ve Tanrı'nın öz bakımından aynı olduğu görüşünü ortaya atmışlardı. Dolayısı ile Newton'a göre üçleme sonradan Hristiyanlık'a girmiş, Hristiyanlık'ın özünde olmayan bir inançtır. Newton özellikle üçlemeyi reddeden Aryanizm'in sıkı düşmanı IV. Yüzyılda yaşamış İskenderiyeli Atanasius'u Hristiyanlığı bozmakla suçlamaktadır. Newton'a göre o ve takipçileri bencilce, kendi kirli amaçları uğruna, daha önce hiçbir dini metinde olmayan üçleme kavramını kutsal kitap ve dine sokmaya çalışmışlardı. Newton din adamından çok başarılı bir siyasetçi olarak gördüğü Atanasius aleyhinde "Atanasius ve Takipçilerinin Davranış ve Ahlakı Hakkında Paradoksal Sorular" isimli bir eser kaleme almıştır⁶. Bu eserde Atanasius'u sanık sandalyesine oturtan Newton onu düzinelerce günahla suçlamıştır.

Newton'un üçlemeye karşı çıkmasının altındaki bir diğer faktör ise geliştirdiği bilim felsefesinden doğmuştu. Ona göre Tanrı herhangi bir madde ya da özden meydana gelemezdi, O, Evren'e tamamen yayılmıştı. Diğer taraftan İsa zaman ve mekânda belirli yerlerde bulunan, maddi bir varlıktı. Dahası fizik yasalarındaki uyum ve birlik Tanrı'nın birliğine işaret ediyordu. Newton bu konudaki görüşlerini gizli tuttu. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Newton üçlemeyi reddettiğini açıklaması halinde en iyi ihtimalle üniversiteden

6 Esere İngilizce şu linkten ulaşabilirsiniz: <http://www.newtonproject.ox.ac.uk/view/texts/normalized/THEM00117>

atılırdı. Üçlemeyi reddeden insanların diri diri yakıldığı da oluyordu. Üçlemeyi reddetmek hukuken yasaktı ve bu yasak Newton'dan ancak iki yüzyıl sonra 1813'te kalkacaktı. Dolayısı ile Newton bu düşüncelerini sadece güvendiği kişilerle paylaşırdı. Newton'un Katoliklik ve diğer mezhepleri reddettiğini saklamasının diğer bir nedeni ise inançlarını açıklamasının faydalı olacağına inanmamasıydı. Ona göre insanlar kıyamete kadar bu sapkın dine inanmaya devam edeceklerdi, bu İncil'de bildirilmişti. Dolayısı ile halkı ikna etmenin bir anlamı yoktu, çünkü onlar zaten Newton'un argümanlarını anlayamayacaklardı. Yine de Newton zeki insanlarla argümanlarını paylaşmak istemişti. İncil ve antik din metinlerinin sadece özel insanların kırabileceği şifreler taşıdığına inanıyordu. Newton bu özel insanlara gizli mesajlar saklayan yazım tarzını kendi eserlerine de taşımıştı. *Principia*'yı sadece matematikte uzmanlaşmış insanların anlayabileceği bir dille yazdığını söylüyordu. Aynı düşünceden yola çıkarak üçleme ile ilgili görüşlerini başta *Principia*'nın ünlü "Genel Açıklaması" olmak üzere birçok eserinde, gizli bir dille açıkladı. Böylece zeki ve konuya hâkim insanlar Newton'un üçlemeyi reddettiğini anlayabileceklerdi. Önümüzdeki sayfalarda *Principia*'nın bu son sözünü inceleyip Newton'un üçlemeye nasıl gizli bir dille karşı çıktığını beraber göreceğiz.

Bazı Hristiyan tarihçiler Newton'un üçlemeyi reddetmesinden rahatsız olduklarından, Newton'un Batı'daki üçleme

kavramına karşı çıkmakla birlikte, doğudaki üçleme kavramını kabul ettiğini iddia etmektedirler. Bu iddianın kaynağı T. C. Pfizenmaier'dir. Ancak Newton'un el yazması metinlerini inceleyen Newton uzmanı tarihçi S. D. Snobelen Newton'un son dönem el yazmalarında üçlemenin doğudaki versiyonlarını da eleştirdiğini göstererek bu görüşü çürütmüştür.⁷ Dolayısı ile Newton'un üçlemeyi reddettiği tarihsel olarak da kanıtlanmış net bir iddiadır.

Newton üçlemenin yanı sıra ruhun ölümsüzlüğü fikrini de reddediyordu. Ona göre insanın ruhu ölümden sonra var olmaya devam etmeyecek, bedenle birlikte geçici olarak, ahirette dirilinceye dek yok olacaktı. Newton'a göre İncil'in söylediği şey Tanrı'nın insanları tekrar canlandıracağı ve dolayısı ile insanların belli bir süreliğine yok olması gerektiğiydi. Ona göre Tanrı ölümlerinden sonra insanları bedenleri ile birlikte yeniden canlandıracak ve sonsuz yaşamımız bu şekilde başlayacaktı. Newton'a göre Hristiyanların yaptığı bir diğer hata Şeytan diye bir varlığa Tanrı ile savaşıyormuş gibi bir görüntü vermeleriydi. Newton'a göre Tanrı o kadar güçlüydü ki O'nun düşmanı olamazdı. Şeytan bizim kötü tarafımızın sembolik bir gösterimi idi. Hristiyanlık'ın bozulmasında ve insanların çoğunun sapmasında bir gariplik yoktu, çünkü Newton'a göre bu tarih boyunca tekerrür eden bir durumdu. Nuh'tan beri bu hep

7 İlgilenen okuyucular Snobelen'in kaynakçada verilen eserlerine göz atıp bu konuda daha geniş bilgi alabilirler.

böyleydi, Nuh'un indirdiği o ilk sade ve tertemiz din daha sonraki insanlar tarafından saptırılmış, çeşitli sapkın ayinler ve çok tanrılara inançla bozulmuştu. Daha sonra Musa, İsa gibi birçok peygamber dini düzeltmek için gönderilmiş, ama onların kurduğu dinler de zamanla bozulmuştu. En son olarak Hz. İsa'nın getirdiği din IV. yüzyılda Athanasius tarafından bozulmuştu. Newton'un bu dinlerin dejenerasyonu tezini en net ortaya koyduğu eseri, yayınlanmayan ve defalarca üstüne çalışsa da bitirmediği *Theologiae Gentilis Origines Philosophicæ* ya da kısaca bilinen ismi ile *Origines*'tir. Newton'a göre insan doğası putperestliğe eğilimlidir, bu eğiliminin sonucunda Tanrı'nın indirdiği dini araçlarla kirleterek saptırmaktadır. Bunun sonucunda insanlık tarihi Tanrı'nın peygamberlerle doğru dini tebliğ etmesi ve bu dinin putperestlikle kirletilmesinden oluşan bir döngü şeklindedir. Bu çıkarımını sadece Kutsal Kitaba değil, antik halkların metinlerine de bağlar. Nuh tufanı ve onun kıssasını diğer halklarda bulunabileceğine dikkat çeker Newton mesela. Hristiyanlık da, özellikle üçleme ile bu bozulma trendinden etkilenmiş ve Athanasius'un müdahalesi ile bozulmuştur.

Bu çalışmada size Newton'un kaleminden dört metin sunacağız. Bu dört metinden sadece ikisi yayımlanmıştır (biri Newton'un ölümünden çok sonra yayımlanmıştır), diğer ikisi Newton'un son zamanlarda incelenen el yazmalarındandır. İlk metinde Newton, Tanrı ve İsa hakkındaki

görüşlerini 12 madde halinde bize sunuyor. Bu metin, Isaac Newton'un üçlemeyi reddettiği en net metinlerden biridir. İkinci metnimiz tüm zamanların en önemli bilimsel eseri olan *Principia*'nın son sözüdür. Bu metinde Newton'un üçleme eleştirisinin yanında, Tanrı'nın varlığı yönünde verdiği kanıt ve Tanrı Evren ilişkisi hakkındaki görüşlerine göz atacağız. Üçüncü metinde Newton'un "Gerçek Dinin Kısa Bir Planı" isimli makalesinde ateizmi eleştirdiği bir bölümü inceleyeceğiz. Son olarak da Newton'un papaz Bentley'e yazdığı bir mektuba göz atacağız. Çeviriler, çevirmenin yorumundan etkilenebilirler. Uzman okuyucuların, çevirideki muhtemel yorum hatalarını tespit edebilmeleri için Newton'un metninin orijinalini de kitaba dahil ettik. Her metnin sonunda, metni anlamayı kolaylaştıracak açıklamalar ekledir. Burada sunduklarımız Newton'un din üzerine yazdığı metinlerin çok küçük bir kısmıdır. Maalesef Newton'un dinî metninin büyük bir kısmı henüz yazıya bile geçirilmiş değildir.⁸

8 İlgilenenler <http://www.newtonproject.sussex.ac.uk/> adresinden Newton'un dinle ilgili diğer metinlerine ve burada değindiğimiz metinlerin tamamına İngilizce olarak ulaşabilirler.

Tanrı ve Mesih Hakkında 12 Madde

(Isaac Newton)

» » »

1. Ebedi ve ezeli, her yerde olan, her şeyi bilen, yüce, Dünya'yı ve gökleri yaratan tek Tanrı vardır: Baba ve O'nunla insanlar arasında tek bir aracı vardı: İnsan Mesih İsa.
2. Baba hiçbir gözün görmediği ve göremeyeceği görünmez Tanrı'dır, diğer bütün varlıklar bazen görünebilir olurlar.
3. Baba'nın kendinde yaşamı vardı ve Oğul'a da kendinde yaşam verdi.
4. Baba her şeyi bilendir ve bütün bilgiyi öncelikle kendi göğsünde taşıyordu ve gelecekteki şeylerin bilgisini Mesih İsa'ya anlattı ve ne gökte ne yerde ne de yer altında Kuzu hariç hiçbir şey direkt Baba'dan geleceğin bilgisini almaya layık değildir. Ve bu yüzden İsa'nın tanıklığı Peygamber'in "Ruhu"dur ve İsa "Söz"dür ya da Tanrı'nın Peygamberi'dir.
5. Baba hareketsizdir, hiçbir şey ondan daha boş ya da daha dolu olamaz o yüzden O doğanın ebedi mecburiyetinden

dolayıdır: O'nun dışında diğer bütün varlıklar bir yerden başka bir yere hareket edebilirler.

6. Mesih gelmeden önce Baba'ya yönelik olan her türlü tapınma (ister dua olsun ister yüceltme ya da şükran) hâlâ O'na (Baba'ya) yöneliktir. Mesih, Baba'sına yönelik tapınmayı azaltmak için gelmedi.
7. En etkili dualar Oğul adıyla Baba'ya yapılan dualardır.
8. Bizi yarattığı için ve bize yiyecek ve giyecek verdiği için ve hayatın diğer nimetleri için sadece O'na teşekkürlerimizi sunmalıyız ve dileklerimizi yerine getirmesi için İsa adına direkt O'ndan istemeliyiz.
9. Aracılık için Mesih'e yalvarmak zorunda değiliz. Eğer Baba'ya doğru düzgün yalvarırsak o bizim için aracılık edecektir.
10. Kurtuluş için Oğul adıyla Baba dışında birine dua etmemiz gerekli değildir.
11. Tanrı adını Melek ve Krallar'a vermek birinci emre karşı gelmek değildir. Melek ve Krallar'a Yahudilerin Tanrısı'na tapar gibi tapmak ona karşı gelmektir. Çünkü emrin anlamı: "Başka Tanrılara değil bana tapmalısınız"dır.
12. Bize göre, her şeyin kaynağı ve bizim kaynağımız olan bir Tanrı vardır ve her şeyin ve bizim aracılığı ile yaratıldığımız bir Rab İsa Mesih vardır. Diğer bir deyişle, biz sadece Baba'ya yüce Tanrı olarak tapacağız ve sadece İsa'ya, katledilerek ve kanıyla kefaretimizi ödeyerek bizi kral ve papaz yapan Efendi, Mesih, büyük Kral, Tanrı'nın Kuzusu olarak tapacağız.

Twelve articles on God and Christ

(Isaac Newton)

(Keynes Ms. 8, King's College, Cambridge, UK)

» » »

Artic. 1. There is one God the Father everliving, omnipresent, omniscient, almighty, the maker of heaven & earth, & one Mediator between God & Man the Man Christ Iesus.

Artic 2. The father is the invisible God whom no eye hath seen or can see, all other beings are sometimes visible.

Artic. 3. The Father hath life in himself & hath given the son to have life in himself.

Artic 4 The father is omniscient & hath all knowledge originally in his own breast, & communicates knowledge of future things to Iesus Christ & none in heaven or earth or under the earth is worthy to receive knowledge of future things immediately from the father except the Lamb. And therefore the testimony of Iesus is the Spirit of Prophecy & Iesus is the Word or Prophet of God.

Artic 5. The father is immoveable no place being capable of becoming emptier or fuller of him then it is by the eternal necessity of nature: all other beings are moveable from place to place.

Artic 6. All the worship (whether of prayer praise or thanks giving which was due to the father before the coming of Christ is still due to him. Christ came not to diminish the worship of his father.

Artic. 7. Prayers are most prevalent when directed to the father in the name of the son

Artic. 8. We are to return thanks to the father alone for creating us & giving us food & raiment & other blessings of this life & whatsoever we are to thank him for or desire that he would do for us we ask of him immediately in the name of Christ

Artic. 9. We need not pray to Christ to intercede for us. If we pray the father aright he will intercede.

Artic. 10. It is not necessary to salvation to direct our prayers to any other then the father in the name of the son.

Artic. 11. To give the name of God to Angels or Kings is not against the first commandment. To give the worship of the God of the Iews to Angels or Kings is against it. The meaning of the commandment is Thou shalt worship no other Gods but me.

Artic 12. To us there is but one God the father of whom are all things & we of him, & one Lord Iesus Christ by whom are all things & we by him. that is, we are to worship the father alone as God Almighty & Iesus alone as the Lord the Messiah the great King the Lamb of God who was slain & hath redeemed us with his blood & made us kings & Priests.

Metin Hakkında Açıklamalar

» » »

Yukarıdaki metin Newton'un 1710'dan sonra İngilizce olarak kaleme aldığı ve bugün Cambridge King's College'da bulunan 1 sayfalık bir el yazmasıdır. Belge, "Keynes Ms. 8" olarak bilinmektedir. Şimdi metnin daha iyi anlaşılması için maddeleri teker teker inceleyelim:

Madde 1: Birinci maddede Newton'un açıkça üçlemeyi reddettiğini görebiliyoruz, zira Newton'a göre tek gerçek Tanrı Baba'dır, oğul ve kutsal ruh, Tanrı olarak isimlendirilemez. Newton'un birinci maddedeki "Tek Tanrı Baba" iddiası tarih boyunca üçlemeyi reddeden çeşitli mezheplerin temel sloganı olmuştur. Newton muhtemelen birinci maddesini İncil'deki 1.Timoteyus 2:5: "Çünkü tek bir Tanrı ve Tanrı ile insanlar arasında tek bir Aracı vardır." ve 1.Korintliler 8:6: "Bizim için tek bir Tanrı Baba vardır." bölümlerinden esinlenerek geliştirmiştir. İsa'nın Tanrı olmadığını ve üçleme diye bir şeyin olmadığını iddia eden Aryanlar ve diğer üçleme karşıtı mezhepler görüşlerini savunmak için İncil'deki bu iki bölümü kanıt olarak kullanmışlardır. Tanrı'nın yer ve göklerin yaratıcısı olduğu iddiası İncil'de

defalarca kez geçer, dolayısıyla Newton'un bu iddiayı da İncil'den esinlenerek yazmış olması muhtemeldir. Bu maddede üçlemeye en önemli itiraz Newton'un İsa'ya "İnsan İsa" diye seslenmesidir, böylece Newton açık bir biçimde İsa'nın Tanrı değil insan olduğunu ilan etmektedir.

Madde 2: Newton'un Tanrı'nın görünmezliğini vurgulamasının sebebi o dönemdeki üçleme savunucularının Tanrı'nın "cevher"i olduğunu iddia ediyor olmalarıdır. Newton'a göre cevherler gözle görülebilir, ama Tanrı görünmez olduğu için cevhere sahip olamaz. Ayrıca Newton, Tanrı'nın hiçbir zaman görünmeyecek olmasından ve İsa'nın belli bir zaman zarfında insanlar tarafından görül-müş olmasından yola çıkarak (dikkat ederseniz Newton'a göre Tanrı dışındaki şeyler bazen görünür olabilir), İsa'nın Tanrı olmadığına da gönderme yapıyor. Bu madde yine İncil kaynaklıdır: "Mübarek ve tek Hükümdar, kralların Kralı, rablerin Rabbi, ölümsüzlüğün tek sahibi, yaklaşılmaz ışıktta yaşayan, hiçbir insanın görmediği ve göremeyeceği Tanrı" (1.Timoteyus 6:15-16).

Madde 3: Newton'dan üçlemeye bir itiraz daha. Bu madde ile anlatılmak istenen İsa ve Tanrı'nın ayrı birer varlık olduğu ve Tanrı'nın İsa'yı yarattığıdır. Newton'un maddeyi bu şekilde verme sebebi, İncil'e sadık kalmayı istemesidir: "Çünkü Baba, kendisinde yaşam olduğu gibi, Oğul'a

da kendisinde yaşam olma özelliğini verdi.”(Yuhanna 5:26). Bu bölüm üçleme karşıtları tarafından İsa'nın Tanrı'dan bağımsız olduğunun kanıtı olarak gösterilirdi.

Madde 4: Burada Newton sadece Baba'nın bilgiye sahip olduğuna, İsa'nın bilgiyi ondan öğrendiğine dolayısı ile her şeyi bilme sıfatının sadece Baba'ya ait olduğuna işaret etmektedir. Bu da üçlemeye bir başka itirazdır. Kuzu'dan kasıt İsa'dır, Kuzu İsa'nın İncil'in Esinlenme bölümünde geçen metaforik ismidir. Bu maddenin İncil'deki en önemli ilham kaynağı “O günü ve saati, ne gökteki melekler, ne de Oğul bilir; Baba'dan başka kimse bilmez.”(Matta 24:36, Markos 13:32) ayetidir. Ayrıca “Peygamberlik Ruhu” deyiminin kaynağı “Ben de senin gibi ve İsa'ya tanıklıklarını sürdüren kardeşlerin gibi, Tanrı'nın kuluyum. Tanrı'ya tap! Çünkü İsa'ya tanıklık, peygamberlik ruhunun özüdür.” (Esinlenme 19:10) ayeti ve “söz lakabı” ifadesinin kaynağı ise “Kana batırılmış bir kaftan giyinmiş olup ‘Tanrı'nın Sözü’ adıyla anılır” (Esinlenme 19:13) ayetidir.

Madde 5: Newton bu Madde'de üçlemeye çok ilginç bir eleştiride bulunuyor. Üçlemenin bu metinde hiç ismi geçmeyen kişiliği olan Kutsal Ruh hareket etmektedir. Newton, Tanrı'nın hareket edemeyeceğini iddia ederek Kutsal Ruh'un Tanrı olamayacağını ima etmektedir. Bu da aynı şekilde o dönem üçlemeyi reddeden bazı din insanlarının

argümanlarından biriydi. Newton, Tanrı'nın hareket edemeyeceğini yaptığı bilimsel çalışmaları ile ispatladığını düşünüyordu, Newton'un mutlak uzay ve mutlak harekette ısrar etmesinin en büyük sebeplerinden biri Tanrı'nın hareket etmediği ve uzay aracılığı ile cisimlerin hareketini algıladığı düşüncesiydi. Newton, bütün hareketin kaynağının Tanrı olduğuna inanan Aristocu görüşe benzer bir görüşe de sıcak bakıyordu.

Madde 6: Newton başka el yazmalarında da buna benzer ifadeler kullanıyor ve özellikle İsa'ya Tanrı olarak tapılmaması yönünde uyarıda bulunuyor. Ona göre bu, Hristiyanların çok sık yaptığı bir hatadır. Üstelik bu hata insanı putperestliğe götürdüğü için affedilmez bir hatadır.

Madde 7: İsa adıyla dua etme İncil'de yaygın bir ifadedir. Örneğin; “Öyle ki, benim adıyla Baba'dan ne dilermeniz size versin.”(Yuhanna 15:16), “Size doğrusunu söyleyeyim, benim adıyla Baba'dan ne dilermeniz, onu size verecektir.” (Yuhanna 16:23), “O gün dileyeceğinizi benim adıyla dileyeceksiniz. Sizin için Baba'dan istekte bulunacağımı söylemiyorum.”(Yuhanna 16:29).

Madde 8: Newton'un sadece Baba'ya teşekkür etmeliyiz iddiası, onun çok dikkatli İncil okumalarından çıkmaktadır.

Newton'a göre İncil defalarca Baba'ya teşekkür etmemiz gerektiğini söylerken hiçbir yerde İsa'ya teşekkür etmemiz gerektiğinden bahsetmiyor. Yiyecek ve giyeceğe vurgu yapılması İncil kaynaklıdır: "Yiyeceğimiz ve giyeceğimiz varsa, bunlarla yetiniriz." (1. Timoteyus 6:8).

Madde 10: Newton, İsa'ya ve o dönemlerde Katoliklerin sıkça yaptığı gibi Azizler'e dua etmemizin gereksiz olduğuna dikkat çekmektedir. Tabii burada İsa'nın Tanrı olduğu görüşüne bir başka eleştiri daha vardır. Başka eserlerde Azizler'e dua etmenin bizi en büyük hata olarak gördüğü putperestliğe götüreceğini, bu yüzden Tanrı'dan başkasına dua etmemiz gerektiğini savunmuştur.

Madde 11: Newton'un kişilere yüceltmek amacıyla Tanrı isminin verilebileceğini savunma nedeni Tanrı kelimesinin İncil'de çeşitli kişileri yüceltmek için kullanılmasıdır. Newton'a göre "tanrı" kelimesi mutlak veya göreceli anlamda kullanılabilir. Baba dışında bir varlığa Tanrı dediğimiz zaman Tanrı kelimesini görece anlamında kullanıyoruz. Buna göre eski bir metin "İsa Tanrı'dır" dediği zaman onu yüceltmek amacıyla bunu söylemekte, ancak İsa'nın mutlak manada Tanrı olduğuna işaret etmemektedir. Zira Newton'a göre mutlak manada Tanrı'dan bahsettiğimiz zaman Yüce Tanrı deriz ve bu ifade İncil'de Baba hariç hiç kimse için kullanılmamıştır. Newton'un ilk emir

dediği şey İncil’de şu şekilde geçmektedir: “Benden başka Tanrın olmayacak” (Mısır’dan Çıkış 20:3).

Madde 12: Bu maddede Newton üçlemeye son eleştirisini yapıyor. Maddenin başındaki cümle üçleme karşıtlarının İncil’de üçlemeye karşı buldukları en önemli bölümün neredeyse aynısıdır: “Bizim için tek bir Tanrı Baba vardır. O her şeyin kaynağıdır ve biz O’nun için yaşıyoruz. Tek bir Rab var, O da İsa Mesih’tir. Her şey O’nun aracılığıyla yaratıldı, biz de O’nun aracılığıyla yaşıyoruz.” (1. Korintliler 8:5-6). Üçlemeyi eleştirenlere göre bu bölüm asıl yaratıcının Tanrı olduğuna ve İsa’nın Tanrı ile aynı varlık olmadığına en güzel kanıttır. Bu maddede İsa için kullanılan “Büyük Kral” ve “Tanrı’nın Kuzusu” unvanları İncil kaynaklıdır. (“... ne de Kudüs üzerine, çünkü orası Büyük Kral’ın kentidir.” ; “Yahya ertesi gün İsa’nın kendisine doğru geldiğini görünce şöyle dedi: ‘İşte, Dünya’nın günahını ortadan kaldıran Tanrı Kuzusu!’”)

Yukarıdaki incelememizden görüleceği gibi Newton’un İncil bilgisi gayet ileridir ve üçlemeye yönelttiği eleştiriler de İncil kaynaklıdır.

Genel açıklama

(Isaac Newton)

» » »

Burğaçlar hipotezi birçok güçlük tarafından sıkıştırılmaktadır. Her gezegen Güneş'e çizilen bir yarıçap ile taramdığı alan ile geçen zaman arasında bir orantı ile betimlenebilir, burğaçların çeşitli parçalarının periyotları Güneş'ten olan uzaklıklarının ikinci kuvveti oranını izlemelidir; fakat gezegenlerin periyot süreleri Güneş'ten uzaklıklarının üç bölü ikinci kuvveti oranını bulmaktadır; burgacın parçalarının periyot süreleri, uzaklıklarının üç bölü ikinci kuvveti ile doğru orantılı olmalıdır. Daha küçük burğaçlar Satürn, Jüpiter ve diğer gezegenler etrafındaki daha küçük dönüşlerini devam ettirebilirler ve Güneş'in daha büyük burgacı etrafında sessizce ve rahatsız edilmeden yüzebilirler, Güneş'in burgacının parçalarının periyot sürelerinin eşit olmaları gerekir; fakat Güneş'in ve gezegenlerin burğaçlarının hareketine tekabül etmesi gereken kendi eksenleri etrafındaki dönüşleri, bu oranlardan çok daha fazla azalmaktadır. Kuyruklu yıldızların dönüşleri aşırı derecede düzenlidir ve gezegenlerle aynı yasaların hükmüne tabidirler ve hiçbir şekilde burğaçlar hipotezi ile açıklanamazlar; zira kuyruklu

yıldızlar epeyce tuhaf hareketlerle ayırım yapmaksızın göklerin tüm bölgelerine, burgaç kavramı ile bağdaşmayan bir özgürlükte taşınmaktadırlar.

Havamızda atılan cisimler, hava dışında bir dirençle karşılaşmazlar. Bay Boyle'un vakumunda yaptığı gibi havayı çıkartın ve direnç kaybolacaktır. Zira bu boşlukta bir parça ince tüyle, bir parça katı altın aynı hızlarla düşmektedirler. Ve bu, benzer bir mantık sonucunda, Dünya atmosferi üstündeki göksel uzaylar için de geçerli olmalıdır; devinmelerine direnecek hava olmayan bu uzaylarda bütün cisimler en büyük özgürlükle hareket edeceklerdir ve gezegenlerle kuyruklu yıldızlar tür ve konumları ile verilen yörüngelerdeki dönüşlerini yukarıda açıklanan yasalara göre devam ettirecektir. Fakat bu cisimler sadece yerçekimi yasaları sonucunda yörüngelerinde kalmayı sürdürseler de, yine de hiçbir biçimde ilkin bu yörüngelerinin düzenli konumlarını bu yasalarının kendilerinden çıkarsamış olamazlar.

Altı ana gezegen Güneş etrafında, Güneş merkezli dairesel yörüngelerde, aynı hareket yönünde ve hemen hemen aynı düzlemde dönerler. On uydusu Dünya, Jüpiter ve Satürn merkezli dairesel yörüngelerde, aynı hareket yönünde, hemen hemen aynı düzlemde dönerler. Ve tüm bu düzgün hareketlerin kökeni mekanik nedenler olamaz, zira kuyruklu yıldızlar eksantrik yörüngelerde serbestçe ve göklerin her tarafına hareket ederler. Ve böyle bir hareketle kuyruklu yıldızlar hızlıca ve kolayca gezegenlerin yörüngelerinden

geçerler; ve daha yavaş oldukları ve uzun zaman harcadıkları afeliyonlarında, birbirlerini mümkün olduğunca az çekmek amacıyla birbirlerinden mümkün olan en büyük uzaklıktadırlar.

Bu en zarif Güneş, gezegenler ve kuyruklu yıldızlar sistemi zeki ve güçlü bir varlığın tasarımı ve egemenliği olmadan ortaya çıkamazdı. Ve eğer sabit yıldızlar da benzer sistemlerin merkezleriyseler, onlar da benzeri bir tasarımla inşa edilmiş olacaklar ve *Bir*'in egemenliğine tabi olacaklardır, özellikle sabit yıldızların ışığı Güneş'in ışığı ile aynı doğadan olduğu için ve bütün sistemler birbirine ışık gönderdiği için. Ve böylece sabit yıldızların sistemleri birbirlerine yerçekiminden dolayı düşmezler. O onları birbirlerinden çok büyük uzaklıklara yerleştirmiştir.

O her şeye hükmeder, sadece Dünya ruhu olarak değil, fakat her şeyin Rabbi olarak. Ve hâkimiyeti yüzünden o Rab Tanrı, *Pantokrator* (evrensel yönetici) olarak isimlendirilir. Zira "tanrı" görece bir kelimedir ve hizmetkârlarla ilişkilidir ve tanrılık vasfı Tanrı'nın egemenliğidir, fakat bu egemenlik Tanrı'nın Dünya'nın ruhu olduğunu sananların düşündüğü gibi kendi vücudu üzerinde değil, hizmetkârları üzerindedir. Yüce Tanrı ezeli ve ebedi, sonsuz ve kesinlikle mükemmel bir varlıktır; fakat bir varlık ne kadar mükemmel olursa olsun, hâkimiyetsiz Rab, Tanrı olamaz. Çünkü biz benim Tanrım, senin Tanrın, İsrail'in Tanrısı, Tanrı'ların Tanrısı, Rab'lerin Rabbi deriz, fakat biz benim ezeli ve

ebedim, senin ezeli ve ebedin, İsrail'in ezeli ve ebedisi, tanrıların ebedi ve ezeli demeyiz; ya da benim sonsuzum, benim mükemmelim de demeyiz. Bu unvanlar (ezeli ve ebedi, sonsuz, mükemmel) hizmetkârlarla ilişkili değildir. “Tanrı” kelimesi her tarafta “rab” anlamında kullanılır, fakat her rab, tanrı değildir. Bir ruhani varlığın egemenliği tanrıyı teşkil eder, gerçek bir egemenlik gerçek bir tanrıyı teşkil eder, yüce bir egemenlik yüce bir tanrıyı, hayali bir egemenlik hayali bir tanrıyı. Ve gerçek egemenlikten, gerçek Tanrı'nın yaşayan, zeki ve güçlü olduğu; diğer mükemmelliklerinden de O'nun yüce ya da mümkün olan en mükemmel olduğu sonucu çıkar. O ebedi ve ezeldir, her şeye kadir ve her şeyi bilendir, diğer bir deyişle sonsuzdan, ezellikten ebediliğe sürmektedir, sonsuzdan sonsuza uzanır, her şeyi yönetir, olan ve olabilecek her şeyi bilir. O, ebedilik ve ezellik ile sonsuzluk değildir, O ebedi, ezeli ve sonsuzdur, O zaman ya da uzay değildir, fakat O süreklidir ve hâlihazırda. O her zaman daimdir ve her yerde hâlihazırda. Mekândaki herhangi bir parçacık *daim* ve her bölünmez zaman anı *her yerde* olduğundan, kesinlikle her şeyin yaratıcısı ve rabbi *hiçbir zaman* ve *hiçbir yer*'de olamaz.

Her bilinçli ruh, değişik zamanlarda ve değişik duyu organları ve hareketlerde, aynı bölünmeyen kişidir. Zamanda ardışık olan ve uzayda bir arada bulunan parçalar vardır, fakat Tanrı'nın düşünen özü şöyle dursun, bunlardan hiçbiri insanın kişiliğinde ya da onun düşünen ilkesinde yoktur. Her

insan, duyuları olan bir varlık olduğu sürece, tüm hayatı boyunca tüm duyu organları ile bir ve aynı kişidir. Tanrı birdir ve her zaman ve her yerde aynı Tanrı'dır. O her yerde ve her zamanda sadece sanal olarak değil aynı zamanda öz olarak var olandır; zira etki özü gerektirir. O'nda her şey O'ndadır ve O'nda hareket eder, fakat Tanrı cisimlerin deviniminden etkilenmez, cisimler Tanrı'nın her yerde bulunuşundan hiçbir direnç görmezler.

Yüce Tanrı'nın zorunlu olarak var olduğu kabul edilmiştir ve bu zorunluluktan dolayı O her zamandadır ve her yerdedir. Bundan O'nun tamamının O'nun gibi olduğu sonucu çıkar, O bütünüyle gözdür, bütünüyle kulaktır, bütünüyle beyindir, bütünüyle koldur, bütünüyle duyunun, anlamının ve etkilemenin gücüdür, fakat insani olmayan bir şekilde, bedeni olmayan bir şekilde, tamamıyla bizim bilmediğimiz bir şekilde. Kör adamın renkler hakkında hiçbir fikri olmadığı gibi, aynı şekilde bizim de en bilge Tanrı'nın her şeyi nasıl algılayıp anladığı hakkında fikrimiz yoktur. O tamamen bedenden ve bedeni şekillerden yoksundur ve bundan dolayı O görülemez, duyulamaz ve dokunulamazdır, aynı şekilde ona bedeni bir varlıkmiş gibi tapılmamalıdır. O'nun nitelikleri hakkında bilgimiz vardır, ama bizim herhangi bir şeyin özü hakkında kesinlikle hiçbir fikrimiz yoktur. Biz cisimlerin sadece renk ve şekillerini görürüz, biz onların sadece sesini duyarız, biz sadece onların dış yüzeylerine dokunuruz, biz sadece onların kokusunu koklarız

ve sadece tadını tadarız. Tanrı'nın özü hakkında bir fikrimiz olması şöyle dursun, en içteki maddeyi bilebilmemizi sağlayacak ne direkt bir algımız ne de dolaylı bir etkimiz vardır. Biz O'nu sadece özellikleri ve sıfatları ve cisimlerin en mükemmel yapıları ve onların nihai nedenleri ile biliriz ve mükemmelliklerinden dolayı O'na gıpta ederiz; fakat biz O'na hâkimiyeti yüzünden saygı duyarız ve taparız. Zira biz O'na kullar gibi taparız ve hâkimiyeti, takdir-i ilahisi ve nihai nedenleri olmayan tanrı, kader ve doğadan başka bir şey değildir. Her zaman ve her yerde aynı olan kör metafiziksel mecburiyetten cisimlerin hiçbir değişimi doğamaz. Yarattılan cisimler arasındaki tüm çeşitlilik, hepsinin yeri ve zamanı, ancak mecburi olarak var olan bir varlığın iradesi ve düşüncesi sonucu ortaya çıkmış olabilir. Fakat Tanrı'nın gördüğü, duyduğu, konuştuğu, güldüğü, sevdiği, nefret ettiği, istediği, verdiği, aldığı, kızdığı, kavga ettiği, inşa ettiği, şekillendirdiği, kurduğu mecazi olarak söylenir. Zira Tanrı hakkındaki tüm konuşmalarımız insani benzetmelerden türetiliyor, bu da mükemmel olmamakla birlikte yine de bir çeşit benzetmedir. Bu bizim Tanrı hakkındaki tartışmamızı tamamlıyor ve Tanrı'yı fenomenlerden çıkarsamak şüphesiz doğa felsefesinin işlerinden biridir.

Buraya kadar göklerdeki ve denizlerimizdeki görüngüleri yerçekimi kuvveti yoluyla açıkladık, ancak henüz bu gücün nedenini belirtmedik. Bunun, kuvvetinde en ufak bir azalmaya uğramaksızın, Güneş'in ve gezegenlerin merkezlerinin

içine nüfuz eden bir nedenden ileri gelmesi gerektiği keşindir; bu kuvvet üzerinde etkili olduğu parçacıkların yüzeylerinin niceliğine göre değil (mekanik nedenlerin yaptıkları gibi), fakat kapsadıkları katı madde niceliğine göre işler ve bu etkisini her yöne, engin uzaklıklara, uzaklığın karesi ile ters orantılı olarak azalarak yayar. Güneş'e doğru yer çekimi Güneş'in cismini oluşturan bağımsız parçacıklara doğru yerçekimlerinden oluşur ve Güneş'ten uzaklaştıkça, Satürn'ün yörüngesine kadar uzanan gezegenlerin günötelerinin sükûnetinden, hatta kuyruklu yıldızların en uzak günötelerinden, eğer bu günöteler de sükûnette iseler, anlaşılacağı gibi hassas bir biçimde uzaklıkların kareleri ile ters orantılı olarak azalır. Fakat şimdiye dek yerçekiminin bu özelliklerinin nedenini görüngülerden keşfetmeyi başaramadım ve ben bir hipotez uydurmayacağım. Zira görüngülerden çıkarsanamayan her şeye hipotez denilmelidir ve hipotezlerin ister metafiziksel ister fiziksel olsun, ister okült ister mekanik niteliklerde olsun, deneysel felsefede yeri yoktur. Bu felsefede tikel önermeler görüngülerden çıkarsanır ve daha sonra tümevarım yolu ile genelleştirilirler. Cisimlerin nüfuz edilmezliği, devingenliği ve itici kuvveti ve hareket ile yerçekimi yasaları bu şekilde keşfedilmiştir. Ve bizim için yerçekiminin gerçekten var olması ve açıkladığımız yasalara göre davranması yeterlidir ve yerçekimi göksel cisimlerle denizimizin tüm hareketlerini açıklamak için gerektiği gibi hizmet eder.

Ve Şimdi kesinlikle en gizli, bütün cisimlere yayılan ve ilerinde gizlenen Ruh hakkında bir Şeyler ekleyebiliriz ve bu Ruh'un kuvveti ve eylemi aracılığı ile cisimlerin parçacıkları yakın mesafede birbirlerini ekerler ve eğer bitiŐik-seler birbirlerine tutunurlar ve elektriksel cisimler koŐu zerrecikleri çekerek ya da iterek daha büyük uzaklıklara etki ederler; ve ışık yayılır, yansır, kırılır, saptırılır ve cisimleri ısıtır ve tüm duyum uyarılır ve hayvan vücudunun tüm parçaları istencin emriyle hareket ederler, diğer bir deyişle, bu Ruh'un sinirlerin katı lifleri boyunca dış duyu organlarından beyne ve beyinden kaslara karŐılıklı yayılan titreŐimleriyle hareket ederler. Fakat bunlar birkaç sözcükle açıklanamayacak Őeylerdir ve elektriksel ve elastik ruhun çalıŐmasını sağlayan yasaların doğru belirlemesini ve gösterimini sağlamak için gereken yeterlilikte deneylerimiz de yoktur.

Scholium Generale

(Philosophiæ Naturalis Principia Mathematica,
MDCCXXVI, 526-530)

» » »

Hypothesis vorticum multis premitur difficultatibus. Ut planeta unusquisque radio ad solem ducto areas describat tempori proportionales, tempora periodica partium vorticis deberent esse in duplicata ratione distantiarum a sole. Ut periodica planetarum tempora sint in proportione sesquuplicata distantiarum a sole, tempora periodica partium vorticis deberent esse in sesquuplicata distantiarum proportione. Ut vortices minores circum saturnum, jovem & alios planetas gyratione conserventur & tranquille natent in vortice solis, tempora periodica partium vorticis solaris deberent esse æqualia. Revolutiones solis & planetarum circum axes suos, quæ cum motibus vorticum congruere deberent, ab omnibus hisce proportionibus discrepant. Motus cometarum sunt summe regulares, & easdem leges cum planetarum motibus observant, & per vortices explicari nequeunt. Feruntur cometæ motibus valde eccentricis in omnes coelorum partes, quod fieri non potest, nisi vortices tollantur.

Projectilia, in aëre nostro, solam aëris resistantiam sentiunt. Sublato aëre, ut sit in vacuo *Boyliano*, resistantia

cessat, siquidem pluma tenuis & aurum solidum æquali cum velocitate in hoc vacuo cadunt. Et par est ratio spatiorum coelestium, quæ sunt supra atmosphæram terræ. Corpora omnia in istis spatiis liberrime moveri debent; & propterea planetæ & cometæ in orbibus specie & positione datis secundum leges supra expositas perpetuo revolvi. Perseverabunt quidem in orbibus suis per leges gravitatis, sed regularem orbium situm primitus acquirere per leges hasce minime potuerunt.

Planetæ sex principales revolvuntur circum solem in circulis soli concentricis, eadem motus directione, in eodem plano quamproxime. Lunæ decem revolvuntur circum terram, jovem & saturnum in circulis concentricis, eadem motus directione, in planis orbium planetarum quamproxime. Et hi omnes motus regulares originem non habent ex causis mechanicis; siquidem cometæ in orbibus valde eccentricis, & in omnes coelorum partes libere feruntur. Quo motus genere cometæ per orbis planetarum celerrime & facillime transeunt, & in apheliis suis ubi tardiores sunt & diutius morantur; quam longissime distant ab invicem, ut se mutuo quam minime trahant. Elegantissima hæcce solis, planetarum & cometarum compages non nisi consilio & dominio entis intelligentis & potentis oriri potuit. Et si stellæ fixæ sint centra similium systematum, hæc omnia simili consilio constructa suberunt *Unius* dominio: præsertim cum lux fixarum sit ejusdem naturæ ac lux solis, & systemata omnia lucem in omnia invicem immittant. Et ne fixarum systemata per

gravitatem suam in se mutuo cadant, hic eadem immensam ab invicem distantiam posuerit.

Hic omnia regit non ut anima mundi, sed ut universorum dominus. Et propter dominium suum, dominus deus [“Pantokrator” litteris Graecis: Pantokrátwr] dici solet. Nam deus est vox relativa & ad servos refertur: & deitas est dominatio dei, non in corpus proprium, uti sentiunt quibus deus est anima mundi, sed in servos. Deus summus est ens æternum, infinitum, absolute perfectum: sed ens utcunque perfectum sine dominio non est dominus deus. Dicimus enim deus meus, deus vester, deus *Israelis*, deus deorum, & dominus dominorum: sed non dicimus æternus meus, æternus vester, æternus *Israelis*, æternus deorum; non dicimus infinitus meus, vel perfectus meus. Hæ appellationes relationem non habent ad servos. Vox deus passim² significat dominum: sed omnis dominus non est deus. Dominatio entis spiritualis deum constituit, vera verum, summa summum, ficta fictum. Et ex dominatione vera sequitur deum verum esse vivum, intelligentem & potentem; ex reliquis perfectionibus summum esse, vel summe perfectum. Æternus est & infinitus, omnipotens & omnisciens, id est, durat ab æterno in æternum, & adest ab infinito in infinitum: omnia regit; & omnia cognoscit, quæ fiunt aut fieri possunt. Non est æternitas & infinitas, sed æternus & infinitus; non est duratio & spatium, sed durat & adest. Durat semper, & adest ubique, & existendo semper & ubique, durationem & spatium constituit. Cum

unaquæque spatii particula sit *semper*, & unumquodque durationis indivisibile momentum *ubique*, certe rerum omnium fabricator ac dominus non erit *numquam*, *nusquam*. Omnis anima sentiens diversis temporibus, & in diversis sensuum, & motuum organis eadem est persona indivisibilis. Partes dantur successivæ in duratione, coexistentes in spatio, neutræ in persona hominis seu principio ejus cogitante; & multo minus in substantia cogitante dei. Omnis homo, quatenus res sentiens, est unus & idem homo durante vita sua in omnibus & singulis sensuum organis. Deus est unus & idem deus *semper* & *ubique*. Omnipræsens est non per virtutem solam, sed etiam per substantiam: nam virtus sine substantia subsistere non potest. In ipso³ continentur & moventur universa, sed sine mutua passione. Deus nihil patitur ex corporum motibus: illa nullam sentiunt resistantiam ex omnipræsentia dei. Deum summum necessario existere in consesso est: Et eadem necessitate *semper* est & *ubique*. Unde etiam totus est sui similis, totus oculus, totus auris, totus cerebrum, totus brachium, totus vis sentiendi, intelligendi, & agendi, sed more minime humano, more minime corporeo, more nobis prorsus incognito. Ut cæcus non habet ideam colorum, sic nos ideam non habemus modorum, quibus deus sapientissimus sentit & intelligit omnia. Corpore omni & figura corporea prorsus destituitur, ideoque videri non potest, nec audiri, nec tangi, nec sub specie rei alicujus corporei coli debet. Ideas habemus attributorum ejus, sed quid sit rei alicujus substantia minime cognoscimus. Videmus tantum corporum

figuras & colores, audimus tantum sonos, tangimus tantum superficies externas, olfacimus odores solos, & gustamus sapes: intimas substantias nullo sensu, nulla actione reflexa cognoscimus; & multo minus ideam habemus substantiæ dei. Hunc cognoscimus solummodo per proprietates ejus & attributa, & per sapientissimas & optimas rerum structuras & causas finales, & admiramur ob perfectiones; veneramur autem & colimus ob dominium. Colimus enim ut servi, & deus sine dominio, providentia, & causis finalibus nihil aliud est quam fatum & natura. A cæca necessitate metaphysica, quæ utique eadem est semper & ubique, nulla oritur rerum variatio. Tota rerum conditarum pro locis ac temporibus diversitas, ab ideis & voluntate entis necessario existentis solummodo oriri potuit. Dicitur autem deus per allegoriam videre, audire, loqui, ridere, amare, odio habere, cupere, dare, accipere, gaudere, irasci, pugnare, fabricare, condere, construere. Nam sermo omnis de deo a rebus humanis per similitudinem aliquam desumitur, non perfectam quidem, sed aliqualem tamen. Et hæc de deo, de quo utique ex phænomenis disserere, ad philosophiam naturalem pertinet.

Hactenus phænomena cælorum & maris nostri per vim gravitatis exposui, sed causam gravitatis nondum assignavi. Oritur utique hæc vis a causa aliqua, quæ penetrat ad usque centra solis & planetarum, sine virtutis diminutione; quæque agit non pro quantitate superficierum particularum, in quas agit (ut solent causæ mechanicæ) sed

pro quantitate materiæ *solidæ*; & cujus actio in immensas distantias undique extenditur, decrescendo semper in duplicata ratione distantiarum. Gravitas in solem componitur ex gravitatibus in singulas solis particulas, & recedendo a sole decrescit accurate in duplicata ratione distantiarum ad usque orbem saturni, ut ex quiete apheliorum planetarum manifestum est, & ad usque ultima cometarum aphelia, si modo aphelia illa quiescant. Rationem vero harum gravitatis proprietatum ex phænomenis nondum potui deducere, & hypotheses non fingo. Quicquid enim ex phænomenis non deducitur, *hypothesis* vocanda est; & hypotheses seu metaphysicæ, seu physicæ, seu qualitatum occultarum, seu mechanicæ, in *philosophia experimentalis* locum non habent. In hac philosophia propositiones deducuntur ex phænomenis, & redduntur generales per inductionem. Sic impenetrabilitas, mobilitas, & impetus corporum & leges motuum & gravitatis innotuerunt. Et satis est quod gravitas revera existat, & agat secundum leges a nobis expositas, & ad corporum cælestium & maris nostri motus omnes sufficiat.

Adjicere jam liceret nonnulla de spiritu quodam subtilissimo corpora crassa pervadente, & in iisdem latente; cujus vi & actionibus particulæ corporum ad minimas distantias se mutuo attrahunt, & contiguæ factæ cohærent; & corpora electrica agunt ad distantias majores, tam repellendo quam attrahendo corpuscula vicina; & lux emittitur, reflectitur, refringitur, inflectitur, & corpora calefacit; & sensatio omnis

excitatur, & membra animalium ad voluntatem moventur, vibrationibus scilicet hujus spiritus per solida nervorum capillamenta ab externis sensuum organis ad cerebrum & a cerebro in musculos propagatis. Sed hæc paucis exponi non possunt; neque adest sufficiens copia experimentorum, quibus leges actionum hujus spiritus accurate determinari & monstrari debent.

Metin Hakkında Açıklamalar

» » »

Newton'un *Philosophiæ Naturalis Principia Mathematica* (Doğa Felsefesinin Matematiksel İlkeleri) kitabı tüm zamanların en önemli bilimsel eseridir. Bu kitapta Newton, klasik mekaniğin, fiziğin temel teorisinin temellerini atmıştır. Newton'un bu kitapta geliştirdiği fiziği kullanarak neredeyse bugün yararlandığımız bütün teknolojiyi inşa ettik. Bizi Ay'a götüren roketler ve hesaplar bile bu kitapta geliştirilen fizik sayesinde yapılmıştı. Newton bu devrim yaratan eserin 1713 yılında yayımlanan ikinci baskısına fiziğindeki gizli felsefi sonuçları açıklayacağı "Genel Açıklama" adı altında bir son söz ekledi. İşte yukarıdaki metin bu "Genel Açıklama"nın tamamının tercümesidir.

"Genel Açıklama" anlaşılması zor bir metindir. Bunun iki temel nedeni vardır, birincisi Newton bu metinde üçlemeyi eleştiriyor ve başını belaya sokmamak için bunu üstü kapalı bir şekilde yapmaya çalışıyor. İkincisi önsözde de bahsettiğimiz gibi Newton insanları sıradan ve özel insanlar olarak iki sınıfa ayırıyor ve metinlerde bilginin sıradan insanlardan saklanması amacı ile kodlanarak verildiğini, verilmesi gerektiğini savunuyordu. İşte "Genel Açıklama"

bu mantıkla yazıldığı için anlamak kolay değildir ve hâlâ belli noktaları karanlıktadır. Biz burada birkaç konuya açıklık getirmeye çalışacağız, yoksa metni tamamen açıklama iddiasında değiliz. Şimdi bu metne göz atalım.

3. Paragraf ve 4. Paragraf: Newton burada bizi Tanrı'nın varlığına götürecek "Tasarım Argümanı"nı savunmak için ön hazırlık yapıyor. O dönemlerdeki dindar filozoflar ve bilim insanları -mesela Descartes- felsefelerine Tanrı'nın varlığını aksiyom, yani varsayım olarak kabul ederek baş-larlardı. Newton onlardan farklı bir metot izleyerek insanın bilimde kullandığı tümevarım yöntemini kullanarak Tanrı'nın varlığına ulaşabileceğini savunuyordu. İşte bu nedenlerden ötürü, Newton, bu metne Tanrı'nın varlığı ile başlamak yerine tasarım delili ile başlayıp Tanrı'nın var olduğunu çıkar-samayı tercih ediyor. Yukarıda da açıkça söylediği gibi gezegenlerin iyi tanımlanmış yörüngelerde ve aynı yönde hareket etmeleri mekanik yasalarla açıklanamaz. Newton'a göre bu düzenin arkasında mekanik yasalar olmadığına göre bir zekâ ve irade olmak zorundadır. Fakat Newton bununla da yetinmek istemiyor ve Tanrı'nın Evren'i yaratmakla kal-mayıp onu hâlâ yönettiğini göstermek amacıyla ikinci bir argüman daha geliştiriyor ve yıldızların Tanrı tarafından dü-zenli bir uzaklıkta tutulmadıkları takdirde birbirlerine dü-şüp yok olacaklarına işaret ediyor.

4. Paragrafta Tanrı'ya "Bir" diye seslenerek onun bir-liğine işaret ettiğine dikkatinizi çekeriz. Newton'un bu

metninin taslak halindeki versiyonlarına baktığımız zaman bu “Bir” kelimesinin üçlemeyi eleştirmek amacı ile kasıtlı konulduğunu görüyoruz. Newton, bütün yıldız sistemlerinin bizimki gibi olacağını iddia ederek tüm Evren’in aynı Tanrı ve kişilik tarafından inşa edildiğine dikkat çekiyor. Bu önemlidir zira Newton, Evren’in her tarafının aynı şekilde inşasının tek kişilikli tek bir Tanrı’ya işaret etmesinin üçlemeyle uyuşmadığına inanmaktadır.

5. Paragraf: Bu bölüm metnin en can alıcı bölümüdür. Geçen bölümde Tanrı’ya varan Newton bu bölümde inandığı Tanrı’nın filozofların ya da deistlerin tanrısı olmadığını, dinî nitelikleri olan bir Tanrı olduğunu ortaya koyuyor. Newton’a göre Tanrı, Evren’i aktif bir biçimde yönetmektedir, metinde kullanılan *Pantokrator* kelimesi Tanrı’nın sıfatlarından biridir ve İncil’de Esinlenmeler bölümünde dokuz kere geçer. Bu sıfatın seçilmesi önemlidir, zira Pantokrator sıfatı İncil’de sadece Baba’ya hitaben kullanılır. Dolayısı ile bu kullanımdan Evren’in Tanrı’sının Baba olduğunu anlıyoruz, yani üçlemedeki Baba, Evren’in gerçek Tanrı’sıdır. Pantokrator sıfatının modern Hristiyanlar tarafından İsa’ya atfediliyor olması çok ilginçtir, zira İncil’de İsa’ya Pantokrator sıfatı verilmemekte, bu sıfat sadece Baba’ya layık görülmektedir. Newton, burada, geçen bölümde göz attığımız metinde yaptığı gibi Tanrı kelimesinin mutlak ve görece manada kullanılabileceğine dikkat çekiyor. Bu da üçlemeye bir göndermedir, zira İncil’de bazı yerlerde İsa’ya

Tanrı diye seslenilmektedir. Newton'a göre bu "tanrı" kelimesinin yüceltmek amacıyla kullanılan görece versiyonudur, ki aynı zamanda İncil'de İsa dışındaki kişiler için de kullanılır. Newton'un Tanrı'ya atfettiği Benim Tanrım, İsrail'in Tanrısı, Tanrıların Tanrısı gibi sıfatlar İncil'den alıntıdır.

6. Paragraf: Newton bu paragrafta üçlemeye iki itirazda daha bulunuyor. Öncelikle kişilerin bölünemeyeceğini söylüyor. Bilindiği gibi üçlemeyi savunanlar Tanrı'nın üç kişiye bölündüğünü iddia ediyorlar. Kişilerin bölünemeyeceğine inanan Newton, bu şekilde Tanrı'nın da birkaç kişiliğe bölünemeyeceğini imâ ediyor. İkinci itiraz, Tanrı'nın her zaman ve her yerde aynı olmasıyla ilgilidir. Üçlemeye göre Tanrı bazı yerlerde ve zamanlarda İsa, bazı yer ve zamanlarda Baba olarak gözüküyor. İşte Newton, Tanrı'nın her zaman ve her yerde aynı olduğunu vurgulayarak üçlemeye gizlice karşı çıkmaktadır. 6. Paragrafın son cümlesi ise yerçekiminin arkasında Tanrı'nın olabileceği hissini uyandırıyor.

7. Paragraf: Bu bölümde Newton, Tanrı'nın bedeninin olamayacağını söyleyerek üçlemeyi reddettiğini daha net ortaya koyuyor. Hatta Tanrı'ya yakıştırdığımız insani özelliklerin bile dolaylı oldukları, gerçeği tam yansıtmadıkları vurgulanarak İsa'nın Tanrı olamayacağı açıkça ortaya konuluyor. Newton, paragrafın sonunda Tanrı'nın bilimin bir parçası olması gerektiği konusunda bizi uyarıyor.

Gerçek Din'in Kısa Bir Planı (Isaac Newton)

» » »

Din kısmen temel ve değişmez, kısmen de tesadüfi ve değişkendir. İlk din Adem, İdris, Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve bütün azizlerin dinidir ve iki kısımdan oluşur, bizim Tanrı'ya karşı olan görevimiz ve insanlara karşı olan görevimiz, diğer bir deyişle takva ve dürüstlük, takvaya ben burada Tanrı'ya adanma ve insanîyetlik diyeceğim.

Tanrı'ya Adanma Hakkında

Tanrı'ya adanmak, Tanrı'yı bilmek, O'nu sevmek ve O'na tapmaktan oluşur. İnsaniyetlik insanlara karşı sevgi, dürüstlük ve iyi niyetten oluşur. *Rabbi, senin Tanrı'nı, bütün kalbinle, bütün ruhunla ve bütün aklınla sevmelisin: bu ilk ve en önemli emirdir, ikincisi de komşunu kendini sevdiğin gibi sevmelisin. Bütün yasa ve peygamberler bu iki emre bağlıdır.* (Matta 22) On Emrin ilk dört emrinde birincisi, son altı emrinde de ikincisi emredilmiştir.

Ateizm Hakkında

İlkinin karşıtı beyan olarak ateizm, pratik olaraksa putpe-restliktir. Ateizm insanlık için o kadar anlamsız ve iğrençtir

ki hiçbir zaman fazla savunucusu olmamıştır. Bütün kuşların, hayvanların ve insanların sağ ve sol taraflarının aynı olması (bağırsakları hariç) ve sadece iki gözlerinin olması ve yüzlerinin iki tarafında başka göz olmaması, kafalarının iki tarafında sadece iki kulak olması ve burunlarında sadece iki delik olması, göz arasında başka hiçbir deliğin olmaması ve burnun altında bir ağız olması ve iki ön ayak veya iki kanat veya omuzlarında iki el olması ve bir kalçanın biri bir tarafında diğeri diğer tarafında iki ayak olması ve daha fazla olmaması tesadüfen olabilir mi? Hepsinin dış şeklindeki bu düzen bir Sanatçı'nın gaye ve düzenlemesi olmadan nasıl ortaya çıkmış olabilir? Her türlü canlının gözlerinin köküne kadar transparan olması ve gözlerin vücutta, dış tarafında katı transparan deriler olan ve transparan sıvılarla dolu ortada kristal lens olan ve lensin önünde bebeği olan tek yer olması, hem de hepsinin görmeyi olanaklı kılacak düzgün şekle sahip olması, hiçbir Sanatçı'nın onları tamir edememesi neye bağlanacaktır? Kör şans, ışığın var olduğunu ve onun kırılmasını biliyor muydu ve bütün varlıkların gözlerini bunu garip bir biçimde kullanacak şekilde mi düzenledi? Bu ve bunun benzeri düşünceler her zaman insanoğlunu her şeyi yaratan, her şeye gücü yeten ve o yüzden korkulması gereken bir varlığın olduğuna ikna etmiştir ve her zaman ikna edecektir.

Putperestlik Hakkında

Putperestlik daha tehlikeli bir suçtur, çünkü kralların otoritesi buna eğilimlidir ve çok yanıltıcı gösterişlerle insanlığa

bunu ima ederler. Kralların ölü atalarının gördükleri hürmete zaafı vardır: Kahramanların ve azizlerin ruhuna hürmet etmek ve onların bizi duyup bize yardım edebileceklerine inanmak ve onları Tanrı ile insan arasında aracı olarak görmek ve onların onuruna ve hatırasına adanmış heykel ve tapınaklarda yaşamak ve genellikle orada eylemde bulunmak mantıklı gözükür. Ve bu, dinin en önemli kısmına aykırı olduğu için kutsal kitaplarda ayıplanmış ve bütün suçların en iğrenç ilan edilmiştir. Günahın birinci yönü gerçek Tanrı'ya karşı olan hizmeti ihmal etmektir. Zira biri sahte tanrılara ne kadar fazla zaman ve özveri harcarsa, gerçek Tanrı'ya o kadar az harcayabilir. İkincisi, sahte ve taklit tanrılara, yani hayalet ve ölü insanların ruhlarına ya da senin dualarını duyabiliyormuş, sana iyilik veya kötülüğü dokunacakmış taklidi yaparak tanrıların haline getirdiklerine hizmet etmek, onlara korunma ve kutsanmak için dua etmek ve onlara güvenmektir, ki onlar sahte tanrılardır zira senin onlara atadığın ve onlarda olduğuna inandığın güçlere sahip değildirler. Onları Dij, kısmi tanrılar, azizler ya da başka bir adla çağırmanız önemli değildir. Onlara böyle güçler yüklemek ve putperestlerin tanrılarına yükledikleri güveni yüklemekle siz onları birinci emirde yasaklanan ve putperestlerin tapındıkları tanrılar haline getirirsiniz. Aziz Paul bize putperestlerin taptıkları tanrıların Tanrı olmadığını söyler. Onun bize söylemek istediği şey onların sonsuz, ebedi, her şeye kadir, her şeyi bilen varlıklar olmadığıdır (zira putperestler bile onların böyle olduklarını düşünmezlerdi), fakat onun

dediği Őey onların putperestlerin dediği tanrılar olmadıklarıydı, onlar putperestlerin dūŐündüđü özelliklere sahip tanrılar değillerdi. Yani zeki, onlara tapanları görüp duyan ve onlara iyilik ya da kötülük yapabilecek ruhlar değillerdi. Ölü insanların ruhlarına böyle güçler atfetmek havarilerin kınadığı Őeytanların ya da iblislerin öğretisidir.

A short Schem of the true Religion

(Keynes Ms. 7, King's College, Cambridge, UK)

» » »

Religion is partly fundamental & immutable partly circumstantial & mutable. The first was the Religion of Adam, Enoch, Noah, Abraham Moses Christ & all the saints & consists of two parts our duty towards God & our duty towards man or piety & righteousness, piety which I will here call Godliness & Humanity.

Of Godliness.

Godliness consists in the knowledge love & worship of God, Humanity in love, righteousness & good offices towards man. Thou shall love the Lord thy God with all thy heart & with all thy Soul & with all thy mind: this is the first & great commandment & the second is like unto it, Thou shalt love thy neighbour as thy self. On these two commandments hang all the law & the Prophets. Mat. 22. The first is enjoyed in the four first commandments of the Decalogue & the second in the six last.

Of Atheism

Opposite to the first is Atheism in profession & Idolatry in practise. Atheism is so senseless & odious to mankind that it never had many professors. Can it be by accident that all birds beasts & men have their right side & left side alike shaped (except in their bowells) & just two eyes & no more on either side the face & just two ears on either side the head & a nose with two holes & no more between the eyes & one mouth under the nose & either two fore legs or two wings or two arms on the sholders & two legs on the hipps one on either side & no more? Whence arises this uniformity in all their outward shapes but from the counsel & contrivance of an Author? Whence is it that the eyes of all sorts of living creatures are transparent to the very bottom & the only transparent members in the body, having on the outside an hard transparent skin, & within transparent juyces with a crystalline Lens in the middle & a pupil before the Lens all of them so truly shaped & fitted for vision, that no Artist can mend them? Did blind chance know that there was light & what was its refraction & fit the eys of all creatures after the most curious manner to make use of it? These & such like considerations always have & ever will prevail with man kind to beleive that there is a being who made all things & has all things in his power & who is therefore to be feared.

Of Idolatry.

Idolatry is a more dangerous crime because it is apt by the authority of Kings & under very specious pretenses to insinuate it self into mankind. Kings being apt to enjoyn the honour of their dead ancestors: & it seeming very plausible to honour the souls of Heroes & Saints & to beleive that they can heare us & help us & are mediators between God & man & reside & act principally in the temples & statues dedicated to their honour & memory? And yet this being against the principal part of religion is in scripture condemned & detested above all other crimes. The sin consists first in omitting the service of the true God. For the more time & devotion one spends in the worship of false Gods the less he is able to spend in that of the true one: secondly in serving fals or feigned Gods, that is Ghosts or spirits of dead men or such like beings which you make your Gods by feigning that they can hear your prayers & do you good or hurt & praying to them for protection & blessings & trust in them for the same, & which are false Gods because they have not the powers which you ascribe to them & on which you trust. Whether you call them Dij or Divi Gods or Saints or by any other name is not material. If you ascribe such powers to them & put such trust in them as the heathens ascribed to & put in their Gods you make them such Gods as the Heathens worshipped & as are forbidden in the first commandment. Saint Paul tells the

Heathens that the Gods which they worshipped were not Gods. he does not <1v> mean that they were not infinite eternal omnipotent & omniscient beings (for the heathens did not take them to be such) but he means that they were not what the Heathens called Gods, they were not such Gods as the heathens took them to be. that is intelligent spirits able to heare & see their worshippers & do them good or hurt. To place such powers in the souls of dead men is that doctrine of Devils or Demons condemned by the Apostle.

Metin Hakkında Açıklamalar

» » »

Buradaki metin Keynes Ms. 7 olarak kodlanan 3324 kelimelik ve 4 sayfalık, ismi tam okunmayan ama muhtemelen “Gerçek Dinin Kısa Bir Planı” olan makaleden alınmıştır. Newton’un bu makaleyi 1710 yılından sonra kaleme aldığı tahmin edilmektedir. Size sunduğumuz kısmın devamında putperestlik incelemesini sürdüren Newton, son olarak da insaniyetliği ele alıyor ve dinin ikinci emri olduğunu iddia ettiği komşumuzu kendimiz gibi sevmeye prensibinin ne anlama geldiğini açıklamaya çalışıyor.

Bu metin temelde dinin iki ilkeye dayandığını iddia ediyor. Birincisi Tanrı’ya karşı olan sorumluluğumuzdur. Bu ona inanmayı, onu sevmeyi ve yalnızca ona aracısız ibadet etmeyi içerir. İkincisi ise insanlara karşı olan sorumluluğumuzdur ki bu onları sevip, onlara karşı ahlaki sorumluluklarımızı yerine getirmektir. Newton’un bu analizi aslında dinin gerekliliği ile ilgili modern topluma ilginç bir argüman sunmaktadır. Modern seküler toplumlar, dinlerin temelde iyi ahlaki hedeflediğini, ancak bunun bugün dine gerek kalmadan seküler devlet yasaları ile yerine getirilebileceğini iddia ederler. Ahlaklı bir ateist ne diye dine ihtiyaç duysun ki? Newton’un bu makalesinde ortaya attığı iki ilkeden birinin ima ettiği gibi bu

seküler argüman geçersizdir. Seküler ahlak hiçbir zaman dinin yerini alamaz, çünkü seküler ahlak sadece insan merkezlidir ve Newton'un bahsettiği ikinci ilke ile, yani insanlara karşı sorumluluğumuzla ilgilidir. Diğer taraftan eğer bizi yaratan, bize sahip olduğumuz her şeyi veren bir Tanrı varsa o zaman ona karşı da ahlaki sorumluluklarımız vardır. Ahlaklı bir ateist bu sorumluluğunu yerine getirmez, seküler ahlak sistemleri bu sorumluluktan bahsetmez. Tanrı ile nasıl bir ilişki kuracağımız, ona karşı ahlaki sorumluluklarımızı nasıl yerine getireceğimiz sorularına ancak dini kaynaklardan cevap bulabiliriz. Dolayısı ile ateist seküler bir ahlakın, dini gereksiz kılması mümkün değildir.

Bu noktada ateist Tanrı'ya karşı sorumluluğumuz olduğunu reddedebilir. Ancak bu yaklaşımın yanlış olacağı kanaatindeyim. Bu yaklaşımın yanlışlığı basit analogilerle anlaşılabilir. Bir kişinin size çok büyük bir zenginlik verdiğini hayal edin, mesela 1 milyar dolar. Sizden paranın küçük bir kısmı ile alakalı talimatlar veriyor gerisini ise size bırakıyor. Bu talimatları yerine getirmek ve bu kişiye minnet duymak sizin ahlaki yükümlülüğünüz mü? Bence bu sorunun cevabı net bir şekilde evettir. Eğer teizm doğru ise o zaman sahip olduğumuz her şey Tanrı tarafından verilmiştir, sadece zenginliğimiz değil, beş duyumuz, bedenimiz ve varlığımız. Dolayısı ile bu zengine olan ahlaki yükümlülüklerden kat ve kat fazlası Tanrı'ya karşı da vardır. Bedenimizi ve zamanımızın en azından bir kısmını O'nun istediği şekilde harcamak ona karşı ahlaki borcumuzdur.

Newton'dan Richard Bentley'e Mektup
(10 Aralık 1692)

» » »

Bayım

Sistemimiz hakkında inceleme yazdığımında, insanların Tanrı'ya inancı dikkate almalarını sağlayabilecek ilkeleri seçmeye özen gösterdim ve hiçbir şey beni onların bu sebeple kullanılmalarından daha fazla memnun edemez. Fakat eğer ki kamuya bu şekilde herhangi bir hizmette bulduysam bunun nedeni gayretli ve sabırlı düşünceden başka bir şey değildir.

İlk sorunuza ilişkin olarak, bana öyle görünüyor ki eğer güneşimizin ve gezegenlerin maddesi ve evrenin tüm maddesi tüm gökyüzüne eşdeğer şekilde dağılmış olsaydı ve her parçacığın tüm geri kalanlarına doğru içsel bir yer çekimi olsaydı ve bu maddenin başından sonuna kadar dağıldığı bütün uzay sonlu olsaydı; bu uzayın dışındaki madde yerçekiminin sonucunda içerdeki maddeye doğru yönelir ve bunun sonucunda bütün uzayın ortasına düşer ve orada koca bir küresel kütle oluştururdu. Fakat, eğer madde sonsuz bir uzay boyunca eşdeğer şekilde yayılmış olsaydı, hiçbir zaman tek bir kütlede toplanamaz, fakat bir kısmı bir

kütleyle toplanır ve bir kısmı başka bir kütleyle toplanır ve bunun sonucunda tüm o sonsuz uzay boyunca birbirinden oldukça uzaklara dağılmış sonsuz sayıda koca kütle oluşurdu. Ve maddenin saydam bir yapısı olduğunu varsayarsak Güneş ve sabit yıldızlar bu şekilde oluşmuş olabilirler. Fakat madde nasıl kendini iki türe böleceğinin ve parlayan bir cisim oluşturmaya müsait bölümün tek bir kütleyle düşüp ve Güneş oluşturacağını ve opak (ışık geçirmeyen) bir cisim oluşturmaya müsait olan geri kalanının parlak madde gibi tek bir büyük cisme değil de birçok küçük cisme birleşeceğini; ya da eğer Güneş önce gezegenler gibi opak bir cisim ya da gezegenler Güneş gibi saydam cisimler olmuş olsalardı, tümü opak kalırken nasıl yalnızca onun parlak bir cisme dönüştüğünü, ya da tümü opak cisimlere dönüşürken onun değişmeden kalacağını, bunların sadece doğal nedenlerle açıklanabileceğini düşünmüyorum, ancak bilinçli bir Özne'nin gaye ve hünerine bağlamak zorunda kalıyorum. Güneş'i altı ana gezegenin ortasına koyan aynı güç, ister doğal olsun ister doğaüstü, Satürn'ü ikincil beş gezegenin yörüngesinin ortasına, Jüpiter'i ikincil dört gezegenin yörüngesinin ortasına ve Dünya'yı da ayın yörüngesinin ortasına koymuştur; bu yüzden bu neden kör, tasarım ve hünerden yoksun olsaydı Güneş, ışık ve ısıdan yoksun Satürn, Jüpiter ve Dünya ile aynı türden bir cisim olurdu. Niçin sistemimizde diğerlerine ısı ve ışık veren tek bir kaynak olduğu konusunda sistemin müellifinin onu uygun görmesinden başka bir gerekçe bilmiyorum; ve niçin bu türden

tek bir cisim olduğu konusunda, bir tanesinin geri kalanını ısıtıp aydınlatmaya yeterli olduğundan başka gerekçe bilmiyorum. Zira, Güneş'in ışığını kaybedip kuyruklu yıldızlara, kuyruklu yıldızların da gezegene dönüştüğü Kartezyen Hipotez'in sistemimde yeri olamaz ve açıkça yanlıştır, çünkü şu kesindir ki bize ne kadar sık gözükürseler gözüksünler gezegenler sistemimizin içerisine, Jüpiter'in yörüngesinin altına, bazen Merkür ve Venüs'ün yörüngelerinin altına inerler, fakat hiçbir zaman burada kalmaz ve her zaman Güneş'e yaklaştıkları hızla ondan uzaklaşırlar.

İkinci sorunuza ilişkin olarak da şu şekilde cevap veriyim gezegenlerin günümüzdeki hareketin kendi başına bir doğal nedenden kaynaklanamayacağı, ancak zeki bir Özne tarafından verilmiş olduğudur. Zira kuyruklu yıldızlar gezegenlerimizin bölgesine inerek, burada her yöne hareket ederler, bazen gezegenlerle aynı yönde, bazen ters yönde ve bazen de ekliptik düzlemine eğik düzlemlerde her türlü açı ile çapraz yönlerde hareket ettikleri için, açıktır ki hem ana hem ikincil gezegenleri gözle görülür değişim olmaksızın aynı yön ve düzlemde hareketini belirleyecek doğal nedenler yoktur. Bu bir Gaye'nin sonucu olmalıdır.

Aynı şekilde hiçbir doğal neden yoktur ki, gezegenlere onların Güneş'e ve diğer etrafında hareket ettikleri merkez cisimlere olan uzaklıklarına göre orantılı olarak hızlarının büyüklüğünü ve bu cisimler etrafında iç içe geçmiş yörüngelerde hareket etmek için gereken madde miktarını versin.

Eğer gezegenler kuyruklu yıldızlar gibi güneşten uzaklıkları ile orantılı olarak süratli olmuş olsalardı (eğer hareketlerine yerçekimleri neden olmuş olsaydı böyle olurdu ve bunun sonucunda gezegenlerin ilk oluşumundaki madde en uzak köşelerden Güneş'e doğru düşebilirdi) onlar eşmerkezli yörüngeler yerine kuyruklu yıldızlar gibi eksantrik yörüngelerde hareket ederlerdi. Tüm gezegenler Merkür kadar hızlı ya da Satürn ya da onun uyduları kadar yavaş olmuş olsalardı ya da ayrı ayrı hızları olduğundan çok daha büyük ya da küçük olmuş olsalardı (ki eğer yerçekimleri dışında bir nedenden oluşmuş olsalardı öyle olurdu) ya da etrafında hareket ettikleri merkezlere olan uzaklığı hızları aynı olmak şartı ile olduğundan daha büyük ya da küçük olsa; ya da Güneş ya da Satürn, Jüpiter ve Dünya'daki madde miktarı ve dolaşımı ile bunların yerçekimi kuvveti olduğundan daha büyük ya da daha küçük olsaydı ana gezegenler Güneş etrafında, ikincil gezegenler de Satürn, Jüpiter ve Dünya etrafında eşmerkezli çemberler etrafında dönemez, fakat hiperbol, parabol ya da eksantrik elipslerde hareket ederlerdi. Dolayısı ile tüm hareketleri ile bu sistemi yapmak, ayrı ayrı Güneş ve gezegenlerdeki madde miktarını ve bundan oluşan yerçekimi kuvvetlerini, ayrı ayrı ana gezegenlerin Güneş'ten ve ikincil olanların Satürn, Jüpiter ve dünyadan olan uzaklıkları ve bu gezegenlerin merkez cisimlerdeki bu madde miktarı ve bu uzaklıkta dönebilmelerini bir arada anlayan ve karşılaştırabilen bir Neden'e ihtiyaç duyar. Bu kadar çok çeşitli cisimler içinde tüm bu şeyleri birlikte karşılaştırmak

ve ayarlamak o nedenin kör ve tesadüfi değil, mekanik ve geometride çok usta olduğuna işaret eder.

Üçüncü sorunuza cevaben şunu söyleyebilirim, Güneş'in en çok ona en yakın olan gezegenleri ısıtarak onların daha iyi birleşmelerine ve bunun sonucunda daha çok yoğunlaşmalarına neden olabileceği düşünülebilir. Fakat dünyamızın üst kabuğunun altında yer alan iç kısımlarının mineral gövdelerin yer altı fermantasyonu ile Güneş'ten daha çok ısıtıldığını düşündüğüm zaman, Jüpiter ve Satürn'ün iç kısımlarının dünyamızla aynı fermantasyonlarla ısıtılmış, birleştirilmiş ve pıhtılaşmış olmayabileceğini zannetmiyorum, bunun sonucunda bu farklı yoğunluklarının gezegenlerin Güneş'ten farklı uzaklıklarından başka bir nedeni olmalıdır: Ve Jüpiter ve Satürn gezegenlerinin diğerlerinden daha seyrek ve dolayısı ile muazzam büyük ve çok daha büyük miktarda madde içerdiklerini ve etrafında çok sayıda uydu olduğunu göz önüne aldığımda, bu görüşüm doğrulanıyor; bu nitelikler şüphesiz onların Güneş'ten böyle büyük bir uzaklığa yerleştirilmiş olmalarından kaynaklanmaz, fakat neden Yaratıcının onları bu kadar uzağa yerleştirdiğinin nedenlerini sunar. Çünkü Bay Flamsteed'in son gözlemlerinden bulduğum gibi kendi yerçekimi kuvvetleri ile birbirlerinin hareketini hassas bir şekilde etkilerler ve Güneş'e ve birbirlerine daha yakın yerleştirilmiş olsalardı bu kuvvetler aracılığı ile bütün sistemde gözle görülür düzensizliklere yol açarlardı.

Dördüncü sorunuza cevabım şu şekilde, bana göre Bur-
gaçlar Hipotezi'nin Dünya'nın eksen eğimi Dünya'nın bur-
gacının komşu burgaçlar tarafından absorbe edilmeden ve
Dünya Güneş'ten Kuyruklu yıldızla dönmeden önceki du-
rumuna bağlanabilir; ancak bu eğimin, ki dünyanın ekse-
ninin ekliptik ile eğimi Ay'ın oradaki hareketinden görül-
düğü gibi çok daha azdır, dünyanın burgacının hareketi ile
sabit bir şekilde azalması gerekiyor. Eğer Güneş ışınları ara-
cılığı ile gezegenleri taşıyorsa bile, gene de bununla onla-
rın günlük hareketini nasıl etkileyebileceğini göremiyorum.

Son olarak, Dünya'nın eksen eğiminde bir Tanrı'yı ka-
nıtlamak için herhangi bir olağandışı durum görmüyorum,
eğer, Güneş ve gezegenlerin günlük dönüşleri saf bir me-
kanik nedenden ortaya çıkamayacağından, ki tümüyle aynı
şekilde yıllık ve aylık hareketleri ile belirlenmekle sistem-
deki harmoniyi (yukarda açıkladığım gibi) şanstın çok se-
çim oluşturuyor gibi görünüyor, onu kış ve yaz için ve dün-
yayı kutuplara doğru dünyayı yaşanabilir kılmak için bir
araç olarak ileri sürmezseniz.

Bir Tanrı için aslında çok güçlü olarak gördüğüm bir
argümanım daha var, ama temellendiği ilkeler daha iyi ka-
bul edilinceye kadar onu uykusunda bırakmak daha doğru
olacaktır. Ben

Alçak gönüllü emrinize amade

Is. Newton.
Cambridge 10. Aralık 1692.

**Newton's Letter to Richard Bentley
(10 December 1692)**

» » »

Sir

When I wrote my treatise about our Systeme I had an eye upon such Principles as might work with considering men for the beleife of a Deity & nothing can rejoyce me more then to find it usefull for that purpose But if I have done the publick any service this way 'tis due to nothing but industry & a patient thought.

As to your first Query, it seems to me that if the matter of our Sun & Planets & all the matter in the Vniverse was eavenly scattered throughout all the heavens, & every particle had an innate gravity towards all the rest & the whole space throughout which this matter was scattered, was but finite: the matter on the outside of this space would by its gravity tend towards all the matter on the inside & by consequence fall down to the middle of the whole space & there compose one great spherical mass But if the matter was eavenly diffused through an infinite space, it would never convene into one mass but some of it convene into one mass & some into another so as to make an

infinite number of great masses scattered at great distances from one another throughout all that infinite space. And thus might the Sun and fixt stars be formed supposing the matter were of a lucid nature. But how the matter should divide it self into two sorts & that part of it which is fit to compose a shining body should fall down into one mass & make a Sun & the rest which is fit to compose an opaque body should coalesce not into one great body like the shining matter but into many little ones: or if the Sun was at first an opaque body like the Planets or the Planets lucid bodies like the Sun, how he alone should be changed into a shining body whilst all they continue opaque or all they be changed into opaque ones whilst he remains unchanged, I do not think explicable by mere natural causes but am forced to ascribe it to the counsel & contrivance of a voluntary Agent. The same power whether natural or supernatural, which placed the Sun in the center of the orbs of the six primary Planets, placed Saturn in the center of the orbs of his five secondary Planets & Iupiter in the center of the orbs of his four secondary ones & the earth in the center of the Moons orb; & therefore had this cause been a blind one without contrivance & designe the Sun would have been a body of the same kind with Saturn Iupiter & the earth, that is without light & heat. Why there is one body in our Systeme qualified to give light & heat to all the rest I know no reason but because the author of the Systeme thought it convenient, & why there is but one body of this kind I know

no reason but because one was sufficient to warm & enlighten all the rest. ffor the Cartesian Hypothesis of Sun's loosing their light & then turning into Comets & Comets into Planets can have no place in my systeme & is plainly erroneous because its certain that Comets as often as they appear to us descend into the <4v> system of our Planets lower then the orb of Iupiter & sometimes lower then the orbs of Venus & Mercury, & yet never stay here but always return from the Sun with the same degrees of motion by which they approached him.

To your second Query I answer that the motions which the Planets now have could not spring from any naturall cause alone but were imprest by an intelligent Agent. ffor since Comets descend into the region of our Planets & here move all manne{r} of ways going sometimes the same way with the Planets sometimes the contrary way & sometimes in cross ways in planes inclined to the plane of the Ecliptick at all kinds of angles: its plaine that there is no naturall cause which could determin all the Planets both primary & secondary to move the same way & in the same plane without any considerable variation. This must have been the effect of Counsel. Nor is there any natural cause which could give the Planets those just degrees of velocity in proportion to their distances from the Sun & other central bodies about which they move & to the quantity of matter contained in those bodies, which were requisite to make them

move in concentrick orbs about those bodies. Had the Planets been as swift as Comets in proportion to their distances from the Sun (as they would have been, had their motions been caused by their gravity, whereby the matter at the first formation of the Planets might fall from the remotest regions towards the Sun) they would not move in concentric orbs but in such excentric ones as the Comets move in. Were all the Planets as swift as Mercury or as slow as Saturn or his Satellites, or were their several velocities otherwise much greater or less then they are (as they might have been had they arose from any other cause then their gravity) or had their distances from the centers about which they move been greater or less then they are with the same velocities; or had the quantity of matter in the Sun or in Saturn Iupiter & the earth & by consequence their gravitating power been greater or less then it is: the primary Planets could not have revolved about the Sun nor the secondary ones about Saturn Iupiter & the earth in concentrick circles as they do, but would have moved in Hyperbolas or Parabolas or in Ellipses very excentric. To make this systeme therefore with all its motions, required a Cause which understood & compared together the quantities of matter in the several bodies of the Sun & Planets & the gravitating powers resulting from thence, the several distances of the primary Planets from the Sun & secondary ones from Saturn Iupiter & the earth, & the velocities with which these Planets could revolve at those distances about those quantities of matter in the central bodies. And to

compare & adjust all these things together in so great a variety of bodies argues that cause to be not blind & fortuitous, but very well skilled in Mechanics & Geometry.

To your third Query I answer that it may be represented that the Sun may by heating those Planets most which are nearest to him cause them to be better concocted & more condensed by concoction. But when I consider that our earth is much more heated in its bowells below the upper crust by subterraneous fermentations of mineral bodies then by the Sun, I see not why the interior parts of Iupiter & Saturn might not be as much heated concocted & coagulated by those fermentations as our earth is, & therefore this various density should have some other cause then the various distances of the Planets from the Sun: & I am confirmed in this opinion by considering that the Planets of Iupiter & Saturn as they are rarer then the rest so they are vastly greater & contain a far greater quantity of matter & have many Satellites about them: which qualifications surely arose not from their being placed at so great a distance from the Sun but were rather the cause why the creator placed them at that great distance. ffor by their gravitating powers they disturb one anothers motions very sensibly as I find by some late Observations of Mr Flamsteed, & had they been placed much nearer to the Sun & to one another they would by the same powers have caused a considerable disturbance in the whole Systeme.

To the 4th Query I answer that in the Hypotheses of Vort{ices} the inclination of the axis of the earth might in

my opin{ion be} ascribed to the situation of the earth's vortex before it was {absorbed} by the neighbouring vortices & the earth turned from a Sun {to a} Comet; but this inclination ought constantly to decrease in {compli}ance with the motion of the earths vortex, whose axis is {much less} inclined to the Ecliptick as appears by the motion of the {Moon} carried about therein. If the sun by his rays could carry {about} the Planets, yet I do not see how he could thereby af{fect their} diurnal motions.

Lastly I see nothing extraordinary in the inclination of the {Earths} axis for proving a Deity unless you will urge it as a contrivance for winter & summer & for making the earth habitable towards the poles, & that the diurnal rotations of the Sun & Planets as they could hardly arise from any cause purely mechanical, so by being determined all the same way with the annual & menstrual motions they seem to make up that harmony in the systeme which (as I explained above) was the effect of choice rather than of chance.

There is yet another argument for a Deity which I take to be a very strong one, but till the principles on which tis grounded be better received I think it more advisable to let it sleep. I am

Your most humble Servant to command

Is. Newton.
Cambridge Dec. 10th 1692.

Metin Hakkında Açıklamalar

» » »

Richard Bentley (1662-1742), Newton'un çağdaşı genç bir ilahiyatçı ve eleştirmendir. Trinity Kolej'in başındaki rahipti. Kendi dönemin en önemli eleştirmeni olan Bentley, tarihsel filolojinin kurucusu olarak anılır ve yazılı sınav geleneğini üniversiteye ilk getiren akademisyenlerdendir. 1692 yılında kendisinden ilk Boyle Ders'ini vermesi rica edildi. Boyle dersleri o zamanlar yılda sekiz, daha sonra yılda bir düzenlenen daha çok Hristiyanlıkla bilim ilişkisi üzerinde halka açık ders ya da seminerlerdir. Bu derslerin amacı Hristiyanlığı inkârcı akımlara karşı savunmaktır ve 1692 yılından günümüze kadar kesintisiz olarak düzenlenmeye devam etmektedir. Dersler ismini vasiyetinde onların organize edilmesi için para bırakan modern kimyanın öncüleri arasında gösterilen Robert William Boyle (1627-1691) dan almaktadır. Kapalı sistemlerdeki gazlarda, sabit sıcaklıkta, hacim ile basıncın ters orantılı olduğunu ifade eden Boyle yasasına da ismini veren Boyle, Newton gibi din üstüne epey yazılar kaleme alan dindar bir bilim insanı idi.

Bentley Newton fiziğinin Tanrı'nın varlığı lehinde güçlü bir delil teşkil ettiği kanaatinde idi. "Ateizmi Çürütme"

isimli Boyle dersinde bunu ortaya koymaya çalıştı. Bu dersi hazırlarken bizzat Newton'dan yardım almak aracılığı ile ona mektup yazdı. Newton Bentley'in yardım isteğini büyük bir memnuniyetle karşıladı: Bunun sonucunda 1692 kışında Bentley'le Newton 4 kere mektuplaştılar. Koyré'ye göre bu mektuplar Newton'un düşünceleri anlama ve yorumlama noktasında en değerli dokümanlar arasındadır⁹. Bu mektuplar kozmoloji tarihi açısından da ciddi bir değere sahiptir, zira Newton'un modern galaksi oluşumu kuramının öncülüğünü yaptığını bu mektuplardan öğrenmekteyiz. Yukarıdaki metin işte bu dört mektuptan biri olan 10 Aralık'ta Newton'un Bentley'e yazdığı mektubun tercümesidir. Newton bu mektubu Bentley'in kendisine yazdığı ilk mektuba cevap olarak kaleme alıyor. Ne yazık ki Bentley'in Newton'a yazdığı bu ilk mektup elimizde mevcut değil. Newton giriş cümlesinde geliştirdiği fiziğin Tanrı'nın varlığının savunulmasında kullanılmasından duyduğu memnuniyeti ifade ederek başlıyor mektubuna. Newton bu projeyi onaylamakla kalmıyor, kendini o projenin parçası görüyordu. Newton'a göre kendi geliştirdiği yasaların açıklamadığı, ancak açıklamaya muhtaç bazı başlangıç ve sınır koşulları Tanrı'nın müdahalesini gerektiriyordu. Newton buna örnek olarak üç tane olgu veriyordu. Birincisi gezegen gibi ışık saçmayan cisimlerle, güneş ve yıldız gibi ışık saçan iki farklı cisim türünün olmasıydı. İkinci olgu gezegenlerin güneş etrafında

9 Alexander Koyré (1965) *Newtonian Studies*, Harvard University Press.

eliptik, kararlı yörüngelerde dönmesi idi. Newton'a göre yerçekimi ve hareket yasaları neden güneşin merkezde olduğunu açıklıyordu ancak yörüngenin şeklini açıklayamıyordu. Yerçekiminin etkisi ile, Güneş sistemindeki herşey birbirini çekmektedir, bunun sonucunda gezegen ve kuyruklu yıldızların en büyük kütle olan güneşe doğru hareket etmesi normaldi. Ancak bunların böylesine kararlı yörüngelere oturması tek başına yerçekimi yasaları ile açıklanamazdı. Üçüncüsü, Newton'a göre, uzak yıldızların güneş benzeri cisimler olduğu varsayımı altında onların o kadar uzak olmasını çok şaşırtıcı buluyordu. Newton'un yerçekimi yasasına göre tüm kütleler birbirlerini çekmektedir. Bunun sonucu olarak Newton'a göre bütün cisimler birbirine çektikleri için tek bir noktada birleşmeliydiler. Ancak beklentinin aksine yıldızlar kararlı bir şekilde birbirinden uzakta duruyorlardı. Bu beklenti ile gözlemin çelişkisi literatürde Bentley'in anısına Bentley paradoksu olarak anılır. Newton'un bu paradoksa çözüm olarak iki farklı fikre sahip olduğu söylenebilir. Birinci görüşe göre Tanrı bizzat müdahalesi ile yıldızları birbirinden uzakta tutuyor ve birbirlerine düşmelerine engel oluyordu. İkinci görüşe göre ise evren sonsuzdu ve Tanrı maddeyi birbirlerini dengeleyecek şekilde evrene dağıtmıştı. Çözüm hangisi olursa olsun Newton'a göre Bentley paradoksunun çözümünde Tanrı resimde olmalıydı.

Newton'un bu mektubu, onun evrenle ilgilenmeyen Aristocu deistik bir Tanrı'dan çok, evrene müdahale eden, evrenle ilgili planları olan bir Tanrı'ya inandığı yönünde bize ciddi bir argüman sunar. Tanrı evrene müdahale ederek, onun yaşanılabilir olmasını sağlamakta ve bunu devam ettirmektedir.

Yukarıdaki argümanların “Boşlukların Tanrısı” olup olmadığı tartışılabilir. Ancak Newton'un amacı, bilgimizdeki boşlukları Tanrı ile doldurmak değildir. Zira o teorisini tamamlanmış bir teori olarak görüyordu. Tanrı daha çok teorisinin ilkece açıklayamayacağı sınır ve başlangıç koşullarını düzenli bir güneş sistemine yol açacak şekilde ayarlamak için devreye giriyordu. Özellikle Bentley paradoksuna dayanan argümanın bugünkü bir felsefeci açısından hala ilginç olduğu söylenebilir. Bugün yerçekimi dışında, anti-yerçekimi görevi gören karanlık enerjinin de evrenin oluşumunda rol oynadığını biliyoruz. Bunun dışında, evrenin ezeli olmadığı, zamanda başlangıcı olduğunu ve büyük patlama adı verilen bir ayrılma ile oluştuğunu, bunun sonucunda karanlık enerjinin de etkisi ile ivmelenerек genişlediğini biliyoruz.¹⁰ Sistemimizin kalbi olan güneş ve yıldızlar, evrenin başında oluşan hidrojen ve helyum'un yerçekimi etkisi ile sıkışması sonucunda oluşmuşlardır. Diğer taraftan

10 Büyük patlama teorisi ve bu teoriye inanma gerekçelerimiz için bakınız: Enis Doko, “Öncesi ve Sonrası ile Büyük Patlama Kuramı”, *Güncel Kelam Tartışmaları* (2014), Ed. Mehmet Bulğen ve Enis Doko, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları

gezegenleri oluşturan, demir, silisyum, kalsiyum gibi lit-yumdan ağır elementler yıldızlar içerisinde ya da yıldızların ölümü sırasında oluşmuştur. Dolayısı ile yıldızlar oluşmasaydı gezegenler de oluşamazdı. Yıldızların oluşması ise evrenin kütlesi, içerdiği karanlık enerji dahil bir sürü parametreye hassas bir şekilde bağlıdır. Bu parametreler evrenin başlangıç koşulları ve temel sabitleridir ve yasalar tarafından belirlenemezler. Mesela evrenin genişleme hızını kontrol eden ve Einstein'ın genel görelilik denklemlerinde açığa çıkan kozmolojik sabit bu parametrelere örnek olarak verilebilir. Kozmolojik sabit mevcut değerinden 10^{120} 'de bir değişiklik olsaydı yaşam imkânsız olurdu¹¹. Weinberg'in gösterdiği gibi eğer kozmolojik sabit azıcık daha büyük olsaydı galaksiler ve yıldızlar oluşamazdı.¹² Diğer taraftan daha küçük olsaydı yaşam oluşmadan evren kendi içine çökerdi. Temel fiziksel sabitler ile başlangıç koşullarının çok küçük bir aralıkta yaşama izin vermesi, felsefe ve fizik literatüründe hassas ayar olarak anılır. Hassas ayarın Tanrı'nın varlığı lehinde ciddi bir delil teşkil ettiğini düşünen çok sayıda düşünür vardır¹³. Newton'un bu mektupta ortaya attığı argümanlar, özellikle de sonuncusu, hassas ayara dayalı argümanın öncüsü olarak yorumlanabilir.

11 Paul Davies, (2007), *The Goldilocks Enigma*, Houghton Mifflin Harcourt, s.166-170

12 S. Weinberg, 1987, *Physical Review Letter*, Vol. 59, s.2607

13 Hassas ayara dayalı, Tanrı'nın varlığı lehinde bir argüman savunması için kitabımızın ekine bakınız.

Son Söz Yerine

» » »

Özellikle geçen yüzyılda popülerleşen bir iddiaya göre bilim ve din birbirine düşman iki rakip disiplindir. Bu iddia yaşadığımız yüzyılda biyolog Richard Dawkins başta olmak üzere çeşitli popüler bilim yazarları tarafından daha da körüklenmiştir. Bu görüşü savunanlar Yeni Atesitler olarak anılırlar. Bu kişilere göre bilim, Tanrı'yı devre dışı bırakmış, gereksiz bir hipotez haline getirmiştir. Bu görüşü savunanlar Tanrı'yı ve dinleri, evrendeki olguları açıklayan bir mitoloji benzeri birer hipotez olarak görürler. Mesela antik Yunanda bazı insanlar yıldırım, Zeus'un eylemleri ile açıklıyorlardı. Günümüzde bilim yıldırımın oluşumunu Zeus'a ihtiyaç duymadan, tamamen doğal nedenlerle açıkladığı için Zeus'u yanlışladığı söylenebilir. “Yeni Ateistler”, İbrahimi dinlerin Tanrı'sının da benzer şekilde bilim tarafından yanlışlandığını iddia ederler. İddia edildiği gibi Tanrı evrendeki olguları açıklamak için oluşturulmuş mitolojik bir karakter midir? Modern bilim Tanrı'yı devre dışı bırakmış mıdır? Bu iddiayı bir sonraki bölümümüzde değerlendireceğiz.

Yeni ateistler Tanrı'yı gereksiz görmekle kalmaz, dinlerin bilime tehdit oluşturdukları gerekçesi ile yok edilmesi gerektiğini savunurlar. Bu görüşü savunanlar, doğa ve fizik yasaları dışında bir varlık ya da gerçeklik olduğunu reddederler ki bu "Doğalcılık" olarak bilinen dünya görüşüdür. Felsefe literatüründe iki tip doğalcılıktan bahsetmek mümkündür. Birincisi "Metafiziksel Doğalcılık" dediğimiz görüştür. Bu iddia ontolojik (varlıkbilimsel) bir iddiadır ve dolayısı ile felsefi bir pozisyonudur. Metafiziksel Doğalcılığa göre uzay-zaman ve onun içindeki fizik ile tarif edilen cisimler dışında bir gerçeklik yoktur. Tanrı, uzay-zaman içinde fiziki bir varlık olmadığı için, metafiziksel doğalcılık Tanrı'nın varlığını savunan felsefi pozisyon olan Teizm ile çelişir. Yeni ateistlerin hepsi Metafiziksel Doğalcıdır. Doğalcılık deyince anlaşılabilir ikinci kavram ise "Metodolojik Doğalcılık"tır. Bu epistemik (bilgi teorisi ile alakalı) bir pozisyonudur. Metodolojik Doğalcılık ilkesine göre bilim yaparken bütün açıklamalar doğa yasaları ve doğal nedenlere atıfla yapılmalıdır ve cin, peri gibi doğüstü varlıklara atıf yapmaktan kaçınılmalıdır. Metodolojik Doğalcılık, epistemik ya da farklı bir deyişle metodolojik bir pozisyon olduğu için evrenle ilgili bir tarif içermez. Nitekim Metodolojik Doğalcılığı benimseyip savunan çok sayıda dindar felsefeci mevcuttur. Metodolojik Doğalcılık gibi epistemik ilkeler aslında kolay kolay bir felsefi pozisyonla çelişemezler. Bir kişi eğer Metafiziksel Doğalcılığı benimsiyorsa, doğa dışında bir gerçeklik olmadığı için

otomatikman Metodolojik Doğalcılığı benimseyecektir. Diğer taraftan, Metodolojik Doğalcı Metafiziksel Doğalcılığı benimsemek zorunda değildir. Uzay-zaman içindeki fiziki olguları sadece fiziki olgularla açıklamakta ısrar etmek, doğa dışında bir gerçeklik olduğunu inkâr etmeyi gerektirmez. Bu olgular gerçekten de sadece fiziki olgularla açıklanabiliyorsa bile, bu durumdan doğa dışında bir gerçeklik olmadığı anlamı çıkartılamaz.

Metodolojik Doğalcılığın bilimin bir metodu olup olmadığı bilim felsefecileri içinde yaygın olarak tartışılan bir durumdur. Bu iddiayı kısaca aşağıda ele alacağız. Yeni ateistler gibi felsefeye aşına olmayan insanlar yaygın olarak Metodolojik Doğalcılık ile Metafiziksel Doğalcılığı birbirine karıştırmaktadır. Metodolojik Doğalcılığın da bilimin bir metodu olduğu fikrinden hareketle, bilimin Metafiziksel Doğalcılığı gerektirdiğini düşünürler. Bu hata sonucunda -ki bilimle dinin çatıştığını savunan çoğu kişi bu hataya düşmektedir- Metafiziksel doğalcılıkla bilimi birbirine karıştırmaktır. Bu çok büyük bir hatadır. Nitekim Metodolojik Doğalcılığın önemli savunucusu ve bu terimin mucuidi bilim felsefeci Robert T. Pennock, bu terimi Metafiziksel Doğalcılığın bilimin bir parçası olmadığını vurgulamak için ortaya atmıştır.

Metafiziksel doğalcılık iddiası, Yeni ateistlerin ortaya koyduklarından farklı olarak en az dini iddialar kadar metafiziksel bit iddiadır. Bu iddiayı deneysel olarak doğrulamak

ya da yanlışlamak mümkün değildir. Zira uzay-zaman dışında var olan bir şey varsa ve bu şey uzay-zamanla düzenli bir şekilde nedensel ilişkiye girmiyorsa bu şey deneylerde ortaya çıkamaz. Deneyler sadece kendileri ile nedensel ilişkiye giren şeyleri tespit edebilirler. Dolayısı ile “Doğa dışında hiçbir şey yoktur.” iddiası bilimsel bir iddia değildir. Doğalcılık ile dinlerin birbiriyle çatışma halinde olduğu doğrudur. Ancak asıl sorulması gereken soru “Bilim, dinle çatışır mı?” olmalıdır. Doğalcılık mı, din mi bilimle daha büyük bir uyum içerisindedir? Bilim, din için önemli midir? Şimdi bu sorulara cevap arayalım.

Doğalcılığın bilime getirdiği sınırlamalar

Bu bölümde bilime metafiziksel doğalcılık gözlüğü ile bakmanın etkilerini ele alacağız. Bu soruya eşdeğer olarak ilk soracağımız soru metodolojik doğalcılığın bilimin metodu olup olmadığı olacaktır.

Bilimin dinle ve doğalcılıkla olan ilişkisine göz atmadan önce kısaca bilimin tanımını yapalım. Bilim, yaşadığımız evren ile ilgili gerçekleri, deneysel verileri sistematik bir biçimde inceleyerek bulmayı amaçlayan disiplindir. (Buradaki tanıma matematik veya mantık gibi biçimsel bilimler dâhil değildir. Bu bölümde bilimden anladığımız şey fizik, kimya, sosyoloji, tarih gibi ampirik bilimlerdir.) Dolayısı ile bilimin iki temel özelliği vardır. Bilim, ilk olarak, dış dünyayla ilgili gerçekleri bulmayı amaçlar, ikincisi de

bunu ampirik yöntemlerle yapar. Bilim bu haliyle “doğa dışı” ile ilgili herhangi bir yorum yapmaz. Ancak ona doğalcılık gömleğini giydirdiğimiz zaman, bilime “Doğa dışında hiçbir şey yoktur.” varsayımını dayatmış oluruz. İlk bakışta çok masum görünen bu varsayım, bilime ciddi sınırlamalar getirmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bilimin amacı gerçeği bulmaktır ve eğer doğaüstünü bilimden dışlarsak ve eğer evrende de böyle doğa dışı nedenlerden ortaya çıkan olgular varsa bilim hiçbir zaman bu gerçeklere ulaşamayacaktır. Dolayısı ile bilime doğalcılığı dayatmak, onun ulaşabileceği alanları kısıtlamak demektir. Bunu daha iyi anlamak için şöyle bir örnek verelim. Diyelim ki çok önemli bir siyasetçi ölüyor, doktorlar da adamın öldüğü konusunda hemfikir oluyorlar. Ancak odada bulunan biri, siyasetçiyi dirilteceğini söylüyor ve elini adama koyar koymaz ölü siyasetçi diriliyor. Odada siyasetçinin biyografisini yazan bir tarihçi de var. Şimdi tarihçi bu olayı eserine nasıl aktarmalıdır? Olay doğaüstü gözüküyor diye olayı görmezden mi gelmelidir? Tarih, doğaüstü şeylere yer veremez diye yaşananları kitabına koymamalı mıdır? Yoksa tarafsızlığını bozup olayı başka türlü mü yansıtmalıdır? Peki ya odadaki doktorlar? Onlar bu adamın hayata döndüğü gerçeği bilindik doğal süreçlerle açıklanamıyor diye yaşananları görmezden mi gelmelidirler? Adamın yaşadığı gerçeğini raporlarına düşmeleri uygun olur mu?

Tabi ki uygun olur, tarihçi olayı tabi ki tarafsızca yazmalıdır. Çeşitli felsefi görüşleri gerçekle bilim arasına koymak çok yanlış bir yaklaşımdır. Tabi ki doğaüstü bir şey olmayabilir, tabi ki yaşadığımız evren dışında bir şey olmayabilir ama bırakalım da bunlara bilim cevap versin. Orta Çağ'da İncil'e dayanarak bilime sınırlama getirenleri eleştiren doğalcıların, kendi felsefi görüşleriyle bilime sınırlama getirmeleri şaşırtıcıdır. Bu çok "masum" bir sınırlama gibi gelebilir, ama tarih boyunca böyle birçok "masum" sınırlama bilimin ilerlemesine engel olmuştur. Geçen yüzyılda kendilerini bilimin savunucusu olarak gören mekanik materyalistler bilimin sadece mekanik nedenleri incelemesi gerektiği savunuyorlardı. Onlara göre evren mekanik olduğu için bu "masum" ve gerçekçi bir varsayımdı, "bilimsel" yaklaşımdı. Ancak kuantum teorisi mekanik olmayan, sebeplerin sonuçları mecbur etmediği bir evren tablosu ortaya attı. O dönemler bu bilim savunucuları kuantum teorisinin bilimsel olmadığını savundu. Ancak kuantum mekaniği tüm zamanın en etkili ve önemli bilimsel teorileri arasında yerini aldı. Yine kendini "bilim savunucusu" ilan eden bir takım bilim adamı ve düşünür geçen yüzyılda bilimin evrenin sonsuzdan beri var olması gerektiğini varsayması gerektiğini savunmuşlardı. Zira evrenin zamanda başlangıcı olduğu iddiası yaratılışı çağrıştıırıyordu ve bilim böyle bir görüşü savunamazdı. Ancak bu dayatma da bilimi yavaşlattı, zira bilimsel veriler evrenin büyük bir "patlama" ile sınırlı bir zaman önce ortaya çıktığına işaret ettiğinde,

bilim savunucuları bu bilimsel teoriye de savaş açtılar. “Nature” gibi saygın bir dergide bile, evrenin zamanda başlangıcı olduğunu iddia eden “Büyük Patlama” teorisine “felsefi olarak kabul edilemez” olduğu gerekçesi ile saldırılar geldi¹⁴. Ancak “Büyük Patlama” teorisi tüm bu saldırılara rağmen kozmolojinin en çok kabul gören teorisi oldu. Tüm bu örneklerden çıkarmamız gereken sonuç, bilime herhangi bir felsefi görüş yüklemenin, bu görüş ne kadar “sezgisel” ya da “masum” olursa olsun yanlış olacaktır. Bilimi başarılı kılan şey deneysel olması ve gerçeğin peşinden özgürce koşmasıdır. Bilim gerçeğe özellikler, koşullar atfetmez. Gerçek, zamanla yüzünü gösterecektir. Doğa dışında bir gerçek varsa ve bu bir şekilde deneysel verilerimize girilebilirse, belki bir gün bilim bu gerçeği de bulacaktır.

Burada ele aldığımız itiraz size biraz yapay gelmiş olabilir. Ancak, Metodolojik Doğalcılığın bilime sınırlamalar getirdiği başka örneklerle de ortaya konabilir. Mesela bilim, astrolojiden, duru-görüye, telepatiden, sarkaçla su bulmaya kadar bir sürü doğaüstü olarak niteleyen iddiaları teste tabi tutmuş ve yanlışlamıştır. Bir kişi insanların düşüncelerini cinler aracılığı ile okuduğunu iddia ederse, bu doğaüstüne atf yapan bir iddia olduğu için Metodolojik doğalcılıkla çelişecektir. Dolayısı ile Metodolojik doğalcılık bu iddianın bilim sınırları dışında olduğunu, bu konuda bilimsel araştırma

14 Bakınız: John Maddox, “Down with the Big Bang.” *Nature*, 340, 1989, s. 425.

yapılamayacağını ima edecektir. Oysa bu iddia çeşitli protokoller altında kolayca teste tabi tutulabilir. Mesela bu kişinin rastgele insanların, rastgele oluşturdukları düşünceleri okuması istenebilir. Eğer bu görevde başarısız olursa, o zaman bu kişinin iddiası deneysel olarak yanlışlanabilecek, eğer başarılı olursa ise deneysel olarak doğrulanacaktır. Bu deneyde elde edilecek sonuç da anlamlı olacaktır, hele de deney tekrarlanabiliyorsa. Bu örneğin de gösterdiği gibi bazı doğaüstü iddialar deneysel teste tabi tutulabilirler, bir ilkeye atıfla bu iddiaları reddetmek dogmatik bir yaklaşım olacaktır ve gerçekten de bilimin kapsamını daraltacaktır.

Metodolojik Doğalcılığın ikinci bir sorununu anlamak için bir başka sınırlama örneği daha ele alalım. Modern fizikteki en önemli sorunlardan biri “Kuantum Kuramı” ile Einstein’in kütle çekim teorisi olan “Genel Göreliliğin” birleştirilmesi. Bu teoriyi birleştirmeye aday günümüzdeki bazı kuramlar uzay ve zamanın kendisini, uzamsal ve zamansal olmayan başka cisimlere indirgemektedirler. Diğer bir deyişle bu kuramlar uzay-zaman dışındaki cisimlere, yani yukarıdaki tanımla doğa dışı cisimlere atıf yaparlar. Elbette ki bu bilim insanları, bu cisimlere doğaüstü demezler. Bu da yukarıdaki tanımın değiştirilmesi gerektiği anlamına gelir. İyi ama uzay-zamana atıf yapmadan doğal tanımlamayacaksak, nasıl tanımlayacağız? Bu Metodolojik Doğalcılığın ikinci büyük sorunudur. Bu tarz sorunlarla karşılaşmak için Metafiziksel Doğalcılar genelde pozisyonlarını şu

şekilde tanımlarlar: Bilimin atf yaptığı cisimler ve özellikler dışında cisimler ve özellikler yoktur. Bu tanımda, Kuantum Yerçekimi kuramlarının ortaya attığı bu uzay-zaman cisimler doğal olacaktır. Ancak bu tanım Metodolojik doğalcılık açısından sorunludur. Bu tanım altında Metodolojik doğalcılık şöyle bir form alacaktır: Bilim yaparken sadece bilimin var dediği cisim ve özelliklere atf yapmalıyız. Ancak bu tanım ya daireseldir ya da kısıtlayıcıdır. Buradaki “bilimin var dediğinden” kasıt “bugünkü bilimin var dediği” ise bu sorunlu ve kısıtlayıcı bir tanımdır.

Zira bilim değişkendir, bugün bilimin var dediği cisimler yarın bilimsel teorilerde yer bulmazken, bambaşka cisimler bilimin içinde yer bulabilir. Dolayısı ile bilimi sadece bugünkü bilimin içinde geçen cisimlerle yapmada ısrar etmek çok hatalı bir stratejidir ve aşırı kısıtlayıcıdır. Dolayısı ile Metodolojik doğalcılık reddedilmelidir. Diğer taraftan “bilimin var dediği” ifadesi, “bugünkü bilimin var dediği” şeklinde yorumlanmaz, ucu açık bırakılırsa, Metodolojik doğalcılık içi boş bir ilkeye dönecektir. Zira bilim açıklama ve teorilerinde zaten var dediği cisimlere atf yapar. Bu durumda ilke gereksiz ve değersiz bir ifadeye dönüşecektir.

Bu sorunu atlatmak için Metodolojik Doğalcılığı “Bilim sadece doğal cisimlere atf yapmalıdır” ya da “Bilim Doğa-Dışı unsurlara atf yapmamalıdır” şeklinde tanımlamaya çalışanlar olabilir. Ancak bu tanımlar işe yaramayacaktır, zira Doğalcılığı “doğal” ya da “doğa dışı” kavramları

ile tanımlamaya kalkmak dairesel akıl yürütmektir. Bu analizin ortaya koyduğu gibi hem Metodolojik hem de Metafiziksel Doğalcılığı tanımlamak epey zordur. Uzay-zaman ve enerji üstünden yapılacak tanımlar, bilimin atıf yaptığı bazı cisimlere doğal değildir demeyi gerektirecektir. Diğer taraftan bunlara atıf yapmayan tanımların hepsi sorunludur ve bilimin parçası olacak anlamlı bir ilke ortaya koyamaz. Bu bölümde ele aldığımız tanım sorunundan hareketle çağımızın en önemli bilim felsefecisi Bas Van Fraasen Metafiziksel Doğalcılığın muğlak bir pozisyon olduğunu, bundan dolayı ampirik olarak doğrulanıp yanlışlanamayacağını iddia ederek eleştirmiştir¹⁵.

Metodolojik doğalcılık alehyinde iki önemli argüman verdik. Peki Metodolojik doğalcılık lehinde hiç argümanımız yok mu? Bu sorunun cevabı evettir. Metodolojik doğalcılık lehinde “başarı argümanı” diye isimlendirebileceğimiz bir argüman vermek mümkündür. Metodolojik doğalcılık görüşünü savunanlar, doğa yasalarına, doğal cisim ve nedenlere atıflar yapan bilimsel kuramların, doğaüstüne atıf yapan iddialara açık bir şekilde üstün geldiğini iddia ederler. Onlara göre bilimsel devrim, doğa dışına atıf yapan mistik ilkelerin peşinden gitmeyi terk edip, onun yerine mikrop, gen, atom gibi doğal/fiziksel cisimlere atıf yapmakla gerçekleşmiştir. Bu da bilim yaparken doğal cisim ve nedenlere atıf yapmaya devam etmek için iyi bir gerekçedir.

15 Bas Van Fraasen (2002), *The empirical stance*, Yale University Press

Doğa dışı unsurları bilime sokmak sadece bilimi yavaşlatacaktır. Bu görüşü savunan felsefecilere göre bilim tarihinden çıkarmamız gereken ders, doğa dışına atıf yapan açıklamalardan uzak durmamız gerektiğidir.

Yukarıdaki argümanlardan çıkarmamız gereken sonuç nedir? Bana göre hem sınırlama argümanı hem de başarı argümanını ikna gücü olan argümanlardır. İkisi de önemli noktalara atıf yapmaktadır. İki argüman ilk bakışta karşıt sonuçlara götürüyormuş gibi gözükse de, aslında iki argümanla da uyumlu bir pozisyon kurmak mümkündür. Bir kişi benim “Zayıf Metodolojik doğalcılık” ilkesini kullanabilir. Bu ilkeye göre bilim mümkün olduğunca bilindik doğa içindeki nesne ve ilkelere atıf yapmalı, bunlar başarılı olduğu sürece alternatif bir doğaüstü açıklama aramalıdır. Ancak bilim ilkece doğaüstü açıklamalara açık olmalıdır. Bu açıklık bilim adamını Metafiziksel doğalcılık gözlüğünden kurtaracaktır.

Bilim ve Doğalcılık arasındaki gizli çatışma

İlk bakışta bilim ve doğalcılık oldukça uyumlu gözükmektedirler. Hatta doğalcılar kendilerini bilimin tek savunucusu olarak tanıtmaktadırlar. Ancak bu görüntü detaylara indiğimiz zaman bozulmaya başlar, hatta doğalcılığın bilimle çeşitli açılardan çeliştiği ortaya çıkar. Burada bu gizli çatışmanın baş gösterdiği beş noktaya göz atacağız.

Bilim ve doğalcılık arasındaki çatışmanın temelinde “tümevarım problemi” olarak bilinen felsefî problem yatmaktadır. Doğalcılar, bilginin deneysel yollardan elde edildiğini savunurlar (Oysa bu iddia da bilimsel bir iddia değildir, zira iddianın kendisini de deneysel teste tabi tutmak mümkün değildir). Doğalcılar bunun dışında matematiksel ve mantıksal önermeleri de kabul ederler, ancak genel olarak onların bilgi üretmediklerini savunurlar. Bilimin temel yöntemi tümevarımdır. Tümevarım sonlu sayıda gözlem önermesinden, genel bir prensip çıkarma işlemidir. Mesela yaptığımız gözlemlerde iki ters yüklü parçacığın birbirini çektiğini defalarca gözlemledikten sonra, “Ters yüklü parçacıklar birbirini her zaman çeker” genel ilkesini çıkarımlarız. İşte bu işlem tümevarımdır. Bilim tümevarımla çalışır. Dolayısı ile tümevarım metodunun güvenilirliği, bilimin güvenilirliğine eşittir. Peki, ama tümevarım işlemi ne kadar güvenilirlidir? Yanlış genellemeleri bir kenara bıraktığımızı farz etsek de genel olarak tümevarım işlemi güvenilir midir? İşte bu soru doğalcı dünya görüşünde sorulduğunda ciddi problemler yaratır. Tümevarıma güvenmemiz için, evrenin değişmediğini, fizik yasalarının hep aynı olduğunu varsaymamız gerekir. Aksi halde yarın ters yüklü parçacıkların birbirini çektiği iddiasının doğru olup olmayacağı belirsiz olur. Tüm bilimsel teoriler kuşku altında kalır. Dolayısı ile tümevarıma güveneceksek, evrensel yasaların değişmediğini varsaymamız gerekmektedir. Peki, evrensel yasaların değişmediğini nereden biliyoruz? İşte problem burada

başlamaktadır, zira doğalcıların bu soruya verdiği cevap da tümevarıma dayanmaktadır. Şöyle ki; onlara göre evren yasalarının bugüne kadar değişmemesi yine değişmeyeceğini gösterir. İyi ama bu cevap bizi döngüsel mantığa sokar, zira tümevarım kullanımını tümevarımla gerekçelendirmemiz mümkün değildir. Bu “İncil’in Tanrı sözü olduğunu nereden biliyorsun?” sorusuna “Çünkü İncil’de yazıyor.” cevabını vermekten farksızdır. Bazıları bu noktada bilimin yönteminin tümevarım değil yanıtlama olduğunu söyleyecektir. Bu iddiaya göre bilim önce hipotezler üretir, daha sonra bu hipotezleri deneysel olarak teste tabi tutar. Testi geçemeyen hipotezler elenir, geçenlere ise güvenimiz artar. Ancak bu yaklaşım problemi çözmez, zira bu sefer de “Yanışlanan bir teorinin yarın doğru olmayacağını nereden biliyoruz?” sorusu karşımıza çıkacaktır. Hatta testi geçen teorinin, “Yarın aynı testte başarısız olmayacağını nereden biliyoruz?” sorusu ortaya çıkacaktır. Yanışlamanın başarılı olduğunu varsaymak için evren yasalarının değişmezliğini varsaymamız gerekmektedir, aksi takdirde yukarıdaki sorulara olumlu cevap veremeyiz. Ancak yukarıda da gördüğümüz gibi evreni yöneten yasaların değişmediğini gerekçelendirmenin tek yolu tümevarımdır. Sonuç olarak bilimin metodu yanıtlama olsa bile, yanıtlanmaya güvenmemiz için, tümevarıma güvenmemiz gerekmektedir. Yani yanıtlamaya atıf yapmak bizi tümevarım probleminin uzaklaştırılmaz. Sonuçta doğalcı bakış açısında bilim döngüsel mantığa dayanan bir metot (tümevarım) üstüne

kurulmuş bir disiplin olduğu için, çıkardığı sonuçlara güvenmek doğru değildir. Felsefecilerin yüzyıllardır bildiği bu çekişme, halk tarafından bilinmemektedir. Öte yandan Newton da doğalcılığa gitmenin bizi böyle bir sonuca götüreceğini biliyordu.

Ancak doğalcılık ile bilim arasındaki tek gerginlik tümevarım problemi değildir. İkinci bir problem de doğalcı dünya görüşünün insana evrende atadığı statüden doğmaktadır. Bilime güvenmemiz için insanın bilgi üreten akli fonksiyonlarına güvenmemiz gerekir. Ancak doğalcı bakış açısına göre şans eseri, kontrolsüz güçler tarafından ortaya çıkan bir madde yığını olan insanın gerçek bilgi üretebilmesi gariptir. Meşhur Amerikalı felsefeci Alvin Plantinga bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: “Eğer akli melekelerimiz, doğalcıların düşündüğü gibi oluşmuşsa, o zaman onların nihai amacı ya da fonksiyonu (tabii bir amaç veya fonksiyonu varsa) hayatta kalma gibi bir şey olacaktır. ...Fakat o zaman başlangıçta sezgisel olarak onların fonksiyonları arasında gerçek inançlar üretmek olacağı kuşkuludur.”¹⁶ Eğer evrim teorisi doğalcı bakış açısıyla yorumlanacak olursa o zaman insan hayatta kalmayı ve çoğalmayı fonksiyon edinmiş bir madde yığınıdır, dolayısı ile yaptığı çıkarımlara güvenmek fazla sağlıklı olmayacaktır. Nitekim Darwin de teorisinin bu şekilde yorumlanmasının rasyonalite ve bilime

16 Alvin Plantinga, *Warrant & Proper Function*, (New York: Oxford University Press, 1993), s.214.

tehdit oluşturduğunun farkındaydı ve William Graham’a 3 Temmuz 1881’de yazdığı mektupta daha düşük hayvanların aklından evrimleşen insan aklının herhangi bir değeri olup olmadığını ya da çıkardığı sonuçların doğru olup olmadığını şüphe altında olduğunu söylemişti.¹⁷ Ancak bu şüpheyi doğuran evrim teorisi değil, onun doğalcı okunuşudur. İnsanın “kör şans” eseri mi, yoksa tanrısal yönlendirme ile mi evrimleştiği deneysel olarak cevaplanamayacak, bilimsel olmayan felsefi bir sorudur. Doğalcılar, tamamen felsefi nedenlerden birinci seçeneği seçmektedirler. Bu kuşkuyu işte bu seçim ortaya çıkarmaktadır. Tartışılmaz bir biçimde insan kapasitelerinin en önemli ürünü bilimdir. Dolayısı ile evrimin doğalcı yorumu ile bilim arasında ciddi bir zıtlık vardır. Tabi bilimsel bir teori olan evrim de doğalcının kuşkusundan nasibini almaktadır.

Bilim çeşitli çıkarımlar yapmak ve nicel bir karaktere sahip olmak için matematiğe ihtiyaç duyar. Fizik ya da kimyayı matematiksiz düşünmek mümkün değildir. Matematiğe ve onun sonuçlarına güvenmemiz ve onları bilimde kullanabilmemiz için onun tutarlı olması gerekmektedir. Aksi takdirde eğer matematik tutarsızsa, bilimsel sonuçların doğruluğu, matematik yoluyla yapılan çıkarımların güvenilirliği sarsılacaktır. Ancak matematiğin tutarlı olduğu gösterilmemiş ve nitekim Gödel tarafından bunu yapmanın mümkün

17 *The Life and Letters of Charles Darwin Including an Autobiographical Chapter*, ed. Francis Darwin (London: John Murray, Albermarle Street, 1887), Volume 1, s. 315-316.

olmadığı ispatlanmıştır. Aritmetik içeren herhangi bir sistemin tutarlı olduğunu sistemin kendi içinde göstermek mümkün değildir, bu Gödel'in meşhur "Eksiklik Teorisi"nin bir sonucudur. Nitekim doğalcı bakış açısında matematik insan aklının bir ürünüdür, insan aklının bu bakış açısında ne kadar değersiz olduğunu yukarıda gördük. İnsan aklının ürünü olan bir sistemin doğayı detayları ile tasvir etmesi de gariptir. Sonuç olarak doğalcı bakış açısında matematiğe güvenip güvenemeyeceğimiz belirsiz kalmaktadır. Matematik şu ana kadar tutarlı gözüküyor olabilir ama gelecekte bir tutarsızlık çıkmayacağını bir garantisi yoktur. Bu da bütün matematiksel sonuçları kuşku altında bırakır. Dolayısı ile matematiğin bilime uygulanabilirliği ve uygulanırken çıkan sonuçlar da aynı kuşkudan nasibini alır.

Doğalcılık bakış açısında insan tamamen kör şans sonucu ortaya çıkmış bir varlıktır, herhangi bir değeri yoktur. Hayat ve tüm uğraşlarımız anlamsızdır. Nasıl yaşadığımızın ne yaptığımızın pek bir önemi yoktur. Sonuçta yok olacağız ve hayat bir rüyadan farksız değil. Bu durum en çok ahlak ve ona olan güvenimizi sarsmaktadır. Ama bu aynı zamanda bilimle uğraşmak için bir motivasyonumuz olmadığına da işaret etmektedir. Eğer doğalcılık doğruysa bilimle uğraşmak ya da ona güvenerek yaşamak için herhangi bir sebebimiz yoktur. Bilim adamının yaptığı çalışmaların bir organize suç örgütünün çalışmalarından değer olarak bir farkı yoktur. Üfürükçülere güvenenleri, astroloji

ile hayatına yön verenleri suçlamamız için hiçbir neden yoktur. Doğalcılık, bilimsel motivasyonları tamamen yıkıcı, kötümser bir hava yaratmaktadır.

Bilimsel teoriler seçilirken, estetik olmalarına özen gösterilmektedir. Eğer deneysel verileri aynı şekilde açıklıyorlarsa, aday teorilerden daha güzel olanı seçilir. Hatta Nobel ödüllü ünlü fizikçi, kuantum mekaniğinin kurucularından Dirac'a göre bilim insanları güzel teoriler ortaya atmak için uğraşmalıdır. Bu estetik teori, aynı sonuçları açıklayan daha az estetik teoriden daha karmaşık olacaksa bile yine o tercih edilmelidir. Doğalcı bakış açısıyla bakıldığında bu arayış gariptir. Neden bilimsel teoriler estetik olmalıdır ki? Hatta estetik kavramının kendisi bile doğalcı bakış açısında anlamını kaybetmektedir. Dirac ve birçok fizikçinin estetik arayışı irrasyoneldir, yanlıştır. Ancak pratik göstermektedir ki Dirac haklıdır, fizik yasaları doğalcı bakış açısında beklenenin aksine ciddi bir güzellik taşımaktadır.

Doğalcılık ve bilim arasındaki gerginlikler listesi daha da geniştir. Ancak asıl konumuz bu olmadığı için burada duruyor ve şimdi din ile bilim arasındaki anlaşmazlık iddiasına geçiyoruz.

Bilim ve din arasında bir çatışma var mıdır?

Bu bölümde “dinî dünya görüşü”ne teizm diyeceğiz. Teizm, doğalcılıktan farklı olarak evrenin üstün bir varlık

tarafından yaratıldığını ve muhafaza edildiğini savunan dünya görüşüdür. Bu üstün varlık üç büyük din olan Musevilik, İslam ve Hristiyanlıkta savunulan Tanrı'dır.

Teizmin bilimle çatışma halinde olduğu inancı çok yaygındır. Ancak bu inanç çok yersizdir. Zira Newton'un da tüm hayatı boyunca savunduğu gibi, samimi bir dindar için Tanrı'nın eseri olan doğa ile, Tanrı kökenli olduğuna inandığı inanç arasında bir çelişki olmamalıdır. Hatta Newton'un da açık bir biçimde ifade ettiği gibi doğa, Tanrı'nın ikinci kitabıdır ve bilinçli bir dindarın doğa yasaları ve bilimi görmezden gelmesi mümkün değildir. Tarihte bazıları Tanrı adına bilime savaş açmışlarsa bile, bu onların teistik dünya görüşünü kavrayamamalarından kaynaklanmaktadır. Nitekim başta İslam'ın kutsal kitabı Kuran olmak üzere, tüm kutsal kitaplar doğadaki düzene atıfta bulunmakta, bizi fizik yasalarını incelemeye yönlendirmektedirler. Doğalcılıkta insanın bilim yapması ve bilime güvenmesi için bir motivasyonu olmadığını söylemiştik. (Zira doğalcılık anlayışına göre hayatta hiçbir şeyin derin bir anlamı yoktur.) Ancak teistik bakış açısında Newton'un da vurguladığı gibi doğa Tanrı'nın ikinci kitabıdır ve detaylı bir biçimde "okunup" anlaşılmalıdır. Peki din ile bilimin savaş halinde olduğu görüntüsü nereden çıkmaktadır?

Her şeyden önce Orta Çağ'daki Dünya merkezli Evren modeli ile Güneş merkezli Evren modeli arasındaki çatışmada Kilise'nin Galileo'yu yargılamasının bu görüntüdeki

payı büyüktür. Ancak bu olaydan yola çıkarak teizm ile bilim arasında bir çatışma olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Güneş merkezli modelin tüm savunucuları dindar kişilerdi, Kopernik de dindar bir papazdı. Güneş merkezli Evren'i savunmasının arkasında bilimsel nedenlerin yanında dinî nedenler de vardı. O dönemin Dünya merkezli modelinde gezegenler farklı hızlarla ve ilmek olarak bilinen karmaşık yörüngelerde hareket ediyorlardı. Sanılanın aksine yörüngeler dairesel değildi. Kopernik'e göre bu hem İncil ile hem Aristo'yla çelişiyordu. Gezegenlerin hızları sabit, yörüngeleri dairesel olmalıydı, bunu yapmanın tek yolu Güneş'i merkeze almaktı. Kopernik'in bu inancının arkasında dinî ve felsefî nedenler yatıyordu. Kepler, Galileo'dan çok daha önce Güneş merkezli Evren'i savunmuş, hatta gezegenleri eliptik yörüngelere oturtmuştu. Kepler aşırı dindar bir bilim adamıydı, matematiği Evren'e başarıyla uygulayan ilk bilim insanlarından ve bu uygulamanın arkasında Tanrı'nın evreni matematiksel bir planla yarattığı ve insanların bu planı anlayabileceği düşüncesi vardı. Bilimsel yazıları mistik ve dinî argümanlarla doluydu.¹⁸ Galileo da aynı şekilde dindar bir insandı. Nitekim Galileo'nun yargılanmasında dinî otoriteler arasındaki siyasi çatışmalar -özellikle Protestanlar ve Katolikler arasındaki çekişme- etkili olmuştu. Galileo'nun

18 Kepler'in astronomisinin arkasındaki dinî argümanları incelemek için bakınız: Peter Barker ve Bernard R. Goldstein. "Theological Foundations of Kepler's Astronomy." *Osiris 16: Science in Theistic Contexts*. University of Chicago Press, 2001

yargılanması tabii ki hatadır ama olayla ilgili çizilen resim yanlıştır. Galileo'yu suçlayan Kardinal Roberto Bellarmine 12 Nisan 1615'de kaleme aldığı bir mektupta Güneş merkezli sistemi reddetme sebebinin kanıt eksikliği olduğunu belirtmektedir. Eğer Güneş'in merkezde olduğu yönünde güçlü kanıtlar verilirse, İncil'in Dünya'nın merkezde olduğu yönünde yorumlanan pasajlarını yeniden gözden geçirmeye hazır olduğunu ifade etmektedir.¹⁹ Ne var ki günümüzde, o dönemlerde Güneş merkezli modelin, Dünya merkezli modeli açıkça saf dışı bıraktığı, din adamlarının buna rağmen kanıtları görmezden geldiği izlenimi hâkimdir. Hâlbuki bu izlenim gerçeği yansıtmamaktadır. Her şeyden önce Dünya hareket ediyorsa paralaks olarak bilinen yıldız hareketlerinin gözlemlenmesi gerekirdi. Paralaks o dönemlerde gözlemlenmemiştir. Yine Dünya hareket ediyorsa, Dünya'daki cisimlerin neden savrulmadığı, neden göğe bırakılan balonun hızla bizden uzaklaşmadığı açıklanamıyordu. O dönemde Newton'un hareket yasaları daha ortada yoktu. Teleskopa güvenilip güvenilemeyeceği de aynı derecede tartışmalıydı, zira o dönemlerde gelişmiş bir optik teorisi yoktu. Optik teorisi için de Newton'u beklememiz gerekmekteydi. Dolayısı ile Galileo'nun yaptığını iddia ettiği gözlemler de kuşkuluydu. O dönemde bir insan rasyonel nedenlere dayanarak Dünya merkezli Evren'i pekâlâ

¹⁹ *Bellarminè'den Foscarini'ye*, 12 Nisan 1615, *Opere*, 12, 171–2; *Discoveries and Opinions of Galileo*, çeviren Stillman Drake, Garden City: Doubleday, 1957) s.162–164.

savunabilirdi. Nitekim söylenilenin aksine Dünya'nın merkeze yerleştirilme sebebi tamamen teolojik değildi. Aristo fiziğine göre toprak ile su, evrenin merkezine doğru gider, hava ve ateş ise evrenin merkezinden uzaklaşır. Dolayısı ile bu inanca göre toprak ve su, evrenin ortasında birleşip Dünya'yı oluşturmuştu, Güneş ise ateş olduğu için merkezden uzaktaydı. Dolayısı ile Dünya'nın neden merkezde olması gerektiği o dönemin fiziği ile açıklanabiliyordu. Diğer taraftan o dönemin fiziğiyle Güneş'in neden merkezde olduğunu açıklamak mümkün değildi. O dönemin fiziğine güvenen birinin, hatta ateist bir bilim adamının bu nedenden dolayı Dünya merkezli bir modeli savunması normaldi. Nitekim Güneş'in neden merkezde olması gerektiğini, Dünya'nın neden merkezde olmadığını açıklayan kişi Newton olacaktı. Galileo'nun modeli zaten kendisinden önce yaşayan Kepler'inki kadar karmaşık da değildi, yörüngeler daireseldi, hız sabitti. Kepler haklı olarak gezegenleri eliptik yörüngelere yerleştirmiş, gezegenlerin hızlarını doğru olarak ve kesin matematiksel denklemlerle Galileo'dan önce ifade etmişti. Dolayısı ile sanılanın aksine Kilise bilimsel kanıtları görmezden gelip dinî nedenlerden dolayı Güneş merkezli modeli reddetmemişti. Dünya merkezli model bilimsel ve akli olarak savunulabilirdi. Sonuç olarak Galileo'nun yargılanması yanlış olmakla birlikte Galileo'nun teorisini eleştiren din adamlarının da haklı bilimsel gerekçeleri vardı. Dahası İslam dünyasına baktığımız zaman "Galileo vakası"na benzeyen bir olay bulmak

mümkün değildir. İslam'ın çıkışıyla, doğuda bilimin yükselişi paralel olmuştur. Yani Galileo vakasındaki hatalı tavır tüm dinlere mal edilemez. Dolayısıyla bu olaya bakarak teistik görüşün bilimle çeliştiğini söylemek yanlış olacaktır.²⁰

Nitekim yaygın kanaatin aksine, Antik dönem ve Orta Çağ'da merkezde olmak iyi bir şey değildi. Güneş merkezli model aslında insanlığın değerini arttırıyordu. Zira Orta Çağ insanına göre dünyanın merkezi cehennemin olduğu yerdi. Gökyüzü mükemmelken Dünya'da bozulma vardı.

İkinci çatışma iddiası evrim teorisi çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Evrim teorisinin bazı dindarlar tarafından reddildiği doğru olmakla birlikte, insanlara evrim teorisi diye sunulan tezin çoğu zaman evrim teorisinin doğalcı versiyonu olduğu da bir gerçektir. İnsanın kör süreçler tarafından, tamamen şans eseri oluştuğu iddiası sanki evrim teorisiymiş gibi sunulur. Oysa bu iddia tamamen felsefi bir iddiadır ve bu iddiayı deneysel olarak sınamak mümkün değildir. İnsanın doğal seçim ve mutasyonlar yoluyla doğal bir çerçevede oluştuğu tezi ise çoğu teistik görüşle çelişmez. Nitekim Darwin'den çok daha önce İslam âlimleri bugünkü evrim teorisine çok benzeyen teoriler ortaya atmışlardır. Bu

20 Galileo vakası dışında gene Hristiyan dünyada Hypatia'nın öldürülmesi ya da Bruno'nun idam edilmesi çok sayıda başka örnek verilir. Ancak bu örneklerden hiçbiri din-bilim çatışmasını temsil etmez. Bruno bir bilim insanı değil bir din adamı idi ve öldürülme sebebi dini görüşleri idi. Öldürülme gerekçeleri içinde dünya merkezli modeli savunması anılmıyordu bile. Benzer şekilde Hypatia'nın öldürülmesinde bilimsel görüşlerinden çok siyasi görüşleri vardı.

teoriler 8. ile 15. yüzyıl arasında Câhız, Birûnî, İbn Tufeyl, El Maksidi, El Zencâni, Kınalızâde Ali Efendi gibi çok sayıda dindar İslam âlimi tarafından savunulmuştu. İslam dini, insanın hangi süreçlerle yaratıldığı konusunda kesin hükümler vermez.²¹ Dolayısıyla İslam teizminin evrim teorisine bir düşmanlığı yoktur ve İslam teizmi deneysel kanıtların götürdüğü yere gitmeye hazırdır. Nitekim evrimdin çekişmesi diye sunulan şey, yukarıda da belirttiğimiz gibi doğalcılık-din çekişmesidir. Çoğu biyolog, dünya görüşleri olan doğalcılığı evrim teorisine sokmaya ve bu şekilde dine saldırmaya çalışmaktadırlar. Bu durumda evrim teorisi ile din arasında bir çekişme varmış görüntüsü vermektedir. Nitekim başta insan genomu projesi başkanı Francis Collins olmak üzere birçok saygın biyolog evrim teorisine dayatılmaya çalışılan doğalcı yorumu eleştirmekte, evrimle teizmin uyumlu olduğunu savunmaktadırlar.²² Sonuç olarak evrim-din çatışması değil, evrimin doğalcı yorumu ile dinin çatışması vardır. Bu, din ile bilim arasında değil, dine rakip bir dünya görüşü olan doğalcılık ile din arasındaki bir çatışmadır.

Bazıları evrim teorisinin hayatın rasgele olarak ortaya çıktığını göstererek, aslında doğalcılığı doğruladığını iddia

21 Bu görüşün teolojik ve felsefi tartışması için bakınız: Caner Taslaman, *Evrin Teorisi, Felsefe ve Tanrı*, (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2005)

22 Evrimin doğalcı yorumunun eleştirisi ve evrimle dinî görüşün nasıl uyumlu olacağını bir biyologun kaleminden okumak için bakınız Dr. Francis Collins, *The Language of God*, (New York: Simon & Schuster 2007), Bölüm 7 ve 10.

edebilir. Ancak bilimsel evrim teorisinde kullanılan “rastgele” (random) kelimesi ile günlük hayatta kullandığımız “rastgele” kelimelerinin birbirinden farklı anlam taşıdıklarına dikkat etmek gerekir. Çağımızın önemli biyologlarından Ernst Mayr, biyolojide kullanılan “rastgele” kelimesini şu şekilde tanımlamaktadır:

“Mutasyon ya da değişim rastgeledir dediğimiz zaman kastettiğimiz şey yeni genetik özellikler ile verilen ortamdaki organizmanın adapte olma ihtiyacı arasında bir ilişki olmadığı iddiasından ibarettir.”²³

Önemli biyoloji felsefecilerinden Eliot Sober de Mayr’a benzer bir “biyolojik rastgelelik” tanımı vermektedir:

“Mutasyonların yararlı olacağını saptayıp, mutasyonun gerçekleşmesine neden olan fiziksel bir mekanizma (onların içinde veya dışında) yoktur.”²⁴

Hatta bu itirazın önemli savunucularından, yukarıdaki alıntının sahibi Michael Ruse da bu tanımlara çok yakın bir rastgelelik tanımı vermektedir:

“Biyolojik evrimin “ham maddesi” (diğer bir deyişle mutasyonlar) rastgeledir, ki bundan kasıt onun ihtiyaca göre gerçekleşmemesidir.”²⁵

23 Ernst Mayr, (1988), *Towards a New Philosophy of Biology: Observations of an Evolutionist*, Cambridge: Harvard University Press, s. 98.

24 Eliot Sober, (2011), “Evolution Without Metaphysics?”, *Oxford Studies in Philosophy of Religion* c.3, ed. J. Kvanvig.

25 Michael Ruse, (1988), *Philosophy of Biology Today*, Albany: State University of New York Press, 1988, s. 75

Fakat “rasgeleliği” bu anlamda anladığımız zaman, evrimin Tanrı’nın varlığı ile çelişmediği açıkça görülebilir. Daha ziyade burada “tesadüf” ifadesiyle kastedilen şey, canlılarda Lamarckçı bir yapının olmadığıdır. Yani canlılar dış koşulları sezip, genetik yapılarını koşullara göre değiştirmezler. Genetik değişimler çevre koşullarından bağımsız bir şekilde gerçekleşir ve çevre kendine uygun olmayan mutasyonları eler. Bu tarz bir iddia ise hiçbir şekilde Tanrı’nın bu dış koşulları yaratıp canlıları bu yöntemle ortaya çıkardığı iddiası ile çelişmez.

Üçüncü bir itiraz da dinlerin mucizelerle doğa yasalarını dışladığı, bilimin ise mucizeleri yanıtladığı dolayısı ile dinlerle bilim arasında çözülemez bir çatışma olduğudur. Mucizelerle bilimin çatıştığı iddiası iki yanlış iddiaya dayanmaktadır. Birincisi mucizelerin doğa yasaları ihlalini içermesi gerektiğidir. Ancak bu iddia doğru değildir, mucizeler doğa yasaları ile çelişmeyen düşük olasılıklı anlamlı olaylar olarak tanımlanabilir. Peygamberi öldüreceği sırada bir kişinin kafasına meteor çarpması sonucu ölmesini çoğu dindar mucize olarak yorumlayacaktır. Ancak burada bir doğa yasası ihlali yoktur. Düşük olasılıklı bir olay anlamlı şekilde gerçekleşmiştir. Pekala dinlerin ortaya attığı mucizeler de böyle düşük olasılıklı anlamlı olaylar olabilirler. Mesela denizin Musa peygamber aracılığı ile yarılmasının olasılıksal olarak düşük ihtimalli bir olay olan su moleküllerinin yarısının bir tarafa, diğer yarısının diğer tarafa hareket

etmesi olduğu, aslında burada bir yasa ihlali olmadığı söylenebilir. İkincisi mucizeler gerçekten doğa yasalarının ihlali olsa bile, bunlar tekrarlanmayan tekil, peygamberlere özgü nadir olaylardır. Nadir, tekrarlanamayan tekil olayların sonucunu olarak mucizeler bilimsel araştırmalara konu olamazlar. Bir olgunun bilimsel olarak araştırılabilmesi için tekrarlanabilir olması gerekir, oysa mucizeler tekrarlanamazlar. Dolayısıyla bilimden hareketle mucizeleri reddetmek pek mümkün değildir. Dolayısıyla mucizelerin bilimle çeliştiğini söylemek mümkün değildir. Nitekim kitabımızın kahramanı Newton mucizeleri Tanrı'nın eli ile gerçekleşen doğa yasaları ihlali olarak görmüş, bunda bilimle bir çatışma görmemiştir.

Diğer taraftan, teistik bakış açısı doğalcılığın çözemediği sorunlara çözüm üretmektedir. Evrenin değışmezliğı artık sorunlu değildir, çünkü geleneksel teizmin Tanrı'sı fizik yasalarını yaratıp muhafaza etmektedir. Tanrı doğasının değışmez olduğı çeşitli argümanlarla gösterilebilir. Mesela Tanrı, zamanın dışındadır, zira zamanın da yaratıcısıdır ve zamanın dışında bir varlığın değışiminden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü değışimler tanım gereğı zaman kavramını içerirler. Tanrı'nın doğasının değışmediğı ve O'nun fizik yasalarını muhafaza ettiğı görüşü bizi fizik yasalarının değışmezliğine götürmektedir. Fizik yasalarının değışmemesi de, yukarıda da belirttiğimiz gibi tümevarım kullanımını gerekçelendirmeye yetmektedir. İkinci sorun zaten

doğalcılıktan vazgeçtiğimiz anda ortadan kalkar. Matematiğin fizikte kullanımı sorunu da teizm bakış açısında yok olur, zira teistler geleneksel olarak matematiği Tanrı'nın zihnindeki düşünceler olarak görmektedirler. Dahası kutsal kitaplarda evrenin matematiksel ölçülerle yaratıldığı iddiası yer almaktadır. Dolayısı ile evreni anlamada matematiğin kullanılmasında bir gariplik yoktur. Fizik yasalarının estetik olması da, onların yaratıcısının Tanrı olduğu görüşüyle uyum içindedir. Bu yüzden fizik yasalarında estetik aramak gayet normaldir. Motivasyon sorununun da Newton'un "Tanrı'nın ikinci kitabı olarak doğa" doktrini göz önünde bulundurulduğunda kaybolduğunu yukarıda belirtmiştik.

Sonuç olarak bilim ve dinî dünya görüşü arasında hiçbir çekişme bulunmamaktadır. Tam tersine bilim ve din uyumlu bir biçimde çalışmaktadırlar. Diğer taraftan doğalcılık ile bilim arasında ciddi uyuşmazlıklar vardır. Newton, dünya tarihinin en önemli bilim adamı olarak din-bilim uyumunu yakalamayı başarmıştır. Dindar bir insanın bilimde nasıl devrimler yaratabileceğini, dinî motivasyonların ne denli önemli bilimsel teorilere yol açabileceğini göstermiştir. Newton, Descartes'la birlikte, Aydınlanma olarak bilinen akılcı hareketin kurucularındandır. Newton da Descartes da dindar insanlardır. İkisi de Tanrı'sız bir resmin bizi irrasyonellik ya da şüpheciliğe götüreceğini savunmuş, Tanrı'yi dünya görüşlerinin merkezine koymuşlardır. "Aydınlanma" hareketi ile doğalcılık günümüzde maalesef birbirleriyle

karıştırılmaktadır. Din nasıl bilimle uyumluysa, aydınlanma ile de aynı şekilde uyumludur. Önemli dinler, başta Kuran’da tarif edilen İslam, akla büyük önem vermektedir. Yukarıda bahsi geçen doğalcılıkla bilim arasındaki gerginliklerin çoğu, aydınlanma ile doğalcılık arasında da mevcuttur. Zira doğalcılıkta, şans eseri oluşan bir madde yığını olan insan beynine güvenmek için en ufak bir neden bile yoktur. Aydınlanma aynı zamanda evrensel hukuk ve ahlakı oturtmaya çalışan bir dünya görüşüdür. Bunu ise teistik dünya görüşü dışında gerekçelendirmek zordur. Hukuk ve ahlak da doğalcı bakış açısında anlamını yitirmektedir.

Newton’un Doğru Dini Tespitte Akli Hurafelere, Tanrı’nın Eserlerini Dinî Otoritelere Üstün Tutma Prensibi

Newton daha çocukken etrafındaki kültürün kendisine empoze ettiği dinin, kültürün sorgulanması gerektiğini, özellikle dinin kaynaklarının iyi tespit edilmesi gerektiğini fark etmiştir. Newton’a göre bir dinî mezhebe inanan kişi sayısı ve o mezhebin saygınlığı o mezhebin inançlarını gerekçelendiremez. Bir dindarın yapması gereken ilk iş dinin kaynağını doğru tespit etmektir. İnsan eğer atalarının dinine körü körüne inanırsa, dinler arasında geçiş mümkün olmaz, şayet ataları saptıysa o kişi de sapar. Nitekim böyle bir durumda peygamberlerin dinî reformları da mümkün olmaz, zira peygamberler ataların dinini, doğru kaynaklı dinle değiştirmek için gelirler. Newton bu bilinçle yola çıkmış ve

ilk olarak dinin kaynaklarını belirlemeye yönelmiştir. Ona göre dinin iki kaynağı vardır, biri Tanrı'nın sözü, diğeri de Tanrı'nın sanat eseri olan doğa. Kaynakları bu şekilde tespit eden Newton, bu kaynaklardan yola çıkarak dönemin tüm Hristiyan mezheplerine karşı çıkmıştır. Başta Hristiyanlık'ın temel prensibi olan üçlemeyi açıkça reddetmiş, onu sapkınlık ve putperestlik olarak görmüştür. Dönemin önemli Hristiyan teologlarını bir kenara atmış, haklı olarak Tanrı'nın sözü yanında, onunla çelişen bu teologların sözlerinin dikate alınamayacağını düşünmüştür. Newton'un üçlemeyi reddetmesinin arkasında aklî nedenlerin yanı sıra İncil kaynaklı argümanlar da yer almaktadır. Yine o dönemde çok yaygın bir uygulama olan azizler aracılığı ile dua etmeye ve azizlere dua etmeye yukarıdaki metinlerde de gördüğümüz gibi karşı çıkmış, bu davranışı putperestlik olarak nitelendirmiştir. Yine bu eleştiri de İncil kaynaklıdır ve aynı zamanda akılla da uyumludur. Hatta o dönemde neredeyse apaçık bir gerçek olarak kabul edilen ruhun ölümsüzlüğünü İncil kaynaklı argümanlarla reddetmiş, Tanrı'nın ruhu bir süreliğine yok edip yeniden canlandıracağını savunmuştur. Dolayısı ile Newton dini yüceltirken, bir taraftan da körü körüne inancı, kaynağı sorgulanmamış dini, hurafeleri de eleştirmiştir. Nitekim Newton'a göre bu her samimi dindarın görevidir. "Tanrı eserleri aracılığı ile bilinir" prensibinde de bu iddia gizlidir. Eğer dindarsak Tanrı'yı bilmemiz gerekir. Eğer Tanrı'yı bilmek istersek de, bunu yapmamızın tek yolu vardır, o da eserlerini incelemektir. Tanrı'yı hurafe

ya da efsanelerden öğrenmek mümkün değildir, O ancak ve ancak eserlerini inceleyerek bilinir. Nitekim Newton'a göre eserlerini terk edip Tanrı'yı çeşitli dinî otoritelerden öğrenmeye kalkmak dinlerin bozulup, tahrif edilmesine, çeşitli insanî özelliklerin Tanrı'ya atfedilmesine yol açmıştır. Bugünkü Hristiyan mezhepler de bu yanı sıra düşmüşlerdir. Dolayısı ile Newton'a göre, artık hiçbir Hristiyanlık mezhebi Tanrı'nın gerçek dini değildir.

Eser boyunca Newton'un üçleme kavramına nasıl karşı çıktığına tanık olduk. Newton'un üçleme eleştirisi yine Tanrı'nın eserlerini merkeze alır. Hristiyanlığın bu temel kavramının Tanrı sözü İncil'de geçmemesi ve Tanrı'nın birliğinin vurgulanması Newton için en önemli üçleme karşıtı kanıttır. Üstelik çeşitli İncil pasajları da üçlemeyle çelişmektedir. Örnek vermek gerekirse: “Bizim için tek bir Tanrı Baba vardır.”²⁶, “Çünkü tek bir Tanrı ve Tanrı ile insanlar arasında tek bir aracı vardır.”²⁷, “Onların tartışmalarını dinleyen ve İsa'nın onlara güzel bir cevap verdiğini gören bir din bilgini yaklaşıp O'na, «Tüm buyrukların en önemlisi hangisidir?» diye sordu. İsa şöyle karşılık verdi: “En önemlisi şudur: ‘Dinle, ey İsrail! Tanrımız olan Rab tek Rab’dir’»”²⁸, “Mübarek ve tek Hükümdar, kralların Kralı, rablerin Rabbi,

26 1. Korintliler 8:5. İsa mucizeleri kendisinin değil onu gönderen Tanrı'nın gerçekleştirdiğini söylemektedir.

27 1.Timoteyus 2:5. Buradaki aracı İsa'dır. Dolayısı ile Newton'a göre bu pasaj açıkça İsa'nın Tanrı değil aracı olduğuna işaret etmektedir.

28 Markos 12:28-29.

ölümsüzlüğün tek sahibi, yaklaşılmaz ışıktaki yaşayan, hiçbir insanın görmediği ve göremeyeceği Tanrı²⁹. Bu liste daha da uzatılabilir. Nitekim dikkatli İncil okumalarında İsa'nın Tanrı değil de bir peygamber olduğu rahatça görülecektir: “İşte, benim seçtiğim kulum, canımın hoşnut olduğu sevgili kulum. Ruhumu O'nun üzerine koyacağım, O da adaleti uluslara ilan edecek³⁰, “Ben kendiliğimden hiçbir şey yapamam. İştittiğim gibi yargılarım ve benim yargım adildir. Çünkü amacım kendi istediğimi değil, beni gönderenin istediğini yapmaktır.”³¹, “Ey İsraililer, şu sözleri dinleyin: bildiğiniz gibi Nasıralı İsa, Tanrı'nın, kendisi aracılığıyla aranızda yaptığı mucizeler, harikalar ve belirtilerle kimliği kanıtlanmış bir kişidir. Tanrı'nın önceden belirlenmiş amacı ve önbilgisi uyarınca elinize teslim edilen bu adamı, yasa tanımaz kişilerin eliyle çarmıha çivileyip öldürdünüz³², “İsa ona, «Bana neden iyi diyorsun?» dedi. «İyi olan tek biri var, O da Tanrı'dır. »³³, “Sonsuz yaşam, tek gerçek Tanrı olan seni ve gönderdiğin İsa Mesih'i tanımalardır.”³⁴,

29 1.Timoteyus 6:15-16. Buna göre Tanrı'yı hiç kimse göremez, iyi ama İsa insanlar tarafından nasıl görülmüştür?

30 Matta 14:18.

31 Yuhanna 5:30. İsa'nın burada Tanrı'nın yardımı olmadan hiçbir şey yapamayacağını, her şeyin arkasında onu gönderen Tanrı'nın olduğunu ifade etmesinden İsa'nın Tanrı değil, Tanrı'nın gönderdiği bir elçi olduğu anlamı çıkmaktadır.

32 Elçilerin işleri 2:22-23. Bu pasaj da mucizelerin İsa tarafından değil Tanrı tarafından yapıldığına ve İsa'nın insan olduğuna gönderme yapmaktadır.

33 Markos 10:18. İsa'nın burada asıl iyi olanın Tanrı olduğunu ifade etmesinden İsa'nın Tanrı olmadığını anlayabiliriz

34 Yuhanna 17:3. İsa'nın yaptığı bir duadan küçük bir bölüm. Burada

“İsa, «Bana dokunma!» dedi. «Çünkü daha Baba'nın yanına çıkmadım. Kardeşlerime git ve onlara söyle, benim Babamın ve sizin Babanızın, benim Tanrımın ve sizin Tanrınızın yanına çıkıyorum.»³⁵, “İbrahim’in, İshak’ın ve Yakup’un Tanrısı, atalarımızın Tanrısı, kulu İsa’yı yüceltmıştır.”³⁶, “Gerçekten de Hirodes ile Pontiyus Pilatus, bu kentte İsrail halkı ve diğer uluslarla birlikte senin meshettiğin kutsal kulun İsa’ya karşı bir araya geldiler.”³⁷, “Kutsal kulun İsa’nın adıyla hastaları iyileştirmek için, mucizeler ve harikalar yaratmak için elini uzat.”³⁸

Bu noktada İncil’i okuyanlar şöyle bir soru soracaklardır: “İyi ama neden İncil’de İsa’ya Tanrı’nın oğlu denilmektedir?” Dikkat etmemiz gereken ilk şey “Baba” kelimesinin biyolojik değil, mecazi olarak kullanıldığıdır, ki bunun böyle olduğu şu pasajda açıkça görülmektedir: “İsa, «Bana dokunma!» dedi. «Çünkü daha Baba'nın yanına çıkmadım. Kardeşlerime git ve onlara söyle, benim Babamın ve sizin Babanızın, benim Tanrımın ve sizin Tanrınızın

İsa'nın tek gerçek Tanrı ifadesini kullanması kendisinin Tanrı olmadığına açıkça işaret etmektedir.

35 Yuhanna 20:17. Bu pasaj İsa'nın Tanrı olmadığına bir başka delil teşkil etmesinin yanında, Tanrı'nın sadece İsa'nın değil hepimizin babası olduğunu söylemesi açısından önemlidir. Dolayısı ile İncil’de geçen Baba kelimesinin biyolojik değil mecazi manada kullanıldığını bu pasaja dayanarak rahatlıkla söyleyebiliriz.

36 Elçilerin işleri 3:13. İsa'nın Tanrı'nın kulu olduğu açıkça ifade edilmiştir.

37 Elçilerin işleri 4:27.

38 Elçilerin işleri 4:30.

yanına çıkıyorum.»³⁹ Diğer önemli nokta ise İsa'ya havarilerinin “Tanrı'nın oğlu” olarak seslendikleri izleniminin yanlış tercüme sonucu ortaya çıktığıdır. Zira “oğul” olarak çevrilen yunanca kelime “paida”, oğul ya da çocuk anlamına geldiği gibi, kul ya da hizmetkâr anlamına da gelir. Dolayısı ile “Tanrı'nın oğlu” olarak çevrilen bazı bölümler, Tanrı'nın kulu olarak da çevrilebilir. Nitekim “paida” kelimesi Elçilerin İşleri 4:25'te de Hz. Davut için kullanılmış, çevirmenler bu sefer “paida” kelimesini kul olarak çevirmişlerdir. Dolayısı ile ya Hz. Davut'la, Hz. İsa ikisi birden Tanrı'nın oğlu ya da ikisi birden Tanrı'nın kuludur. Nitekim yukarıda verilen pasajlara baktığımız zaman “kul” kelimesinin daha uygun bir tercüme olduğu açıkça görülecektir. Zaten İncil'in yeni çevirilerinde çoğu çevirmen “paida” kelimesini kul olarak çevirmektedir.⁴⁰

Üçleme kavramı Hristiyanlık'ın en temel kavramı olmakla birlikte anlaşılması en zor kavramıdır. İsa'nın nasıl aynı anda hem Tanrı hem de insan olduğu, nasıl ölebileceği, insani ihtiyaçları olacağı, acı çekeceği, zaman ve mekânda belli bir yer kaplayabileceği gibi sezgisel sorunları bir tarafa bıraksak bile üçleme ciddi felsefi ve mantıksal problemlerle karşı karşıyadır. Üçleme şu yedi önerme ile özetlenebilir⁴¹:

39 Yuhanna 20:17.

40 Örnek olarak bakınız: *The Holy Bible, New International Version*, Biblica: 2010

41 Bakınız: Richard Cartwright, “On the Logical Problem of the Trinity”, *Philosophical Essays*, MIT Press: 1987, s.188

1. Baba Tanrı'dır.
2. Oğul Tanrı'dır.
3. Kutsal Ruh Tanrı'dır.
4. Baba Oğul değildir.
5. Baba Kutsal Ruh değildir.
6. Oğul Kutsal Ruh değildir.
7. Tanrı birdir.

Bu 7 önermeyi mantıksal çelişkiye düşmeden bir arada kabul etmek imkânsızdır. Hristiyan teologlar genelde üçlemeyi çeşitli örneklerle açıklamaya çalışırlar (piramidin üç yüzü veya üç başlı köpek gibi). Ancak bu örneklerin hiçbiri bu yedi önermeye birebir uymaz. Nitekim dikkatli bir analizde önermelerin ne anlama geldiğinin de tam olarak belli olmadığı kolayca anlaşılır. Eğer ilk üç önermeyi Baba=Tanrı, Oğul=Tanrı, Kutsal Ruh=Tanrı diye anlayacaksak, 7. önerme gereği de Tanrı tek olduğuna göre, Leibnitz'in eşitlik ilkesi gereği Baba=Oğul=Kutsal Ruh eşitliğine varacağız. İyi ama bu 3, 4, 5 numaralı önermelerle çelişmektedir. Demek ki ilk üç önerme bu şekilde anlaşılabilir. Burada "Baba Tanrı'dır" önermesi "Baba Tanrılık özelliğine sahiptir" şeklinde de anlaşılabilir. Bu durumda Baba=Oğul= Kutsal Ruh eşitliği ortaya çıkmaz. Baba Tanrılık özelliğine sahiptir, Kutsal Ruh Tanrılık özelliğine sahiptir, Oğul Tanrılık özelliğine sahiptir ve bunlar üçü birbirinden ayrıdır dediğimiz zaman (4, 5, 6 önerme gereği), bu sefer de Tanrı özelliğine sahip üç farklı varlık olduğu, diğer bir deyişle üç tane Tanrı olduğu

ortaya çıkar. Fakat bu da 7. önerme ile uyuşmaz. Dolayısı ile bu yorumu da kabul edemeyiz. Bu iki yorumu reddettikten sonra ilk üç önermenin ne anlattığı tamamen belirsizleşir. Bu önermeleri mantıksal çelişkiye düşmeden anlamlandırmak mümkün değildir.

Tanrı'nın birden fazla kişiliği olduğu düşüncesinin daha birçok felsefi sorunu vardır. Mesela Tanrı'nın birden çok kişiliği varsa, mantıksal olarak bu kişiliklerin belli bir konuda ayrılığa düşmesi mümkündür. (Düşerler demiyoruz, düşmeleri mantıksal çelişki yaratmaz diyoruz.) Böyle bir ayrılığa düşmeleri durumu ise ciddi sorunlara yol açacaktır. Her şeye gücü yeten iki varlığın istekleri çelişirse bunlardan hangisi gerçekleşecektir? Basit bir örnek vermek gerekirse, Kutsal Ruh gökleri yeşil, Baba mor yapmak isterse gökler mor mu olacaktır yeşil mi? Mor olursa Baba açıkça üstün gelecektir, ancak herhangi bir değişiklik olmazsa, yani gök aynı renkte kalırsa da bu durumda Tanrı'nın her şeye kadir sıfatı yetkinliğini yitirecektir. Dolayısı ile Tanrı'nın birden fazla kişiliği olduğunu varsaymak bizi ya çelişkiye, ya da Tanrı'nın her şeye kadir sıfatını reddetmeye zorlar. Ancak ikisi de kabul edilebilir sonuçlar değildir, dolayısı ile Tanrı'nın birden fazla kişiliği olduğu veya birden fazla Tanrı olduğu iddialarının reddedilmesi gerekmektedir.

Ek:
Tanrı'ya inanç rasyonel midir?

» » »

Çalışmamızda detaylı bir şekilde gördüğümüz gibi Newton Tanrı'ya inancın rasyonel bir inanç olduğunun gösterilebileceği kanaatindedir. Hatta çalışmalarında bunu hedeflediğini açıkça söylemekten çekinmemektedir. Bu bölümde Newton'un büyük önem verdiği Tanrı'nın varlığı lehindeki çağdaş delillere bakacağız.

Inanç kelimesi çoğu zaman yanlış bir şekilde, delilsiz, körü körüne, dogmatik bir şekilde bir iddianın doğru olduğunu düşünmek olarak algılanır. Oysa bu doğru değildir, inançlar ikiye ayrılır: Gerekçelendirilmiş inançlar ve gerekçelendirilmemiş inançlar. Söz konusu tanım sadece gerekçelendirilmemiş inançlar için geçerlidir, gerekçelendirilmiş inançlar herhangi bir makûl gerekçe ya da delile bağlı olarak bir iddianın doğru olduğunu düşünmektir. Bazı yeni ateistlerin bu yanlış algıdan hareketle “İnanmak istemiyorum, bilmek istiyorum” gibi sloganlarla dini eleştirdiğine rastlarız. Oysa bilginin kendisi de bir inanç türüdür, bilgi doğru olma özelliğine sahip gerekçelenmiş bir inançtır. Dünyanın yuvarlak olduğunu biliyorum, ama dünyanın yuvarlak

olduğuna inanmıyorum demek saçmadır, bir Şeye inanmadan onu bilemezsiniz. Bütün inançlar gibi Tanrı'nın varlığına (Teizm) ya da yokluğuna (Ateizm) olan inanç gerekçeli ya da gerekçesiz olabilir. Bu yazımızdaki amacımız Tanrı'ya olan inancın gerekçeli bir inanç olduğunu göstermektir.

Peki bir inancın gerekçeli olması ne demektir? Bir inanç lehinde argümanlar (deliller) verilerek temellendirilir. Argümanlar o inancın doğru olma ihtimalini arttıran, iddia'nın kendisinden bağımsız gerekçelerdirler. Argüman ya da delil bir iddiayı matematiksel kesinlikte ispatlayacak kanıt değildir. Hiçbir ilginç felsefi sorunla ilgili böyle bir kanıt vermek mümkün değildir. Çoğu zaman, "Tanrı'nın varlığı kesin olarak gösterilemez, dolayısıyla inancın konusudur" gibi ifadelere rastlamak mümkündür. Bu ifadelerde inanç kavramının yanlış kullanımı yanında, bu cümlenin yarattığı beklenti de doğru değildir. Dış dünyanın ve sizin bir bilgisayar simülasyonu olmadığını, elinizde tuttuğunuz kağıtların gerçek olduğunu da matematiksel olarak ispatlayamazsınız. Ya da etrafınızda gördüğünüz insanların çok zekice tasarlanmış, bilinçsiz robotlar olmadığını da matematiksel olarak ispatlayamazsınız. Ancak bu aldığınız havanın gerçek olduğu ya da annenizin bilinçli bir varlık olduğu inançlarınızın gerekçelendirilmemiş dogmatik inançlar olduğu anlamına gelmez. Yazımızda evrendeki birkaç olgudan hareketle Tanrı'nın varlığını gerekçelendirmeye çalışacağız.

Burada sunacağımız argümanlar Tanrı'nın varlığı lehinde sunulabilecek argümanların sadece bir kısmıdır.

Argümanlar öncüllerle savunulur. Öncüller, argümanın sonucunu savunmak için kullanılan ara gerekçelerdirler. Bunların, doğru olma ihtimalinin, yanlış olma ihtimalinden fazla olması argümanı başarılı kılmak için yeterlidir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, çağdaş felsefe hiçbir çıkarım için kesin ispat aramaz. Esasen bu yazının amacı da Tanrı'nın varlığını kesin olarak ispat etmekten ya da ateizmi tam anlamıyla çürütmekten daha ziyade, ilim, irade ve kudret sahibi ezeli bir Yaratıcı'nın varlığına inanmanın (teizm), inanmaya göre (ateizm) çok daha makul olduğunu ortaya koymaktır. Bunun için de tek bir delille Tanrı'nın varlığı ispat etmeye çalışmak yerine delillerin toplamının sağladığı ikna edicilikten faydalanma yoluna gidilecektir. Tanrı'nın varlığına yönelik deliller kendi başlarına bağımsız ele alındıklarında kesin olmasalar bile onların bir araya gelmesiyle oluşacak inandırıcılık kuşkusuz daha fazla olacaktır.

Son olarak, yazıda çokça atıf yapacağımız Ockham'ın usturası isimli ilkeyi hatırlatmak isterim. Bu hem bilimde, hem de felsefede kullanılan ilkelerden biridir. Bu ilkeye göre eğer bir ya da birkaç olgu, tek bir cisim ile açıklanabiliyorsa, bu açıklama birden fazla cisme atıf yapan açıklamaya tercih edilmelidir. Diğer bir deyişle, açıklamalarımızda kullandığımız varlık sayısı olabildiğince az olmalıdır, gereksiz yere cisimlerin sayısı arttırılmamalıdır. Mesela,

çekim kuvveti teorisini ele alalım. Bu teoriye göre kütlesi olan iki cisim birbirini çekim kuvveti denilen bir kuvvetle çeker. Bu teori tek kuvvete atıf yapar. Oysa zayıf iten ve ondan güçlü çeken bir kuvvete de atıf yaparak aynı gözlemler açıklanabilirdi. Bu ikinci teoriyi tercih etmememizin nedeni Ockham'ın usturasıdır.

Temel kavramları gözden geçirdiğimize göre, Tanrı'nın varlığı lehinde, dolayısıyla Ateizm aleyhinde verilebilecek gerekçeleri inceleyebiliriz.

Evrenin Başlangıcı

Neden hiçbir şey yerine bir şey var? Evren ezeli mi yoksa sonradan mı ortaya çıktı? Bu sorular felsefenin en önemli soruları arasındadır. Tarih boyunca Ateistler evrenin ezeli olduğunu savunmuş, bundan dolayı da bir açıklamaya ihtiyaç duymadığını söylemişlerdir. Diğer taraftan Teistler evrenin ezeli olmadığını ve açıklamaya ihtiyaç duyduğunu, ezeli ve açıklamaya muhtaç olmayan şeyin Tanrı olduğunu iddia etmişlerdir. 20. Yüzyılın başlarında Einstein'ın geliştirdiği Genel Görelilik Kuramı ile kozmoloji biliminin kapısı açılmış, bunun sonucunda bugün kozmolojinin temel teorisini oluşturan Büyük Patlama Kuramı doğmuştu. Bu kurama göre evren 13.8 milyar yıl önce büyük patlama adı verilen bir açılma ile var olmaya başlamıştı. Bu kuramdan sonra, kozmologların büyük çoğunluğu evrenin bir başlangıcı olduğu fikrini kabul etmişti. Bu gelişme Tanrı'nın

varlığı lehinde, klasik İslâm düşüncesinde Hudûs delili olarak bilinen argümanının, Kelâm Kozmolojik Argümanı (The Kalâm Cosmological Argument) adıyla yeniden felsefe sahnesine dönmesine yol açmıştı. Bu argüman öncüller halinde şu şekilde yazılabilir:

1. Evrenin başlangıcı vardır.
2. Başlangıcı olan her şeyin bir nedeni vardır.
3. Evrenin bir nedeni vardır. (1 ve 2)
4. Eğer evrenin bir nedeni varsa bu neden Tanrı'dır.
5. Tanrı vardır.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi birinci öncül, modern kozmolojide genel kanaati yansıtan bir öncüldür. Bu anlamda doğru olma olasılığının, yanlış olma olasılığının üstünde olduğu rahatlıkla söylenebilir. Hatta bu öncül lehinde çeşitli felsefi argümanlar bile getirmek mümkündür. 1'den başlayıp saymaya başladığını düşünün: 1,2,3,... Ne zaman sonsuza ulaşacaksınız? Cevabı basitçe hiçbir zamandır çünkü her zaman sayacağınız bir sonraki bir sayı olacaktır. Peki sonsuzdan 1'e geri saymak mümkün müdür? Bunun da cevabı hayırdır çünkü sayma yönünü değiştirmek, saymayı kolaylaştırılmaz, sonuçta geçilmesi gereken sayı adedi aynıdır. Dolayısıyla 1'den başlayıp sonsuza ulaşamıyorsanız, sonsuzdan başlayıp (sonsuzdan başlamak da ayrı bir sorunlu kavramdır) 1'e de ulaşamazsınız. Sonsuzu bitirmek hangi yönde sayarsanız sayın imkânsızdır. Ancak, eğer evren eze-liyse sizi bu metni okumaya iten olaylar dizisi sonsuz bir

zincir oluşturmalıdır. Yani şu ana kadar sonsuz adet olay tamamlanmış olmalıdır. Sonsuz tamamlanamayacağına göre bu mümkün olamaz. Demek ki geçmişteki olaylar dizisi sonsuz olamaz, yani evrenin bir başlangıcı olmalıdır.

Başlangıcı olan her şeyin bir nedeni olduğunu söyleyen ikinci öncül de doğru gzlmektedir. Modern bilimin birinci öncülü desteklemesinden dolayı bazı ateistler ikinci öncülü reddetme yoluna gitmekte ve evrenin hiçlikten nedensiz bir şekilde ortaya çıktığını iddia etmeye çalışmaktadır. Ancak bu saçmadır. Eğer hiçlik nedensiz bir şekilde evreni yaratabiliyorsa neden başka şeyler yaratmamaktadır? Hiçlik var olan bir şey değildir ve hiçbir özelliği yoktur. Bundan dolayı hiçlik, evreni arabalara ya da televizyonlara tercih edemez. İyi ama hiçlik neden sadece evren çıkardı da başka cisimler mesela arabalar ve televizyonlar çıkarmadı/çıkarmıyor? Hiçbir özelliği olmadığı için hiçlik hiçbir şeyden de etkilenemez. Öyleyse neden odamızda araba ve televizyonların nedensiz kendi kendine çıktığını görmüyoruz? Birinci öncülü reddeden birinin bu soruya verebileceği bir cevabı yoktur. Hiçliğin evreni nedensiz yaratabileceği iddiasının yanlış olma ihtimalinin, doğru olma ihtimalinden daha yüksek olduğu iddiası bu yüzden rahatlıkla savunulabilir.

nc ncl ilk iki öncülün mantıksal sonucudur. Bundan dolayı bu iki öncül doğruysa üçüncü öncül kaçınılmaz bir şekilde doğrudur.

Son olarak dördüncü öncüle göz atalım. Evrenin nedeni nasıl bir şey olmalıdır? Bu neden evrenin yaratıcısı sıfatına sahiptir. İkinci öncülde gösterdiğimiz gibi sonsuz tamamlanamayacağına göre sonsuz nedenler zinciri de olamaz. Dolayısıyla ilk nedenin kendisi nedensiz olmalı ya da neden gerektirecek bir başlangıca sahip olmamalıdır. Eğer onun da bir nedeni ya da başlangıcı olsaydı sonsuz nedenler zinciri (infinite regress/teselsül) problemi oluşurdu. Ockham'ın usturası gereği bu ilk nedenin evrenin tek bir yaratıcısı olduğu söylenebilir. Sonsuz değişimler silsilesi benzer şekilde imkânsız olduğu için bu varlık değişmez olmalıdır. Uzay, zaman ve madde sonradan ortaya çıktığına göre ve değişmeyen bir şey zaman içinde olamayacağına göre ilk neden uzay ve zamandan bağımsız ve maddi olmayan bir şey olmalıdır. Felsefeciler, değişmeyen, maddi olmayan ve zamansız olabilecek iki kavramdan bahsederler: soyut nesnelere ve maddi beden sahibi zihinler. Ancak soyut nesnelere nedensel ilişkiye giremezler. Dolayısıyla evrenin nedeni maddi bedensahibi olmayan bir zihin olmalıdır. Tüm bu saydığımız sıfatlar Tanrı'nın sıfatlarıdır ve bundan dolayı evrenin nedeninin Tanrı olduğu söylenebilir. Bu nedenin diğer özelliklerini önümüzdeki bölümlerde ele alacağız.

Evrenin Yaşam İçin Hassas Ayarı

Yaşama uygun bir evren, çoğalabilen ve enerji kullanıp depolayabilen varlıklara izin verebilmelidir. Bunlar yaşam

için olmazsa olmaz koşullardır. Böyle varlıklar, ancak çoğalma ve enerji depolama gibi kimyasal süreçleri olanaklı kılan zengin kimyaya ve kararlı enerji kaynaklarına sahip bir evrende mümkündür. 1970’lerde Carter, Carr ve Rees, Paul Davies gibi bilim insanlarının yazdığı makaleler ve Barrow ile Tipler’in detaylı çalışması sonucunda fizikçiler, zengin kimya ve kararlı enerji kaynaklarına (yıldızlara) izin veren doğa yasaları, temel fizik sabitleri ile başlangıç koşulları kümesinin, izin vermeyenlerle kıyasla çok çok düşük olduğunu fark ettiler. Diğer bir deyişle, fiziğin yaşama izin verecek şekilde olması olasılığı, olmamasına göre astronomik derecede düşüktür. Bu olgu fizikçiler tarafından “hassas ayar” terimi ile ifade edilmeye başlandı.

Evrenin hassas ayarlı olmasından hareketle, Tanrı’nın varlığı lehinde şu şekilde özetlenebilecek bir argüman getirmek mümkündür:

1. Evrenin yaşam için hassas ayarlı olması açıklamaya muhtaçtır.
2. Bu olgunun Teistik bir açıklaması mevcuttur: Tanrı evreni yaşam ortaya çıkaracak şekilde tasarladı.
3. Evrenin neden hassas ayarlı olduğu ile ilgili, aynı derecede makûl Teistik olmayan bir açıklama mevcut değildir.
4. Dolayısıyla evrenin yaşam için hassas ayarlı olması Teizm lehinde bir delil teşkil eder.

İlk öncülü anlamak için öncelikle hassas ayarla ilgili birkaç örnek vermeliyiz. Mesela, yaşadığımız evren üç uzay boyut yerine başka bir boyut sayısına sahip olsaydı, kararlı atomlar oluşamaz, bunun sonucunda kimya ve dolayısıyla yaşam oluşamazdı. Mesela, yerçekiminin şiddeti 10^{60} (1 arkasında 60 sıfır)'ta 1 daha güçlü ya da daha zayıf olsa, evren ya yıldızlar oluşmadan içine çökecek ya da dağılacak, yaşam ortaya çıkamayacaktı. Bu evrenin herhangi bir yerine saklanan saç telinin şans eseri vurulmasına eş değerdir. Bir başka örnek daha verelim, evrenin genişleme hızını belirlemede önemli rol oynayan kozmolojik sabit isimli parametre, olduğundan 10^{120} 'de 1 daha güçlü olsa galaksiler oluşamayacak, aynı miktarda daha zayıf olsa yıldızlar oluşmadan evren içine çökecek, iki durumda da yaşam oluşamayacaktı. Bu örnekleri daha da arttırmak mümkündür. Bu kadar farklı parametrenin yaşam ortaya çıkaracak şekilde, bu kadar hassas değerlere sahip olmasını tesadüfle açıklamak çok güçtür. Bu, 20 kere arka arkaya piyango kazanmış birinin zaferini tesadüfle açıklamaya benzer. Dolayısıyla ilk öncül doğru gözükmektedir.

İkinci öncül de doğru gözükmektedir. Teizme göre Tanrı evreni yaşama izin verecek şekilde yaratmıştır. Dolayısıyla Teizm doğruysa, temel sabit ve yasaların yaşama izin verecek değerlere sahip olmasında şaşılacak bir durum yoktur.

Peki Teizm dışında, hassas ayarı açıklayabilecek başka makûl bir açıklama var mıdır? Ateistler genelde, hassas ayar

olgusunu çok evrenler hipotezi ile açıklamaya çalışırlar. Bu hipoteze göre, fizik yasaları ve temel sabitleri birbirinden farklı çok fazla sayıda evren vardır. Bu evrenlerin çoğunda yaşam olmasa da çok az sayıda evrende parametreler yaşama uygun şekildedir. Biz işte bu az sayıdaki evrenlerden birindeyiz ve dolayısıyla parametrelerin hassas ayarlı olmasına şaşırılmamalıyız. Bu açıklama başarılı mıdır? Çok evrenler kuramının karşılaştığı Boltzman beyin problemi ve Ters kumarcı mantık hatası gibi sorunları görmezden gelsek bile, bu kuram Teistik hipoteze rakip olamaz. İki çeşit çok evrenler kuramından bahsetmek mümkündür: Metafiziksel çok evrenler kuramı ve fiziksel çok evrenler kuramı. Metafiziksel çok evren modellerine göre mümkün olan her şey bir evrende gerçekleşir. İyi ama bu model doğruysa, o zaman tasarlanmış evrenler de vardır ve Tanrı da vardır denilebilir. Dolayısıyla metafizik çok evrenler, bırakın Teizme rakip olmayı, Teizmi doğrular. Fiziksel çok evrenler kuramında ise evren yaratan bir mekanizma vardır. Bu mekanizma yeni evrenler yaratır. Bu mekanizmanın, yaşam izin verecek evrenler yaratabilmesi için birçok şartı sağlaması gerekir. Mesela, evrenler arasında temel fizik sabitlerini değiştirmesi gerekir, yeni oluşan küçük evrenlerin genişleyip büyümesini sağlaması gerekir, evren içinde madde oluşması için yüksek miktarda enerji sağlayabilmesi gerekir vs. Dolayısıyla evren yaratan mekanizmanın kendisi hassas ayarlı olmalıdır, zira bu şartlardan herhangi biri sağlanmadığında yaşam bütün evrenlerde imkânsız hale gelmektedir.

Dolayısıyla fiziksel çok evrenler kuramı hassas ayara açıklama sağlamaz; aksine problemi bir adım daha öteye, evren yaratma mekanizmasına taşır.

Bu argüman eğer başarılıysa, ilk argümanda bulduğumuz, evrenin yaratıcısı olan uzay-zaman dışındaki bir varlığın, aynı zamanda evreni, yaşamı ortaya çıkaracak şekilde bir planla yarattığını göstermektedir. Bu sonuç Ockham'ın usturası gereği, yaratıcı ile tasarılayıcının aynı varlık olduğu varsayımıyla elde edilir. Dolayısıyla evrenin yaratıcısı, çoğu deistin iddia ettiği gibi evreni yaratıp çekilmiş ve insanlarla ilgilenmeyen bir varlık değildir. Tam tersine, o, bütün parametreleri evrenin, yaşamı ortaya çıkarmasını sağlayacak şekilde ayarlamıştır. Yani canlılık olmasını hedeflemiştir.

Evrenin Keşfedilebilirlik ve Teknoloji İçin Hassas Ayarı

2010'lu yıllarda, hassas ayar konusunda uzman fizikçi ve felsefeci Robin Collins evrenimizin sadece yaşam için değil, aynı zamanda keşfedilebilirlik ve teknoloji için hassas ayarlı olduğunu ortaya attı. Evrenin keşfedilebilirlik için hassas ayarlı olması demek, temel fizik sabiti, yasa ve parametrelerin evreni keşfetmek için, yani bilim yapmak için ideal değerlere sahip olması demektir. Diğer bir deyişle, evrendeki parametrelerde yapılacak çok ufak değişiklikler, bilim yapmayı zorlaştıracaktır. Evrenin teknoloji için hassas ayarlı olması demek benzer şekilde, evrenin teknoloji üretilmesine uygun bir yapıda olduğu, parametrelerde yapılacak

çok ufak değişikliklerin teknoloji üretilmesini zorlaştıracığı hatta imkânsız hale getireceği iddiasıdır.

Evrenin keşfedilebilirlik ve teknoloji için hassas ayarlı olmasından hareketle, Tanrı'nın varlığı lehinde yukarıdaki argümana benzer bir argüman geliştirmek mümkündür.

1. Evrenin keşfedilebilirlik ve teknoloji için hassas ayarlı olması, açıklamaya muhtaçtır.
2. Bu olgunun Teistik bir açıklaması mevcuttur: Tanrı evreni keşfedilebilir kılacak ve teknoloji ortaya çıkaracak şekilde tasarladı.
3. Evrenin neden keşfedilebilirlik ve teknoloji için hassas ayarlı olduğu ile ilgili, aynı derecede makûl Teistik olmayan bir açıklama mevcut değildir.
4. Dolayısıyla Evrenin keşfedilebilirlik ve teknoloji için hassas ayarlı olması Teizm lehinde bir delil teşkil eder.

İlk öncülü daha iyi anlamak için önce evrenin keşfedilebilirlik ve teknoloji için hassas ayarlı olmasının ne anlama geldiğini daha detaylı anlamaya çalışalım. Mesela, atomlardaki elektronları çekirdek etrafında tutan elektromanyetik kuvveti ele alalım. Bu kuvveti kontrol eden parametre ince ayar sabitidir. Bu sabit; büyürse elektromanyetik kuvvetin gücü büyür, küçülürse elektromanyetik kuvvetin gücü küçülür. Eğer ince ayar sabiti sahip olduğu değerden %10 daha güçlü olsaydı ateşin uzun süre yanması imkânsızlaşır,

ateşe dayalı metallerin işlenmesi gibi teknoloji ve bilim için önemli birçok işlem gerçekleşemezdi. Diğer taraftan bu sabit çok az daha küçük olsaydı ateşler sönmez ve bütün yanıcı maddeler kısa süre içerisinde tükenirdi. Yakıtların olmadığı bir ortamda teknoloji ve bilim üreten bir medeniyet oluşamazdı. Ayrıca ince ayar sabiti daha küçük olsaydı mikroskobun büyütme gücü düşer ve bundan dolayı hücre gibi küçük biyolojik yapılar görünemezdi. İnce ayar sabiti küçük olsaydı teknoloji de çok ciddi darbe yerd zira, transformatörler ile elektrik motorları kullanılmaz hale gelir, antenlerin algılama gücü düşerdi.

Başka bir temel kuvvet olan zayıf nükleer kuvvetin gücünü ele alalım. Eğer bu kuvvetin gücü 10 defa daha güçlü olsaydı atomlar 100 defa daha çabuk bozunur, Potasyum-40 yaş tespiti kullanılmaz hale gelir, Karbon-14 yaş tespiti 300 yıldan eski cisimler için kullanılamazdı. Cisimlerin yaşını tespit etmek ciddi sorun olurdu. Bu kuvvet 10 defa daha zayıf olsaydı, nötrino isimli temel parçacıklar tespit edilemez olurdu, bunun sonucunda yıldızların içindeki süreçler hakkında bilgi elde edemezdik. Kozmik arka ışınımı olarak bilinen ışınım evrenin büyük ölçekteki resmini çok büyük bir hassasiyetle verir. Kozmik arka alan ışınımının gücü evrendeki Baryon foton oranına bağlıdır. Bu oran 10 defa daha büyük ya da daha küçük olsaydı, bu ışınımı tespit etmek imkânsız olurdu. Bunun sonucunda kozmoloji bilimi ciddi oranda sınırlanır, evrenin geçmişi ve yapısı hakkında

bilgimiz epey azalardı. Bu örnekleri daha da arttırmak mümkün. Buradan görebildiğimiz gibi, evrendeki önemli sayıda parametre, evrenin akıllı canlılar tarafından keşfedilmesine ve teknoloji üretilmesine uygun değerlere sahiptir. Evrendeki parametrelerin, teknoloji üretilmesi ve evrenin keşfedilmesi için tesadüfen uygun değerlere sahip olduğunu iddia etmek zordur.

İkinci öncül makûl gözükmektedir. Teizme göre Tanrı evreni akıllı canlılar ortaya çıkarmaya uygun şekilde yaratmıştır. Tanrı'nın evreni aynı zamanda, bu akıllı canlıların anlayabileceği ve hayatlarını kolaylaştırmak için teknoloji üretecek şekilde tasarlamış olmasında hiçbir gariplik yoktur. Hele ki devamlı doğaya bakıp üstüne düşünmeye atıf yapan İslâmî teizm açısından tam da beklenen resim, keşfedilmeye ve teknoloji üretmeye uygun bir evrendir.

Üçüncü öncül de doğru gözükmektedir. Evrenin arkasında akıllı canlılarla ilgilenen bir bilinç olduğu varsayımı reddedildiğinde, evrenin akıllı canlılar tarafından keşfedilmeye müsait şekilde olduğunu beklemek için hiçbir gerekçe yoktur. Çok evrenlere atıfla bu durumu açıklamaya çalışmak, bir önceki bölümde verdiğimiz gerekçelerden dolayı makûl bir yaklaşım değildir. Bu Teistik olmayan hipotezler açısından bu duruma tesadüf demekten başka bir seçenek yoktur. Ancak bu, Teistik açıklama kadar doyurucu bir çözüm değildir. Çünkü, yukarıda dediğimiz gibi, çok sayıda

farklı parametrenin hassas ayarı mevcuttur ve bunların hepsinin uygun değerlere sahip olması epey şaşırtıcıdır.

Dolayısıyla evreni yaratan neden, akıllı canlılığa izin verecek bir evren hedeflemesinin yanında, insanlar tarafından anlaşılabilir ve teknolojiye imkân verecek bir evren oluşmasına özen göstermiştir.

Matematiğin Doğası ve Evrene Uygulanabilirliği

Matematik keşif midir yoksa icat mıdır? Neden matematik evreni açıklamada kaçınılmaz rol oynar? Bunlar matematikle ilgili sorabileceğimiz en temel sorular arasındadırlar. Matematik bir taraftan tamamen zihinsel bir aktivite gibi gözükür, zira matematikçiler teorilerini saf zihinsel düşünce ile geliştirirler. Diğer taraftan, matematik evreni ciddi bir hassasiyetle tasvir etmekte, onunla ilgili keşifler yapmamızı sağlamaktadır. Dolayısıyla matematiğin bizi aşkın bir yönü var gibi gözükmektedir. Bu ikilem bize, Tanrı'nın varlığı lehinde ilginç bir argüman sunar. Bu argüman şu şekilde özetlenebilir:

1. Sayılar gibi matematiksel nesnelere ya gerçekte yoktur ya zihinden bağımsız bir şekilde vardır ya da zihne bağılı kavramlar olarak vardırlar.
2. Matematiksel nesnelere vardır.
3. Matematiksel nesnelere, zihinden bağımsız var olamazlar.

4. Dolayısıyla matematiksel nesnelere zihne bağlı kavramlardır.
5. Eğer matematiksel nesnelere bir zihne bağlı kavramlarsa, ezeli, zamansız ve sonsuz bir zihin var olmalıdır.
6. Sonsuz, ezeli, zamansız bir zihin vardır.

Birinci öncül, matematiksel nesnelere ilgili üç temel teoremin özetidir. Birinci görüş Nominalizm olarak bilinir. Bu görüşe göre matematiksel nesnelere insanların ürettiği isimlendirmeler ya da kurgulardır. Daha doğrusu matematiksel nesnelere ne zihne bağlı olarak ne de zihinden bağımsız olarak vardır. İkinci görüş Kavramsalcılık olarak bilinir ve bu görüşe göre, matematiksel nesnelere vardır, ancak bunlar zihne bağlı olarak vardır. Üçüncü ve son alternatife göre, matematiksel nesnelere zihinden bağımsız bir şekilde vardır. Bu görüş Platonizm olarak bilinir.

İkinci öncül, Nominalizmi reddeder. Peki Nominalizmin yanlış olduğunu düşünmemiz için nasıl bir gerekçemiz vardır? Birincisi Pisagor, Platon, Gödel, Hardy, Cantor gibi matematikçilerin önemli bir kısmı, matematik yaparken bir icat yaptıklarını değil, keşif yaptıklarını düşünmüşlerdir. Nominalist, bu matematikçilerin, matematik yaparken neden yanlış olduklarını açıklamalıdır. İkinci ve daha önemli gerekçeyse evrenin matematiğe uygunluğu, yani matematikle tasvir edilebilir olmasıdır. Matematikçiler teorilerini evrene bakmadan, tamamen masa başında geliştirirler. Ancak bu

teoriler daha sonra teorik fizikçiler tarafından evreni anlamada kullanılır ve birçok ilginç keşif yapılıır. Mesela 1928 yılında Dirac, kendi ismini taşıyan denklemi çözerek, pozitron isimli bir parçacık öngörmüştü. Bu parçacık 4 yıl sonra 1932 yılında keşfedilmişti. Bu ilginç olguyu Nobel ödüllü fizikçi Weinberg şu şekilde özetlemektedir:

“Matematikçilerin daha sonra fizikçilerin yararlı bulacakları formel yapıları, zihinlerinde böyle bir hedef olmasına rağmen, matematiksel güzellik hissi (duyusu) ile geliştirmeleri çok gariptir... Fizikçiler, genellikle matematikçilerin, fiziksel teoriler için gereken matematiği öngörebilme yeteneklerini epey esrarengiz bulurlar. Bu, Neil Armstrong’un 1969’da Ay’ın yüzeyine ilk adımını attığında, ay tozunda Jules Verne’nin ayak izlerini bulması gibidir.”

Bu olgu Nominalizm açısından ciddi sorunlar doğurur. Nasıl oluyor da bizim icadımız olan matematik evreni bu kadar hassas bir şekilde tasvir etmektedir? Nasıl oluyor da bu icat bilim için vazgeçilmez olabiliyor? Nominalistin bu sorulara verebileceği bir cevabı yoktur. Doğa yasalarının matematiksel bir dile sahip olması, bizi matematiğin insanlığın üzerinde/aşkın olduğuna dolayısıyla da Nominalizmin yanlış olduğu sonucuna götürmektedir.

Üçüncü öncül, Platonizmin yanlış olduğunu iddia eder. Matematik, evreni tasvir etse de evrenden bağımsız bir uğraştır. Evrenimiz çok farklı bir yapıda olsaydı da 19 asal sayı olacaktı, dolayısıyla matematiksel teoremler ve cisimler

evrenle alakasızdır. Bunların doğruluğu zaman ve mekândan bağımsızdır. Bundan dolayı Platonizm doğruysa, matematiksel nesnelere uzay-zaman dışında var olan ve nedensel ilişkiye girmeyen soyut cisimler olmalıdırlar. Platonizm bu yapısından ötürü çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalır. Eğer Platonizmin iddia ettiği gibi, matematiksel cisimler nedensel ilişkiye giremiyorsa ve zihinden bağımsızsa, o zaman bizim onlardan haberdar olmamız gerekirdi. Çünkü bir şey hakkında bilgi elde etmek için o cisimle bir çeşit ilişkiye girmek şarttır, öyle ki bu ilişki sırasında cisimle ilgili bilgiler ondan bize geçebilsin. Ancak matematiksel cisimler gibi mekânda olmayan, nedensel ilişkilere girmeyen cisimlerle böyle bir ilişki sağlamak imkânsızdır. Ancak biz matematiksel cisimlerden haberdarız, dolayısıyla Platonizm doğru olamaz.

Matematiğin evrene uygulanabilirliği Platonizm açısından da sorundur. Zira, eğer matematiksel nesnelere zaman-mekândan bağımsız, nedensel ilişkiye girmeyen cisimlerse evrenle hiçbir etkileşime girememeleri gerekir. İyi ama bu durumda, evreni tasvir etmeleri çok garip ve şaşırtıcıdır. Uzay-zaman dışında olan ve evrenle hiç etkileşime girmeyen yapıların evreni tasvir etmelerini beklemek için hiçbir gerekçe yoktur. Bu uzay zaman dışında olan ve hiçbir şeyle etkileşmeyen bir kitabın, sizin hayatınızı tasvir etmesi gibidir. Böyle bir şey kabul edilemeyecek kadar büyük bir tesadüf olur. Bir önceki paragrafta açıkladığımız sorun ile

birleştirildiğinde, bu durum Platonizmi reddetmek için bize makûl gerekçeler sunmaktadır.

Dördüncü öncül, ilk öncülden mantıksal olarak çıkmaktadır. Dolayısıyla elimizde makûl seçenek olarak Kavramsalcılık kalmıştır.

Beşinci öncül de makûl gözükmektedir. Bunu anlamak için şöyle bir soru soralım: Matematiksel nesnelere nasıl bir zihne bağlı kavramlar olabilirler? İnsan zihne bağlı kavramlar olamayacaklarını rahatlıkla söyleyebiliriz, zira matematiksel nesnelere sonsuzken, insan zihni kapasite olarak sonludur. Dolayısıyla matematiksel nesnelere sonsuz bir zihne⁴² bağlı olarak var olmalıdırlar. Dahası bu zihin bizim evrenden, dolayısıyla zaman-mekândan bağımsız olmalıdır. Zira yukarıda bahsettiğimiz gibi matematiksel cisimler, evrenden bağımsızdırlar, evren var olmasaydı da farklı bir şekilde var olsaydı da matematik aynı olacaktı. Tabii zamanın dışında olan bu varlık ezeli ve ebedi olmalıdır. Son olarak, bu zihnin evrenle ilişkiye giren, hatta onu tasarlayan bir zihin olması gerekmektedir. Çünkü, evrenin matematiğe uygunluğu sadece, bu varlığın, evreni, zihnindeki⁴³ matematiksel yapılarla tasarlayıp yaratmış olmasıyla açıklanabilir.

42 Kelamcılar buradaki ifadeyi dilerseler ilim sahibi varlık olarak da okuyabilirler. Zihin ile ilim sahibi ifadeleri makalede dönüşümlü şekilde kullanılacaktır. Zihin özellikleri çağdaş din felsefesinde kullanılmaktadır.

43 Buradaki ifade ezeli ilmindeki şeklinde de okunabilir.

Ezeli-ebedilik, evreni tasarlama ve sonsuz bir ilme sahip olma sıfatları Tanrı'nın sıfatları olduğu için, matematiğin doğasının ve evrene uygulanabilirliğinin bize, Tanrı'nın varlığı lehinde başka bir gerekçe daha sunduğunu söyleyebiliriz.

Ahlâkın Nesnellığı

“Suçsuz bir insana işkence yapmak yanlıştır” ya da “Bir çocuğa tecavüz etmek ahlâkî olarak kabul edilmezdir” gibi cümleler her normal insana tartışılmaz derecede doğru gözükecektir. Sezgisel olarak masum bir çocuğun öldürülmesinin yanlışığını hepimiz biliriz. Bunlar ahlâkî cümlelerdir ve belli olguları tasvir etmelerinin yanında, emir/zorunluluk ifade ederler. Bundan dolayı ahlâkî cümleler -meli/-malı ekleri ile de ifade edilebilirler: “Suçsuz bir insana işkence yapmamalıyız”, “Tecavüz etmemeliyiz” vb. iyi ama bu cümleleri doğru yapan şey nedir? Ahlâkı ne temellendirir? Bu soru bize Tanrı'nın varlığı lehinde başka bir argüman daha getirir. Bu argüman basitçe şu şekilde özetlenebilir:

1. Nesnel olarak doğru ahlâkî önermeler vardır.
2. Eğer nesnel olarak doğru ahlâkî önermeler varsa, Tanrı vardır.
3. Tanrı vardır.

Önce ilk öncülü ele alalım. Nesnel ahlâkî önermeler olması demek, toplumun inançları ve davranışlarından bağımsız doğru/yanlış ahlâkî önermeler olması demektir.

Buna göre, bütün dünya pedofillerle dolsa bile, hala “Çocuklara tecavüz etmek yanlıştır” önermesi doğru olacaktır. Eğer, “Çocuklara işkence yapmak yanlıştır” gibi önermelerin nesnel olarak doğru olduğu kanaatindeyseniz, o zaman birinci öncülün de doğru olduğu kanaatinde olacaksınız. Ahlâkî önermelerin doğruluğu, dış dünyanın var olduğu ya da dün var olduğum, anılarımın gerçek olduğu ve bana yapay bir şekilde konulmadığı vb. temel inançlarım gibi sezgisel olarak doğru gözükmektedir. Bu sezgisel bilginin yanlış olduğunu düşünmek için hiçbir gerekçe sunulmadığı sürece, birinci öncülün doğruluğu rahatlıkla varsayılabilir. En azından doğru olma ihtimalinin, yanlış olma ihtimaline göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Bazı felsefeciler, birinci öncülü kültürler arası ahlâkî anlaşmazlıklara atıfla eleştirmişlerdir. Bu felsefecilere göre, farklı kültürler ve insanlar bazı ahlâkî olgular noktasında anlaşmazlıklara düştükleri gözlemi, nesnel ahlâkın olmadığını gösterir. Mesela antik bazı toplumlar insan kurban ederken, bugün biz bir insan kurban etmeyi ahlâkî olarak yanlış bir şey olarak görürüz. Bu itiraz birkaç açıdan sorunludur. Birincisi, toplumlar ya da bireyler arasında ahlâkî anlaşmazlıklar olduğunu varsaysak bile bu nesnel ahlâkî önermeler olmadığını göstermez. Anlaşmazlıklar her disiplinde, hatta bilim ve matematik gibi nesnel olduğu noktasında çoğunlukla hemfikir olduğumuz disiplinlerde bile açığa çıkar. Mesela, Dünya'nın şekli konusunda farklı kültürler farklı

tasavvurlara sahip olmuş olabilirler. Bu, dünyanın nesnel bir şekli olmadığı anlamına gelmez. Ancak kültürler arası anlaşmazlıklar olduğu iddiası da tam doğru değildir. Toplumlar arasında değişen şey ahlâk algısı değil evren algısıdır. Bir insanı kurban etmeyi meşru gören bir topluluğu ele alalım, bu topluluk suçsuz bir insanı keyfi olarak öldürmeyi meşru görmemektedir. Bu toplum, kızgın tanrılardan insanları korumak ve birçok insanın hayatını kurtarmak için insan öldürmeye kalkmaktadır. Biz bu topluluktan farklı olarak, böyle tanrıların varlığına inanmadığımız için, yani farklı bir evren algısına sahip olduğumuz için bir insanı kurban etmeyi meşru görmemekteyiz. Dolayısıyla ahlâkî anlaşmazlıkların esas kaynağı, farklı evren anlayışıdır, bundan dolayı da ahlâkî anlaşmazlıklar ahlâkın nesnel olmadığını göstermez.

Birinci öncüle diğer bir itiraz da Evrim teorisinden getirilebilir. Bazı felsefecilere göre “ahlâk” dediğimiz şey, herhangi bir organımız gibi evrim süreci boyunca gelişmiş, tek amacı çoğalma ve türü hayatta tutmak olan bir içgüdüdür. Bundan dolayı da bu görüşü savunanlara göre nesnel ahlâkî önermeler yoktur. Söz konusu itiraz şu açıdan sorunludur; çünkü mantıkta “kökensel hata (genetic fallacy)” olarak bilinen bir mantık hatası işlenmektedir. Bu mantıksal hatayla işlenen yanlışlığın özelliği, bir şeyin kökeni ya da tarihine referans verilerek bir iddianın yanlışlanmaya çalışılmasıdır. Ancak bu her zaman mümkün değildir. Örnek vermek

gerekirse şöyle bir iddia “kökensel hataya” sahiptir: Bilim adamı olan Kekule, benzen molekülünün yapısını rüyasında gördü. Dolayısıyla Kekule’nin benzen molekülü teorisine inanmamalıyız. Kekule’nin benzen molekülünü rüyasında gördüğü doğrudur, ancak bu durum molekülün o şekilde olduğunu göstermez. Dahası bu itirazı ortaya atanlara göre, bilim yapmakta kullandığımız tümevarım yeteneğimiz, gözlem yapmakta kullandığımız duyularımız, matematiksel sezgilerimiz vs. hepsi evrimsel süreçlerle gelmişlerdir. Ancak bu matematiğin, bilimin, beş duyularla aldığımız bilginin nesnel olmadığını göstermez. Benzer şekilde, ahlâkî sezgilerimizin kökeni evrim olsa da bu ahlâkın nesnel olduğu iddiasını yanlışlamaz.

İkinci öncülün doğru olup olmadığını anlamak için, nesnel ahlâkın varlığına inanmanın felsefî sonuçları üstüne düşünmemiz gerekmektedir. Merhamet, iyilik, cömertlik gibi ahlâkî özellikler, özgür irade sahibi kişilerin taşıyabileceği özelliklerdir. Masa, sandalye, bakteri gibi ilim ve irade sahibi olmayan cisimlerin merhametli ya da cömert olmasından söz edilemez. Dolayısıyla ahlâkî önermeleri temellendirecek şey ilim ve irade sahibi bir varlık olmalıdır. Ahlâkî önermeler, bir önceki bölümde ele aldığımız matematiksel önermeler gibi deneysel değildirler. Temel ahlâkî ilkelere doğru olup olmadığı hiç evrene bakmadan anlaşılabilir, dolayısıyla bunlar evrenden bağımsız olarak doğrudurlar. “Çocuğa tecavüz etmek yanlıştır” önermesi, dünyada hiç

tecavüz olmasa, hatta hiç çocuk olmasa da doğru olacaktır. Bu durumu şöyle de anlayabiliriz, ileride bilinçli, acı çeke-bilen iradeli robotlar olacağını düşünün. Bu robotlara zevk için işkence yapmak yanlışır önermesi daha o robotlar var olmadan doğrudur. Dolayısıyla ahlâkî önermeler zaman ve mekândan bağımsız olarak doğrudurlar, dolayısıyla onları doğru yapan, temellendiren varlık zamansız olmalıdır. Son olarak ahlâkî önermelerin alt dalı olduğu -meli/-malı formatında, gereklilik belirten cümleler bir amaca işaret eder. Mesela “Kuantum mekaniği dersini geçmeliyim” diyen bir kişi, mezun olmak gibi bir amaç için bu cümleyi kullanmaktadır. Dolayısıyla ahlâkî temellendiren bu varlığın insanlarla ilgili bazı planları yani amaçları olmalıdır. Tüm bu bahsettiğimiz olgular, zamansız, merhamet, iyilik, cömertlik gibi ahlâkî sıfatları taşıyan ve insanlarla ilgili planları olan Tanrı’yı tarif etmektedir. Bu analiz de ikinci öncülün makûl olduğunu göstermektedir. Bu da birinci öncülle birleştirildiğinde Tanrı’nın varlığı lehinde bize beşinci bir gerekçe sunmaktadır.

Sonuç

Yazımızda Tanrı’nın varlığı lehinde beş bağımsız argüman inceledik. Bu argümanlar başarılıysa, Teizm yani Tanrı’nın varlığına inanmak rasyonel gerekçelendirilmiş bir inançtır. Birinci argümanda, evrenin başlangıcından hareketle, evrenin yaratıcısı, maddî olmayan, zaman-mekân

dışında bir zihin olması gerektiğini göstermeye çalıştık. İkinci argümanda, evrenin yaşam için hassas ayarlı olmasından hareketle, evrenin bir tasarlayıcısı olması gerektiği sonucunu çıkardık. Bu tasarlayıcının, Ockham'ın usturasına atıfla, ilk argümandaki tek bir yaratıcı olduğu sonucuna vardık. Böylece bu zaman-mekân dışındaki evrenin yaratıcısı olan varlığın aynı zamanda, onda akıllı yaşamı ortaya çıkarmayı planlayan bir tasarımcı olduğu sonucuna vardık. Üçüncü argümanda, evrenin sadece yaşam için değil, keşfedilebilirlik ve teknoloji için de hassas ayarlı olduğunu ve bundan hareketle evrenin temel sabitlerini ayarlayan bir tasarlayıcı olması gerektiğini göstermeye çalıştık. Evreni yaşam için hassas ayarlayan bu yaratıcı, ondan ortaya çıkacak canlıların evreni anlamasını ve teknoloji geliştirmesini hedeflemiştir. Dördüncü argümanda, matematiğin doğası ve evrenin matematiğe uygunluğundan hareketle, sonsuz kapasiteli, zaman-mekân dışında evreni matematiğe uygun bir şekilde yaratan/tasarlayan ilim ve irade sahibi bir varlığın olduğu sonucuna vardık. Ockham'ın usturasına atıfla bu tasarlayıcının, önceki argümanlarda bulduğumuz tasarlayıcı olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim söz konusu hassas ayarlı parametreler matematiksel denklemlerde ortaya çıktıkları için bu tasarlayıcıların aynı tasarlayıcı olduğu sonucuna varmak makûldür. Dolayısıyla bu zaman-mekân dışında olup, evreni, akıllı yaşam ve bilim/teknolojiye imkân verecek şekilde tasarımıyan varlığın, aynı zamanda sonsuz bir ilmi olduğu sonucuna varıyoruz. Son ve beşinci

delilimizde, nesnel ahlâkî temellendirmek için, uzay-zaman dışında olan, merhamet ve iyilik gibi ahlâkî özellikler taşıyan, insanlarla ilgili planları olan bir zihin olması gerektiği sonucuna vardık. Yine bunun, önceki argümanlarda geçen varlık olduğunu iddia etmek makûldür. Zira, o argümanlarda bulduğumuz varlık da uzay-zaman dışında olan, dünyada akıllı yaşam çıkarmayı planlayan bir ilim sahibi bir varlıktır. Sonuç olarak, yukarıdaki beş argüman başarılıysa, uzay-zaman dışında olan, maddi olmayan, merhamet ve iyilik gibi ahlâkî özellikler taşıyan, insanlarla ilgili planları olan, evreni yaratan ve onu akıllı yaşam ortaya çıkarmak şeklinde oluşturan, bu akıllı varlıklar için evreni keşfedilebilir kılıp teknoloji üretilmesine olanak sağlayacak şekilde tasarlayan sonsuz bir ilim sahibi bir varlık vardır. Bütün bu sıfatlar Tanrı'ya ait olduğu için bu varlığın Tanrı olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla Teizm rasyonel bir pozisyonudur ve Tanrı'ya inanç, gerekçelendirilmiş bir inançtır.

Referanslar

» » »

- Barker, P. ve Goldstein R. B. (2001). Theological Foundations of Kepler's Astronomy. *Osiris*, 16(Science in Theistic Contexts), 88-113.
- “Bellarmine'den Foscarini'ye” (1957). 12 Nisan 1615, *Opere*, 12, 171–2; *Discoveries and Opinions of Galileo*, çeviren Stillman Drake, Garden City: Doubleday.
- Cohen, B. ve George E. S. eds. (2002). *The Cambridge Companion to Newton*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cohen, I. B. (1980). *The Newtonian Revolution*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Collins, F. (2007). *The Language of God*. New York: Simon & Schuster.
- Davies, P. (2007). *The Goldilocks Enigma*, Houghton Mifflin Harcourt.
- Doko, E. (2014). “Öncesi ve Sonrası ile Büyük Patlama Kuramı”, *Güncel Kelam Tartışmaları*, Ed. Mehmet Bulğen ve Enis Doko, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları
- Force, J. E. ve Popkin R. (1999) eds. *Newton and Religion: Context, Nature, and Influence*. Dordrecht: Kluwer.
- Fraasen, B. V. (2002), *The Empirical Stance*, Yale University Press.
- Hart, M. (1992) *The 100: A Ranking of the Most Influential Persons in History*. New York: Carol Publishing Group/Citadel Press.
- Koyré, A. (1965). *Newtonian Studies*, NewYork: Harvard University Press.
- Mayr, E. (1988), *Towards a New Philosophy of Biology: Observations of an Evolutionist*, Cambridge: Harvard University Press.

Dâhi ve Dindar: Isaac Newton

- Ruse, M. (1988), *Philosophy of Biology Today*, Albany: State University of New York Press.
- Snobelen, S. D. (1999). Isaac Newton, heretic: the strategies of a Nicodemite. *British Journal for the History of Science*, 32, 381–419.
- Snobelen, S. D. (2001). God of Gods, and Lord of Lords’: The Theology of Isaac Newton’s General Scholium to the *Principia*. *Osiris*, 16, 169–208.
- Sober, E. (2011), “Evolution Without Metaphysics?”, *Oxford Studies in Philosophy of Religion* c.3, ed.J. Kvanvig, Oxford: Oxford University Press.
- Taslaman, C. (2005). *Evrım Teorisi, Felsefe ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi.
- Weinberg, S. (1987). *Physical Review Letter*, 59, 2607.
- “The Newton Project Canada” internet sayfası: <http://www.isaac-newton.ca/>
- “The Newton Project” internet sayfası: <http://www.newtonproject.sussex.ac.uk/>